

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

Refik Saydam öldü	MECMUA
Konya'nın Jeolojisi = Géolojisi	N. FİKRET BAŞTAK
Biga Yarımadası	M. NİYAZİ ERENİLGE
Mevleviler Şehri Konya	SAİT SUNGUR
Ferit Uğur	**
Hamid Beyin adı geçen mühim bir vakfiye	M. MES'UD KOMAN
Konya Vilâyetinde Türkmenler	M. YAVUZ SÜSLÜ
Lozan Münasebetile	ALTAN
Dördüncü Dil Kurultayına girerken	M. MES'UD KOMAN
«Küpe Dağı»nın «Tosun»u	C. OĞUZ ÖCAL
Âşık Kul Mahmut	İ. ACZİ KENDİ
Gençlik Türküsü	ALİ RIZA ÖZKUT
Türkiye Maarif Tarihi	C. ALİ İMER
Zıvarık köyü	NAMIK AYAS
Konya bir müze daha mı kazanıyor ?	M. MES'UD KOMAN

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL : VI

TEMMUZ 1942

SAYI: 45

Refik Saydam öldü

Türk milleti, toprağın üstünden çok toprağın altında saklanan şeref-lerini düşünerek ve sevdiği evlâtlarına en iyi türbenin kendi vefalı gön- lü olduğunu bilerek hiçbir ölünün matemi altında dimdik kametinde en ufak bir çökme ve eğilme duymaz. Refik Saydam,ın ölümü karşısında da, asil ve vakarlı durumu budur,

Kendi yaşıyan varlığında kudretlerin her türlüşünü var bilen bir mil- let için ne, ölen bir evlâdının yeri diriler arasında boş kalır; ne de, fa- niliğin boşluğu bu ölülerle dolup kapanır.

Türk milleti, bir çocuğunu kaybedince, acısını teselli ve kuvvet yap- masını da bilir:

«Yanlış bir iş yapan adam, işlediği suçu gizliyeceğine haber verirse hem, yerinde bir tamir fırsatı vermiş; hem de, ikincisinin işlenmemesi- ne and içmiş bir adam mevkiine geçerek dolayısıyla hizmet etmiş olur. Böylelerinin suçunu, severek affetmek isterim. Öyle yapılmayıp ta, hem, suç işlenir; hem işlenen suç saklanırsa sayısı en az ikiye çık- cak olan bu türlü günahların affi benden istenmesin.»

Bu sözler, Refik Saydam'ındır; ve onun ölümünden sonra da kulak- larımızda küpedir.

Refik Saydam'ın prensip sahibi olduğu, kararından dönmez bir adam olduğu, çoktanberi bildiğimiz bir hakikattir. Refik Saydam adını düşün- dükçe içimizde bu faziletlerle bağlılığımız artacaktır.

Refik Saydam vazife başında ölmüştür. Vazife başında ölmek mefhu- mu, cemiyetçi olan Türk milletine ermiş bir müminin Allahı ile başba- şa olması halindeki vecdin derinliğini hatırlatır. Vazife başında olmak vatan hizmeti şuuru içinde bulunmak, kendinden başkasını düşünmek demektir. Vazife başında ölmek, topluluğun aşkı içinde yok olmak bah- tiyarlığının remzidir. Son nefesinde milletini düşünenler için, bu düşün- ceden mutlu yoldaş olur mu?

Refik Saydam'ı andıkça, millet uğruna hizmet aşkı ve onunkine benzer bir sona ermek isteği hepimizde kuvvetini artırmıştır.

Mecmua

K O N Y A N I N

J E O L O J I ' S I = G É O L O J I ' S I

(Tchihatcheff'in Asie Mineure isimli eserinin géologie kısmından)

Çeviren

Naci Fikret Baştağ

(BAŞ TARAFI 38 İNCİ SAYIDADIR)

VI

Seydişehirin bir buçuk fersah kadar şimal-şimal garbisinde, (Soğla gölü) nün garp tarafını çeviren koyu mai kalkerin yerine küçük Zücacî Orthose billûrlarını ihtiva eden sencabi hayırlı bir traşit kaim olmuştur; kaya bazan por pir = porphyre'e benzeyen kaybetmekte, ve, mütecanis bir manzara arzeden kütlesi içinde, bir kaç küçük pyroxéne iğnelerinden başka bir şey arz etmektedir.

Bu evsaf ve hasâisi haiz olan kayalar, beyaz tûf kütleleriyle birleşen oldukça cesim ve yuvarlaklaşmış tepeleri teşkil ederler; beyaz tûflerin ortasında ve (Kaplak) ile (Çavuş köyü) arasında bu küçük (Dere köyü) bulunmaktadır. Bir az daha şimalde traşit seddi şarka bükülür, ve hıtta hemen hemen ufki bir satih halinde genişler, burada da traşitin yerine, içerisine az çok sarı renkli humzî hadîf = oxyde de fer girmiş ve bununla meşbu olmuş kalker kaim olmuştur; bununla beraber, traşitler tekrar gözükmekte gecikmezler, ve, iki taraflarında göl rûsubatı olduğu halde, Çavuş köyüne kadar devam ederler.

Bu köyün şimali şarkisinde göl rûsubatı kayib olur, o suretteki traşit sedleri, içerisinden (Ağanın çayı) geçen derenin etrafını doğrudan doğruya çevirirler. Bu dere yukarıya doğru çıkıldıkça gittikçe daralır, ve şarkda ikinci bir yaylaya sevkeden ve bunun alçak bir terasasından başka bir şey olmayan bir yaylada nihayet bulur. Çavuş köyü vadisinin traşit kayaları, temâmile (Erciyas) dağı sahasının kılere müşabihdirler, ve bu dağda olduğu gibi, ve bünyece por firera müşabih kayalardan bazalt manzaralı ve mütecanis bünyeli kayalara kadar traşitin bütün tenevvüatını arzederler. Çok defa tepeler, ufki bir surette tabakalanmış tûf depoları üzerine yıkılmış cesim kütlelerden, bazan pek ince daneli ve anasır müşekkilesi iyice seçilemeyen kayalardan, bazan de az çok

mika ile karışmış sünger taşı parçalarından mürekkep suhurden ibaretler; ve bunların hepside kesif bir konklomera conglomérat teşkil ederler, vadinin yüksekliği (Ağanın çayı) nın kaynaklarının yakınında (Çavuş köyünün 3 fersah şimali şarkisinde) 1438 metredir.

Çavuş köyü vadisini şimal şarkide nihayetlendiren iki traşit yaylası bilhassa hemen dairevi bir şekle malik olan ve her tarafından mahruti faraşit dağlarla çevrilmiş bulunan Yukarı yayla çok arızalıdır.

Bu yaylanın arka tarafından yani şimal şarkisinden bakılınca, hıtta, bir takım münferit küçük tepeler veyahut sivri mahrutlarla arızlanmış olarak kendini gösterir ki bu tepeler ve mahrutlar uzakdan, şiddetli bir surette çalkalanmakta ve rengârenk dalgacıklar arzeden bir denizi tanzir ederler; fakat, yaylanın şark sathî mailinden inilerek, cenup garbiden şimal şarkîye doğru bir fersahtan az uzunluğu olmayan ve (Ağanın çayının kaynaklarının takriben 3 fersah şimali şarkisinde kâin Galoumia köyüne muntahi bir bögaza girildiğinde manzara çok daha orijinal oluyor. O vakit boğazın hakikaten merak ve hayretle temaşa edilecek bir panorama arzettiği görülür: bir taraftan gözün alabildiği kadar uzanan yüksek ve mevzun sütunlardan müteşekkil bir sırası bunlar dar ve muavveç bir vadinin iki tarafını çevirmekte, diğer taraftan, bu vadinin dibinden sıçrayarak akan bir küçük çayın köpükleri, bu dehlizi çerçivelenen iki sevyah divarın dibinde beyaz ve dalgalı bir hat tersim etmektedir.

Kaya, çok defa kendisinde por pır bünyesi olmayan ve hep bir bazalt manzarası arzeden az çok koyu renkli bir traşittir. Bu kaya ekseriya mika pullarile parıldayan beyaz tûf depolarıyla birleşmiş, ve, ya ufki tabakalar ve yahudda gerek meyilli ve gerek âmudi bir surette dim dik bir vaziyet almış sütun kütleleri halinde sıralanmıştır. Şayanı hayret bir tenazur ile kesilmiş olan bütün bu kayalar, boğazın iç cidarını teşkil ederler; hariçte ise ufuk, bazen abanoz siyahlığında, bazan göz kamaştıracak bir beyazlıkta görünen bir takım traşit anfi-tear = amphithéâtre'lerle, sivri veya yuvarlak tepelerle tahdit edilmiştir.

Boğazın şimali garbi kenarı, şurada, burada, bir takım küçük pkeykeler şeklinde yükselmekte ve bunların üzeri çok defa menşur şeklinde güzel Yunan lahitleri = sarcophages ve bunların balık sırtı şeklindeki kapaklarının ankazile örtülmüş bulunmaktadır; bütün bunlar hep bir takım pervazlar ve yivlerle tezyin edilmiş bulunmaktadır; bütün bu âbidelerin hiç birinin de, imal edildikleri en eski devirden biri bu hıttalarda birbirini veli ve takip etmiş olan bir çok nesillerin tahripkâr ellerinden kurtulamamış oldukları görünmektedir; bunların hemen hepside açık, temâmile boş ve kısmen kırılmış ve bozulmuş bir halde-dirler.

Galoumia [burası her halde Bulumya olmalıdır. N. F. B.] köyünün yakınında boğaz yükselir ve yavaş yavaş, bu nahiye teşkil eden yüksek yaylalarla karışır. Galumya [Bulumya] yuvarlak bir tepenin yan tarafında ve 1436 metre yükseklikte kâindir. Bu köyün takriben bir fersah kadar şarkî-şimali şarkisinde dağlar birdenbire manzaralarını de-

giştirirler; çevreleri daha az mütenevvi ve renkleri daha yeknesak oluyor. Binaenaleyh, Soğla ve Beyşehir gölü havzaları ile Konya şehri arasında mahsur bulunan Trachyte sahasının şimal hududunu takribi olarak bu havaliye vazolunabilir; muhtemeldir ki Çavuş köyünden Bulumya ya kadar içlerinden geçilen traşit kayaları, Konyanın büyük göller havzasına kadar ileriye uzansın; zira, bu havzayı mutalaa ederken göreceğimiz veçhile, göller sahasında bulunan Hatunsaray ile hem hudut geçitlerde bir takım traşit parçaları ve büyük çakılları kendilerini göslerirler.

Konya civarında meydana çıkmış olan indifai kayaların tetkikine geçmeden evvel, Konya ile Beyşehir gölü arasında kendilerini gösteren suhur indifaiyeyi zikretmemiz lâzım geliyor.

V

Eteğinde Yaluzlar [Yonuslar olacak. N. F. B.] köyünün bulunduğu kilsî dağlar garpten şarka doğru aşıldığında, her iki taraftan sencabi renkde traşitten mürekkep tepelerle çevrilmiş bir vadiye inilir. Kaya burada en mütenevvi şekiller iktisa eder; bazan mahrutlar yahut münferit sivri tepeler halinde yükselir; bazan, havada yavaş yavaş soğuyan bir cismin arzettiği veçhile, buruşuk ve bükümlü bir sathı olan rabitasız kütleler halinde yığıldığı görülür.

Bununla beraber, az çok kuvvetli bir surette meyilli bir sath üzerinde sıralanmış olan bu kütlelerin, hali hazırda arzettikleri şekil ve vaziyette teşekkül etmiş olabilmeleri az muhtemeldir; belki şekil hazırlarını, akmalarında sonra vukua gelmiş bir yükselmenin neticesi olmalıdır. Bütün bu sert kayaların ortasında, gözler kamaştıracak bir beyazlık arzeden cesim traşit tüfi depoları zuhur eder ki bunlar çok defa rüsubi maddelerde olduğu veçhile, pek muntazam bir surette tabakalanmışlardır.

(Yonisler) traşit vadisinin, garpten şarka doğru, takriben iki fersah kadar bir uzunluğu vardır, ve şark tarafında, Konya ya sevkeden yüksek yaylaya açılır.

VI

Konyanın iki fersah kadar şimali - şimal garbisinde güzel Sille köyü bulunur ki, indifai sahanın hemen merkezini işgal etmekte, ve bu saha köyün garbinde bir kaç münferit serpantin kütlesi ile tahdit edilmiş bulunmaktadır. Şillenin hemen yakınında iki azim ve mehip mahrut yükselmektedir ki bunların en şimalde olanı, mestur olduğu bir çok Djikhné harsiyatından dolayı Djikhné dağı ismini taşımaktadır. [*] Kaya, bir

(*) Burada Tchihatcheff, in yanlış olarak djihhné diye kaydettiği şeyin doğru ismi (Cehri) = Cehri'dir. (Cehri), "Kamusi Türki" ve "Kamusi Fransevi" ile diğer bazı loğat kitaplarının, yanlış olarak söyledikleri veçhile, "Kök boya, fuvve, garance" in kökünden çıkan "Alizari" değildir. "Kök boya" bir ottur, halbuki Cehri bir ağacın meyvesidir. Ekseriya dağlarda hüdayi nabit bir haldе bulunur. Bu ağacın Fransızca ismi Nerprün, İngilizcesi Buckthorn, Yunancası Rhamnos, latincesi Rhamnus dir. Kendisi, meesup olduğu fasileye ismini vermiştir; bundan dolayı bu fasilenin is-

Rétinite'dir, ki Alman madeniyat alimleri buna Pechsteinsporphyr ismini vermektedirler, binaenaleyh Eurite zümresine mensupdur. Bu kayanın hamırı zift siyahlığındadır, ve şu yağlı parlaklığı haizdir ki Almanlar buna Fettglantz derler; bu, çok miktarda oligoclase billurlarını ihtiva eder ki çok defa bunlar pek vazih bir surette çizgilenmiş ve 5-6 mili metre uzunluğu haiz bulunmaktadır; bunlardan başka hamır, esmer yahut tunç renginde ve altı dılgılı küçük levhacıklar halinde mağnezi mikalarını da ihtiva etmektedir. Bu kayada Orthose'in mefkut olduğu anlaşıyor. Porphyre'in ve teuevvüatı, (Cehri dağı) nin mahrutlarında, bazan zirvelerini teviç eden sütunlar halinde, bazanda dağın yanlarından hakiki akıntılar gibi birdenbire çıkdıkları görülen düz tabakalar yahud da tepeleri yuvarlaklaşmış kütleler şeklinde kendilerini gösterirler.

Cehri dağının hıttaya hakim olan ve pek uzakdan, bilhassa şimal tarafından ve bu meyanda (Dokuzhan) denilen mahalden (Sille) ye doğru ilerilenirken görülen, iki büyük mahrutî müstesna olmak üzere daha az yüksek, diğer bir çok mahrutlar daha vardır ki bunlar her tarafta yükeliirler, ve, gerek, kabarmış ve bükülmüş curuf kömelerile, gerek, lâv akıntılarını gösteren ufki tabakalar ile velhasıl gerek Conglomérat depolarile, birbirinden ayrılmış bulunurlar; bu Konglomeraları teşkil eden unsurlar ise, bazen, pek sert bir mütekeşşibeî kışarat = Brèche = Breş teşkil edecek surette birbirleriyle yapışmış az çok kabil taktir parçalardan, bazan da indifai kayaların ezilüp ufalanmasından mütehassıl ve hakiki bir volkan tüfini andırıp salabeti ve rengi ile tebaşiri hatırlatan ve küçük Asyanın indifai sahalarında o kadar büyük bir rol oynayan gevrek ve kolayca kırılabilir bir maddeden mürekkepdirlir. Müntehasında kısmen (Sille) köyünün bulunduğu honi işte bu

mi Rhamnée yahud Rhamnée dir ki Türkçeye "unnabiye fasilesi," diye terceme olumuştur. Hakkında ilmi nebatat kitaplarında şu izahat vardır: "Neabatı eşcar veya şeciredir; 450 kadar envai memalik mutedile ve harede mevcuddur. Tahdölmedari nevahide nadir olup menatik cumudiye de ise hiç bulunmaz. (Ak diken = güğüm eriği, Nerprün bir şeciredir. Avrupada ormanlarda bulunur. Cehri = Şevketül-sebbağın Avrupanın cenup taraflarında yet şir bir şeciredir. Esmari (Avignon daneleri) namile maruftur Güzel sarı bir maddei mülevvine (Cehri) ita eder. Bu esmar, biberin bizzorundan cüz'i büyücek, beyzi, sencabi, lezzetihar ve salıyı sarıya telvin eder. Ticarete bu esmarın meAridlerle müsemma bir çok nevileri vardır; bir az daha büyükdirlir. Bunlar: (İran, Mora, Türkiye veya Orne) daneleridir. (Ankara, Tokat veya İskilip) Büzuru namile mevsuf olanlarıda vardır. Konyanın Cehri ağaçları yalnız Sille dağlarına munhsır olmayup Loras dağının hemen bütün eteklerinde ve yanlarında hisapsız cehrilikler bulunuyordu. Ezcümle Lorasın şimali şarki eteğindeki (Kovalı) köyü ile şark eteğindeki (Kozagaç) köyünde pek çok cehrilikler vardı. Alizarın boyalarının keşfinden evvel, cehrinin meyveleri toplanarak harice seakedilir ve bu yüzden pek büyük ticaret edilirdi. Cehri ticareti Abdülmecit ve Abdülaziz hanlar zamanında Konyada pek faal bulunuyormuş. Ve cehrinin boyasının Alizarıninkinden daha güzel ve sabit olduğunu söylerlerdi Bilhassa Konyanın Sille kasabasında pek ışık bir sanat olan halıcılık ile çorapçılık da ve daha diğer kumaşları boyamakda Cehrinin büyük bir rolü olduğu söylenmektedir. Bu nebati boya ihtimalki tarihin pek eski devirlerinden biri bu havali sanayinin inkişafında büyük bir rol oynamış kılmalıdır.

N. F. B

tuf içerisinde oyulmuştur; Sillenin deniz seviyesinden itibaren yüksekliği 1260 metredir.

Köyün cenubunda az çok sarp ve yalçın bir takım kütleler yükselir ki bunlar bazan trachyte yahud curite'den, bazende tuf ve konglomeralardan mürekkep olup bazı kerre ufki yataklar halinde tabakalanmışlardır. Bütün bu yalçın kütleler, bir takım derin sel yarınitilariyle oyulmuşlardır ki bunlar oldukça dik sathı mailler halinde Konya ovasına kadar inerler. Bu ovanın Konya ile Silles arasında mahsur kalan kısmı, deviri tufaniye ait teressubat ile örtülmüştür ki bunların içinde traşit çakıllarının yanında, çok miktarda kalker parçaları görünür; binaenaleyh, Sillenin indifaî sahası, bu köyün biraz cenubunda nihayet bulmaktadır; zira, Konyaya yaklaşıldıkça göl kalkerlerinin arazi tufaniye içerisinde gittikçe fazla olarak zuhur ettikleri görülmektedir.

Sillenin şimalinde indifaî mıntaka daha azim bir inkişaf arzeder, ve, (Dokuzhan) havalisine kadar uzanır. Filhakika, bu mevkiden Silleye doğru hareket edildiğinde, (Dokuzhan) in takriben iki buçuk fersah cenubunda, traşit tüflerinden müteşekkil bir takım basık ve yassı tepelerle çevrilmiş bir boğaz geçilir; bu boğaz bir yaylay muntahi olur ki bu da bir taraftan (Cehridağı) ne kadar diğer taraftan Konya ovasına kadar açılıp yayılır, ve her tarafta gerek kuvvetli tuf depoları ve gerek traşit kayaları arzeder.

VII

Lykaonia'nın trachyte ve curite'lerle, bu kayaların küçük Asyada gösterdikleri başlıca kümelerin mutalaasına nihayet verdik; zira her ne kadar az sonra kendileriyle meşgul olacağımız diğer indifaî kayalar var ise de fakat birde çok defa müvzî surette traşit indifaat ile iştirak etmiş rüsubi arazi vardır ki işte bu sonuncular, buraya kadar çizdiğimiz umumî tablo içinde yer bulabilecek kadar ehemmiyetli değildirler.

— Devam edecek —

MEMLEKET COĞRAFYASI

Biga Yarımadası

M. Niyazi Erenbilge

Avrupa Türkiyesinden geliniz, ortalama olarak üç kilometre genişliğindeki Çanakkale boğazını geçiniz, kendinizi Asya kıyılarında aynı arazi şekillerinin, miosen devrine ait aynı sarımsak marn ve kalkerlerden müteşekkil tepelerin ortasında bulursunuz. *Can çekişen* seyrek çamlıklar ve tek tük makiler bu tepelerden düz bir çizgi gibi uzanan boğaza nazırdırlar. Biga yarımadasının az ve küçük olan iskân noktaları arasında en önemlisi *Çanakkale* kasabasıdır. Garbi Biganın kapusu. Nüfusu birkaç bini bulan bu kasaba Hinterlândının hububatını, zeytin yağını, halı ve palamutunu, çanak ve çömleğini çıkarır. Hinterlânda gelince Andasitli dağ ve tepelerden müteşekkil bir arazi olup ki burada çay ve dereler dar ve çok yerde ormanlık ve fundalık birtakım vadiler açmışlardır. *Şap dağında* azamî irtifaini (900 metre) bulur ve cenupta iç yapıya dayanan çizgilerle *Eski mendres* ve *koca çay* vadilerine doğru alçalır yağmurların bolluğu dolayısıyla vadiler köyler, zengin ve verimli hububat tarlaları ve bağlarla örtülmüş olduğu halde dağ ve tepeleri süsleyen ormanlar ve fundalıklar zamanla harap olmuş ve ziyadesiyle seyrelemiştir. Gür ve özlü mer'alarda mühim miktarda sığır beslenir.

Bölge bir taraftan eski şistlerden müteşekkil ve hububatca zengin tepelik bir arazi ile Marmara denizine indiği halde diğer taraftan kıvrıkcık dalgalı eski Mendres çayının kıyılarından itibaren cenuptaki *kaz dağına* doğru yükselir. Kaz dağı 1800 metre irtifainde yüksek bir set olup mikasist ve mermer gibi metamorfik kayalardan vücut bulmuştur. Bu dağ g a r p t e y e n i devirlerde teşekkül etmiş tortu kayalarla, andezitlerden mürekkep tepelerle kaplı bir araziye doğru alçalır. Kaz dağı oldukça yüksek bir dağ olduğu için el'an çayırırlar ve fundalıklarla kesilmiş çam ve palamut meşesi ormanlarıyla örtülüdür. Bu ormanlardan kereste ve palamut elde edilir, Şarkta dar ve derin bir vadinin gerisinde tepeleri çıplak ve dişli, terkibi itibariyle siyenitli *Atkayası dağı*'na bitişik olan Kaz dağı'nın cenup yamacı göçmüş bir alanın dik kenarıdır. Bu yamaçtan doğan dereciklerin billur gibi berrak suları eteklerdeki zeytinliklere ve Edremit körfezinin mavi sathına doğru akarlar. Şimal yamacındaki

dereler ise Mendres çayının geçtiği çıplak ve yuvarlak tepelerle kaplı bir araziye kıvranarak inerler ki Mayıs ayına kadar eriyen karlar bu dereleri beslerler. Eski Mendres çayı ise önce yeşil taşlardan, sonra andezitlerden müteşekkil alçak tepeler arasında sıkışmış yeşil ve mamur vadi içinde akıp bizzat kendi allivüyanlarıyla vücuda getirdiği bataklık bir ovaya iner, bu ovanın şarkında *Truva* harabeleri bulunur. *Trakler*'in istilâsı üzerine şehir harap olunca Ahci, Coliler Biga yarımadasının kıyılarında ve o civardaki adalarda yerleştiler, otokton ahali ise içtaraftaki dağlara çekilerek İranlıların istilâsına kadar orada mustakilen yaşadılar.

Biga yarımadası iki sıra tektomik hatlarla kesilmiş olup bu hatlardan biri Şimali Şarkî istikamette uzanır ki bunun izlerini el'an Şarkî Ege kıvrımlarında görmek mümkündür. Diğerisi ise şark istikamette uzanmakta olup Kocaeli ve Bursa dolaylarının çöküntü alanlarını devam ettirir. *Bilhassa* kıyıları ve nehirler hep bu istikamette uzanırlar. Hafta bölgenin şark tarafı aynı istikameti boylayan derelerle çerçevelenmiştir. Burada, yani Şarkta Kocaçay ve *Gönen çayı*'nın verimli vadileri ve sonuncısıyla eski Mendres çayının yukarı mecraları kalkerli ve şistli kayalardan müteşekkil dalgalı bir kütleyi çevirir, ki bu kütle mi-kaşistli tepelerle Kaz dağına doğru yükselir. Kütle yer yer ormenlarla güzelce süslenmiş dalgalı bir yayla olup her tarafa dikine ve pek parçalı eteklerledenize bakan yüzü ise Koca çayın kısmen bataklık, kısmen de hububat tarlalarıyla kaplı deltasına doğru alçalır. Bu deltada *Biga* ve *Dimetoka* kasabaları bulunur, ki bu havalinin okadar canlı olmayan ticaretine vasıtalık ederler.

Biga yarımadası Anadolunun adeta bir kapı eşiği mesabesinde; Cihanın en mühim bir deniz yolu sahilleriyle bunun karşısındaki kalker teşekküllü çıplak *Bozca ada*'nın ve bir de derin ve muhafazalı *Beşike limanı* nın önünden geçer.

Mevleviler Şehri KONYA

YAZAN :
Cl. Huart

ÇEVİREN
Sait Sungur

— Geçen Sayıdan —

18 Mayıs. — Bilecikte bir Fransız oteli bulduk. Şehirde bir miktar Avrupalı var. Demiryolu faaliyetinin bnradan pek uzakda olmadığı anlaşılıyor.

Filhakika, çayırılık sahaya çıkup yavaşça ovaya indiğimiz zaman Lefkeden gelip Aşağı köyü geçen ve demiryolu inşaatının merkezi Küplüye dar bir vadi ile ulaşan tesviyei türabiye izlerini gördük. Derin bir honi şeklini andıran bir sahanın ortasında bulunduğu için Küplü ismini alan bu köy büyük bir nahiye merkezidir : Burada Müslüman Hristiyan ve hali hazırda ekserisi İtalyan olan külliyyetli miktarda amele var; şapkaklı adam burada çok. Köye girilecek yerde yeni yapılmış dört büyük ev vardır ki bunları kayalar içinde dört tane tünel açmağa memur daireler işgal ediyor. Bu köyde, an'anevi uyusukluk içinde uyumuş kalmış olan geçtiğimiz yerlerin görmediği zekâ, faaliyet ve intizam havası esiyor. Pek yakında, lokomotif, Bozüyük istikametinde ilerlemek için bu vadiden geçecek. O bir emri vakı.

Küplü köyünün camii orijinal. CaMi tahta ve alçı döküntüsüyle yapılmış. Fakat biçimsiz duvarlarını örten badana üstüne göze çarpan renkler sürülmüş, üzerinde yazı bulunan pencereler câmiinin içini aydınlatıyor. İşte, hem güzel, hem de insan üzerinde karabât ve hayret hislerini uyandıran camii'nin hali. Burada Ermeni kilisesi de var; bîr ne kadar bu nevi binalara benzeyişi olup ve hiç bir fevkalâdeliği bulunmamasına rağmen bu kiliseyi gidüp görmek lâzım; bizi evinin avlusunun gölgesinde oturtan ve köyün adeti icabı soğuk meşrubat temin eden misafir perver Ermeninin arzusunu yerine getirmeliyiz : Ev sahibi bize bir bardak su ile beraber bir kaşık reçel ikram ediyor.

Küplü köyünde lokanta, hiç olmazsa, içerisi pek temiz olmayan yemek dükkânları var. Nemize lâzım ! Bu haberi duyunca çok sevindik. Madem ki fırsat var, bir kerre daha alafranga bir yemek yiyelim.

Önlet yemek için karanlık bir koridorda kurulmuş masanın başında otur-
duk. Şarkta, temiz bir örtü ile örtülü ve basit yemek levazımına otu-
ra eden bir masa bulunca duyulan zevki anlamak için bizim gibi ihti-
çünki Konya ya yaptığımız bu yolculuk ilk defa değil — bura halkının
hayatının içine girmek lâzımdır. Burada çataldan başka bir şey bulun-
mayınca medeniyetin kıymeti iki kat daha iyi anlaşılıyor. Burada ka-
naatkârane hazırlanmış bir yemek yenirken akar suların şırıltısı Ayru-
pa tarzındaki yemek yiyişe başka bir zevk veriyor. Küplü köyünde de-
girmenleri döndürmek için istifade edilen bir çok hızlı akışlı dereler
var. Bana inanınız, şarkta akar sular o kadar hoş değildir. Dağların
üzerinden köpükler yaparak dökülen akar su görünüş itibarıyla hoş ol-
maz; eğer sıtma bu sıhirkâr suların zevki arkasında sizi gözetlemeyor-
sa o zaman hoşdur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Haçlı ordusunun İznik'ten Eskişehir'e yürüyüşü; — yüksek yay-
lalara ulaşmak için hangi geçidi intihap ettiler? Söğüt ve Os-
manlı imparatorluğunun ilk zamanlarının efsanevi hatıraları. —
İnönü ve Frikyalılarından kalma mağaralar. — Eskişehir.

Haçlı ordusu 15 Haziran 1097'de İznik'ten yola çıkmıştı. Lefkeye var-
mak için iki gün yol yürüdü ve burada iki gün istirahat etmek üzere
kaldılar. Robert le Moine'in dediğine göre ordu Lefkede ikiye ayrıldı;
külliye miktar da olanı Godefroi de Bouillon'un, diğeride Bohémomd'un
kumandasına verildi. Kılınc Arslan'ın ordusunun bütün darbelerine mu-
kavemet eden ordu. önünde Normandiya dokası Arnoul'un askeri bulu-
nan birinci orduya gelmesini bekleyen bu sonuncusudur. Bu iki ordu,
aralarında daima az bir mesafe bırakmışlar, ve filhykika, denildiği gibi,
cesur Arnoul Loren dokasının ordusuna bu iki millik mesafede rast
gelmiştir. Fakat öyle vakti birdenbire görünen dağların o bir tara-
fında..

Eskişehirde birleşmek üzere Vezir handan iki yol ayrılır; Birincisi
demiryolunu takip eder, Sakaryanın sol ayağı olan etrafı sarp kara su
vadisinden yukarı doğru çıkar, Bileciğin kenarından geçerek Küplü kö-
yüle İnönü'ne bağlanmış olan Bozüyük ovasına varır. Diğer yol, Sa-
karyaya hakim olan ve sahillerini takip eden sarp yaylaları geçerek
doğruca Söğüt'e varır. Godefroi bu yollardan birincisini takip etmiş ve
Eskişehirle Söğüt arasındaki vadiye yani 1 Temmuz 1097 sabahı başla-
yan Eskişehir harbinin cereyan ettiği yere varmak için birdenbire yo-
lunu değiştirmiştir. Demek ki, bu harp, iddia olunduğu gibi, İnönü ova-
sında olmamıştır. Bilâkis ikinci ordu Kılınc Arslan kuvvetlerinin hücu-
muna uğradığı vakit buralarda Godefroi'nın süvarileri bulunuyordu.
Selçuk hükümdarının cephe-aksi istikamete çevrildiği zaman meselâ
küplü geçidi hibi yere hâkim süvarinin geçebileceği yüksekliklerde or-
dusunu toplamayıp, ekseriya vaki olduğu üzere ilk defa hücumu uğra-
yan ordunun uzun zaman mukavemet ederek ikinci ordudan yardım
beklemesi gibi bu iki ordunun birleştiğini görerek Haçlı ordusunun sol

cenahına niçin saldırdığı düşünülebilir. Kılınc Arslan'ın kabul ettiği tabiye
tarzını icap ettiren sebepleri bulmak bugün müşküldür; ihtimal ki
dar bir vadide münferid vaziyette bulunan sol cenahın az miktarda
oluşu Kılınc Arslan'ın bu tabiye tarzını tercihe mecbur etmiştir. Gene
ihtimal ki Konya hükümdarı kendinin vasalı olan Türkmen
kabilelerinden temin ettiği bütün kuvvetleri toplamak için vakit
bulamamış ve ancak Godefroi kumandasındaki külliye miktarındaki or-
du Vezirhan ve Küplü geçitlerini elde edüp Bozüyük mevkiini temin
ettikten sonra, Eskişehir'e döner ve ilerleyen Haçlılara hücum ede-
bilmiştir.

Yolumuza devam edelim. Söğüt'e kadar takip etmek mecburiyetinde
bulduğumuz bozuk bir yol, bizi, yüksek yaylalar üzerine, Küplünün
yokarısına götürüyor. Burada pek az iniş ve yokuşlar var; yol çok
yüksek bir irtifadan geçiyor. Kızıl kayalar mevkiini geçtikten sonra
Söğüt'e bir saat mesafede bulunan bir araba yoluna geliyoruz; vadi-
lerde Romalılardan kalma yolların izleri görülüyor. Altı dane atlı jan-
darma mevhum tehlikelerden korumak için değil, yanımıza refakat etmek
için burada bizi bekliyor: burası emniyetli bir yer. Bu zaptiye müfrezesi
bizim gelişimizi bilcek mutasarrıfından haber alan ve bizi karşılamak
için hazırlanan Söğüt kaymakamının emrile gelmişler. Bu küçük şeh-
rin çok yakındaki başka bir yerde kaymakamın on dört yaşındaki kü-
çük oğlu ile beraber kazanın mal müdürü, bir çok memurlarla beraber
bekliyor. Kaymakamda, Ertuğrulun türbesinde, daha doğrusu, bu türbe-
nin müstemilâtından olan bir odada yerleşmiş. Osmânî handanının mü-
essisinin babasının kemikleri muhafaza eden türbe, Bursa yolu üze-
rinde ve Söğüt'ten yarım saatlik mesafede bir yol üzerindedir. Burası
etrafı divarla çevrilmiş küçük bir bahçe, [ve evvelce söylediğimiz bir
kabul salonunu ihtiva eden, zemin kattan ibaret alçak bir pavyon, çok
basit bir bina, ilerdeki diğer pavyonda her şey bu son zamanlarda
yeniden yapılmış; işte burada görülecek şey bunlar.

Ertuğrulun türbesini ziyaret ettikten ve bu esnada birinci Mahmut
tarafından türbeye vakfedilen Arap — Acem üslubile yazılmış güzel bir
Kur'anı gözden geçirdikten sonra kaymakamda dahil olduğu halde, he-
pimiz atlara bindik; yolda Söğüt istikametinde arka arkaya gidiyorduk.
Sağda fabrikaya benzer bir bina var; burası İpek fabrikasıdır ki yer-
liler pavlıka diyor.

Solda kasabaya girilecek yerde, bizim misafir olduğumuz yeni bir
hükümet konağı var: kaymakam kendi odasını bizim emrimize tahsis
etti, kendisi hükümet konağının tam karşısındaki evinde yerleşti.

Söğüt çok derin ve çok dar olan etrafı eğlerle çevrili bir boğazın
eteğinde kurulmuştur; yukarıya doğru amfiteatr şeklinde yükseliyor.
Kasabanın içinden suyu bol bir dere akar; her sokakta bir çeşme var.
Kaldırım sıyahımsı; her halde eski olduğundan; kaldırım teşkil eden
taşlar arasında, ihtimal, eski arabaların tekerlekleriyle veya Türkmenle-
rin kullandığı beygirlerin nallarıyla ezilmiş olanları var; çünkü Türk-
ler iyi kaldırım yapamazlar ve hazır olan şeylerden istifade etmek is-
terler. Vadinin başlangıcından itibaren şimal ve garp taraflarda civarın

hoş bir manzara var; bilhassa şimalde ve biraz ilerde büyük bir çöküntü ve diğer tarafta destere dişi gibi kesik tepeli bir dağ silsilesi görünür; burası şaktan garbe Sakaryanın aktığı derin bir oyuktur. Bu küçük şehir, hakikaten Osmanlı imparatorluğunun beşiğidir; Ertuğrul burada yaşamış ve Osmanda, Bileciği almak suretile ilk fetihlerine başlamadan önce İnönü'nün üstündeki Domaniç dağına çıkmak için yazı bekleyerek kışın bu yaylada sürülerini otlatmak suretile ömrünün bir çok senesini burada geçirmiştir.

Söğüt, Osmanlı hanedanının kuruluşu hakkında söylenmiş kısmen efsanevi tarihi vakıaları hatırlatır. Gecesini Kur'an okumak gibi, din-darâne bir hareketle geçiren Ertuğrulun rüyası ve buna mükâfat olarak hanedanının sahip olacağı şöhretin kendisine mucizevi bir kuvvet tarafından söylenmesi, Osmanın Şeyh Edebalinin kızı Mal hatun ile izdiva-cından evvel ve bizim Bileciği anlatırken gördüğünü söylediğiniz rüya Uludağ ile Domaniç arasındaki Ermeni boğazında Osmanın başı üzerinde Devlet kuşunun uçuşu ve Abdal Kumral isminde bir dervişin bu rüyayı Türk hakimiyetinin Asya ve Avrupaya şamil olacağı şeklin-de tabir etmesi; Eğrice muharebesi ve bu muharebede Ertuğrulun kü-çük oğlu Sarıyatı Savcının olması ve ziyadar bir çam ağacının dibine gömülmesi; Meİangüa — Karacahisarın alınması ve bu vesile ile Osman Gazinin metbuu Selçuk hükümdarından istiklâlinin tesisini temin eden tıblü alem alması, hülâsa Osmanlı imparatorluğunun ilk müverrihleri olan neşri, Âli vedrisin naklettikleri bütün vakıalar söğütle alâkadar-dır; efsanevi bir şekilde izah olularak büyütülmüş, mahiyeti değiştiril-miş olan bu vak'alar bu küçük şehrin civarında bir kaç saatlik mesa-fedeki yerlerde cereyan etmiştir.

19 Mayıs. — Sabahın beşi; yola çıkıyoruz. Hükümet konağından ay-rıldık. Sabahın bu kadar erken bir vaktinde 800 metre yükseklikteki bu yerlerde hava serin oluyor; ne âlâ! Beygirlerin tırnağı, her adımda kaldırımındaki kumlara takılıyor; Söğütü yamacında saklayan küçük da-ğ çıkıyoruz. Bu yüksek tepelerin sırtları büyük ormanlarla örtülü ve bizim takip ettiğimiz yol bu ormanların arasından geçiyor, her taraf bom boş; yalnız, ormana girilirken odunculuk ve kömürcülükle geçinen ve çelilar arasında gayri muntazam ve hâzin darbelerle pek yakında odun kesmeğe başlayacak olan Rumeli muhacirlerinin fakir bir köyü-ne tesadüf olunuyor; bu köy, çatıları, ardovaze benzeyen ağaç kabuk-larıyla örtülü ve tam kesilmemiş ağaç kökleriyle yapılmış alçak evler-den ibaret. Mamafi köyün mevkii hoş. Ormanın içine giriyoruz; yolu-muz tatlı akışlı küçük bir derenin kenarından geçiyor; yanımızda bulu-nan iki jandarma Winchester marka silâhlarına kurşun yerleştiriyor, bizde roververlerimizi muayene ediyoruz.. Bu güzel yer birdenbire tehlikeli bir hal alıyor. Mamafi aldığımız tedbirler boşa çıktı. Bize pek uzakta, bir köşede geçen sene zabıtiyeler tarafından öldürülen aşkıya-ların mezarları gösteriliyor, çok şükür ormandan kazasız çıkıyoruz.

Uzun ve dik bir iniş, bizim, etrafı dağlarla çevrili geniş bir ovayı istediğimiz şekilde görmemize müsait burası İnönü ve Bozüyük ovası-dır; ve, Osmanın yazın sürülerini otlatığı Domaniç dağıdır. Bu geniş sa-

ha cazip bir cıplaklık arz ediyor; bu yeknesaklığı bozan şey yalnız, doğ-ru Domise uzanan sarı renkli ve srbiti iki yol: biri Bozüyükten Eski-sehre giden şose, diğeri İnönü istasyonundan geçen demiryolu. Önü-müzde gördüğümüz ve alabildiğine uzanan geniş ova Bozüyükle Eski-sehir arasında uzanıyor. Bu ova, şimal ve cenup taraflarında Uludağ ile Söğütün ormanlarla örtülü yüksek tepeleriyle çevrilmiştir: Kılınç Arslanın suvarileri İznığı aldıktan sonra Haçlı ordusuna Eskişehir yo-lunu kapayabilmek için buradan geçtiler.

Artık tam karşıda Domaniç dağının eteğinde üç camili fakir fakat büyük olan İnönünün mağaraları görülebiliyor. Türkcede ma'ara önü demek olan burası ismini Frikya harplerinin bir hususiyetini teşkil eden ve kayalar içinde kaba bir şekilde oyulmuş mezar vaziyetindeki ma-garalardan almıştır. Binlerce seyyah oyuk, köyün üstünde yükselen siv-ri kayaları kül renkli süngerlere benzetmiştir. On dokuzuncu asrın baş-larında, ikinci Mahmudun islahat hareketlerine kadar devam eden de-virde yani Türk orta zamanlar çağında mağaze veya derebeylerin şa-tosu haline getirilmiş olan bu büyük mağaralar bilhassa ziyaret edil-mektedir. Bu mağaralardan birisinde durşun su birikintisi var. İçerisi-ne girmek güç. Kayalara tutuna tutuna çıkılabiliyor. Türk köylüsü der-hal ayak kabısını çıkarıyor; çabuk yürütmesine yardımcı olan cıplak ayak-ları ile kayanın en ufak çıkıntısına basup zahmetsizce yukarıya çıkıyor. Arkadaşımda aynı tarzda harekete mecbur oldu, ayak kabılarını çık-a-rup, bir kedi gibi, bu sivri yerlerden yukarı tırmandı. Bende aynı tarz-da olmamakla beraber çıktım ve ilk mağaranın gölgesinde çabucak bir kaç not aldım.

İnönünün eski camii şayanı dikkat; dört köşe bir kaide üzerine kon-durulmuş basit bir kuBbe ve tamamen tuğladan yapılmış fakat harap olmuş mütevazı bir minare. Cami medhalinin üzerindeki kitabe, maa-lesef, merakımızı tatmin etmiyor; kitabede camiın yapıldığı sene yazılı; fakat vazih değil: işte okuyabildiğimiz şu:

« Sultan Alinin oğlu, âlicenap ve hayır sahibi hoca yadigür sene [Hicri 771] Milâdi 1369 » eğer doğru okuduksa Kutahya da hüküm sü-ren Germeyan beylerinin zamanına ait bir âbide önündeyiz demektir.

Şüphesiz, Selçuk devrine ait kitabeler sahasında bulunmuyoruz. Sul-tan Ali, Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayeziddin biraz evvel hükümet süren Yakup beyin babası Ali beydir. Bu devirde Osmanlı imparatorlu-ğu Avrupada Balkanlara kadar uzanıyordu; fakat Anadolu'da, bu kita-beden anlaşıldığına göre, imparatorluğun beşiği olan Söğüt civarından ileri geçmiyordu.

Küçük camiın önündeki revak dört tane eski sütun üzerine oturtul-muş. Antiquité ilk zamanlara ait diğer eserlere köyün her tarafında tesadüf olunuyor. Nahiye müdürünün evinin önündeki oldukça kaba bir şekilde yapılmış iki Step — dikili taş köylüler tarafından ovada bulun-muş ve zeki bir memur bunları toplamış. Bunlardan biri üzerinde Ju-piter mabuduna yapılan bir duayı ihtiva eden Yunanca bir kitabe var.

Yanımızda bulunan yiyeceklerle hafif bir kahvaltı yaptıktan sonra yolumuza devam ediyoruz. Uzun ova sağda solda gözle görülemez yerlere kadar uzanıyor; şimalde, ön tarafımızda, bu sabah Söğütten gelirken takip ettiğimiz dağlar görünüyor; arkamızda da kütle halindeki Domaniç dağı; dağın tam eteğinde Kütahyanın yeni yopilmiş araba yolu; ovanın diğer tarafında da demiryolu için yapılan tesviyei türabiye. Ne bir ağaç, ne de bir su menbaı var; yalnız ufak bir dere Tımlirus — Porsuk nehrile soldan birleşmek üzere sazlıklar arasından ağır ağır ve zikzaklı bir hareketle akıyor. Bu geniş ovanın yeknesaklığı yalnız bir kaç sene evvel Kafkasyadan gelen külliye-tli miktardaki Çerkes kafilisine Osmanlı hükûmeti tarafından melcei olarak verilmiş olan yeni ve kerpiçten yapılmış evlerden mürekkep Çerkes köyüdür. Bol, bir bayram hayatı yaşayan Çukurhisar köyü istikametine doğru dönüyor: Eskişehirde bayram ilân edilmiş, halbuki bizim geçtiğimiz yerlerde yarın günleri ay senesine göre hesap etmek bu gibi garip hallere müsebbip oluyor! Kerpiçten yapılmış bir kahve bizi yağmur sağnağından koruyor; kahve ve nagile içmekle meşgul cazip renkli elbise ve çamaşır kirlenmiş köylülerden bir kısmı, bizi müslüman zannederek, selâmlamağa geliyorlar; Sakalımızı öper gibi bir vaziyet aldıktan sonra eğilerek kollarını göğüsleri üzerinde çapraz vari tutuyorlar. İşte Anadolu'nun tr kendisi: şehirlerin bazı mahallelerinde ve pek nadir olarak köylerde oturan hristiyanlar, bilâistisna Müslümanların oturduğu köylerin meçhuludur.

Müslümanlar arasında nadir olarak görülen ihtida keyfiyeti, burarlarda tarafigirane hareket eden hükûmetin Demiralinin yardımile yapılmaktadır; buradaki ahali, Selçukîler zamanında, Hristiyan edilir; bugün ise Osmanlı sultanına en iyi askeri temin ediyor. Mahallî lehcele-Yunan kültürünün vasitai naqliyesi ne büyük medeniyet lisanı olan Rumca ki, ortadan kaip olmuştur; ve, çok eski zamaulardan, belki, yedi asırdanberi Ak denizle Karadeniz arasında yegâne konuşulan lisan Türkcedir.

Çukurhisardan sonra, üzerinden araba yolu geçen yeni ve çok yorğun bir süvari için korkunç bir manzara teşkil eden yuvarlak tepeli geniş arızalar. şiddetle yağan bir yağmur gibi, bizim Eskişehri görmemize mani oluyor. Nihayet, bu nihayetsiz ovanın kenarında, alçak bir dağın yamacıuda kurulmuş eski Dorylée — Eskişehri görüyoruz. Solda, birbiri arkasından Keskin köyü ve bizim jandarmaların « tutalemler » diye telâffuz ettikleri [zaten hangi memlekette bir jandarma lisaniyatçı olduğunu iddia eder.] Muddalip köyünü görüyoruz; sağda, derin bir hendek eski ismi Tımlirus olan Porsuğu görmemize mani oluyor; aynı tarafta ufuk üzerinde eski bir şatonun harabeleri görünen bir sıra yüksek ve sivri iepelerle kapalı.

Demiryolu işlerinin yakınlığı Eskişehri değiştirmiş. Porsuk nehrinin üzerinde Manuel zamanında yapılmış olan iki kemerli Bizans köprüsünün sağ ve solunda yeni binalar ve bunların arasında misafirhane-i umumî denilen han şeklinde bir bina var ki bunun mutfakı tablodotu

olmayan Avrupa tarzında döşenmiş iki odası var. Diğer odalar, han odaları gibi, boş. Misafirhane sahibi bize, yere serilmiş bir yatak temin edebiliyor, hepsi bu. Aşağıda bir kahve var, burada bizim için akşama bir nevi Türk komedisi (Farce) olan orta oyunu oynayacağı söyleniyorsa da yorğunluğumuz dolayısıyla seyretmekten vazgeçiyoruz. Bu zaten Dr. İgnas Kunus, yazılarıyla, bu nevi halk komedilerini oldukça tanıtmıştır. Karşıda, nehrin obir tarafında, bir Avusturya, bir mahalle içinde demiryolu amele-i için bir han açmış. Bize yapılacak istasyonun yeri gösteriliyor... Demiryolu nakliyatı başlayacakmış gibi görünüyor Henüz çıplak olan bu tesviye-i türabiyeleri selâmlamak lâzım: Eskişehirden sonra bu ezici medeniyetin izlerini artık görmeyeceğiz.

Burada soğuk suyun ne olduğu bilinmiyor. Porsuk nehrinin suyu varsa da [halk bu nehre büyük su diyor] hiç kimse bundan istifade etmiyor; bu su çamurludur, ve pis kokar. Sıcak sular iyi ise de bu suyu kırksekiz saat güneşte v etoprak destiler içinde soğutmak lâzımdır. Bidayet-garip görünen bu güneşte soğutma tarzı, şüphesiz, destinin mesamatlı olan dış sathına çıkan damlacıkların tebahhurunu ve binaenaleyh hararetin çabuk yüşmesini temin etmek içindir.

Şehir, bizden evvel buralarda seyahat edenlerin yazdığı gibi güzeldir; ve tepenin yarı eteğinde kurulmuş, mahallelere tahsis olunmuş yüksek şehir ve, dükkân ve kârvansaray, kahve, banyo ve sıcak suların bulunduğu alçak şehir diye ikiye bölünülür. Ve sonra Bizans köprüsünün obir tarafında, pek yakında kurulmuş olup yukarda söylediğimiz ve Texier'in bahsetmediği mahalle var. Sayısı yedi, sekiz kadar olan camileri o kadar şayanı dikkat değildir; biz Kurşunlu ve Hacı Alâeddin camilerini gördük. Bunlardan birincisi burada tarikatlarının belli başlı tekyelerinden birine sahip olan mevleviler tarafından kullanılıyor; bu tafsilât hoşumuza gidiyor. Konya'ya doğru ilerledikçe burada Celâeddini Rumi'nin türbesini muhafaza ve güzelleştirmeye memur olan mevlevî tarikatının en büyük reislerinden birine rastladığımızdan dolayı memnun oluyoruz. Buradan çabuk uzaklaşmıyoruz, mütedeyyin dervişini görmek bizim için bir zaruret oluyor: Onu, oturulacak yeri olmayan bir salonun köşesinde diz çökmüş vaziyette buluyoruz; tekke mensuplarının hediye ettiği bir koyun postu üzerinde oturmuş vaziyette. [Bunun için Acemceden Türkçeye geçen postnişin kelimesi kullanılır.] Avrupa âdetlerinin aleyhdarı görünmüş olmamak için [Mevleviler müslümanların en az mutaassıp olanıdır.] Ciddî bir tavır takınarak koltuk getirtti ise de bizde aynı ciddiyetle koltuğu iade ettik... Bağdaş kurarak oturmak âdeti, şarkta uzun zaman seyahat ettiğimiz için, bize tabii geliyor. Hal-kin Şeker bayramı dediği Ramazanın sonunda bu küçük bayram dolayısıyla bize, an'anevî âdet icabı, şekerlemeler ikram edildi. Nihayet müsaade istedik ve Kurşunlu camiini gezdik.

Bu bina, Ayasofyanın bir taklidi olan İstanbuldaki Süleymaniye camiine benzemesinden de anlaşıldığı gibi Türk devrine aittir. Burada gördüğümüz Arapça kitabede cami-in inşa tarihi ile müessisinin ismi var.

«Bu mukaddes bina, asrın ve zamanın Sultanı Süleyman zaman»
«devrinde [devleti ebediyen daim ve bahtı daima Allahın lûtfiye yeni.»
«leşmiş olsun... ve arazisi genişlesin] Devrin asafı, zamanın büyüğü»
«Mevlâna Mustafa paşa [İkbalî daim olsun] tarafından şayanı takdis olan»
«Allaha bir hayır olarak yaptırıldı.»
«Tarih: yeni bir hayır.»

Tarihi teşkil eden harflerinin sayısının yekûnu hicrî 921 (1515) senesini veriyor. Bu binayı inşa ismi ehemmiyete şayandır: Sultan Süleymanın vezirlerinden biri olan ve birçok yerlerde eser bırakan Mustafa paşa İstanbuldan şimendüferle iki saatlık mesafede ve eski ismi Lybissa olan Gebzedeki güzel camiide yaptırtmıştır. Aslen Hırvat olan Mustafa paşa Padîşahın kayınbiraderi idi, bu keyfiyet onun mevkiinin yüksekliğini ifadeye kâfidir. 1522 de Redos seferine giden ordunun kumandanı idi. 1523 de Mısırdan geriye çağrıldı. Piero Bragadino; Mustafa paşanın 1526 da 84 yaşında olduğunu söylüyor. O halde Kurşunlu Camii paşanın büyük ve tarihî olan hizmetlerinden evvel yapılmıştır.

Hacı Alâeddin namındaki diğer cami çok eskidir. Yerli halkın nediğine göre, bu isim, Selçuk hükümdarı Alâeddin Keykubadî hatırlatmakta imiş. Eğer bu böyle ise bu cami, yolumuz üzerinde tesadûf ettiğimiz ilk Selçuk âbidesidir. Maalesef, hiç bir kitabe bu mahalli rivayeti teyit etmiyor, be binanın yapılışı, tetkik edilince, ilerde tesadûf edeceğimiz eserlerin hiçbirine benzemediği için, Konya hükümdarlarına ait olmadığını gösteriyor. Bununla beraber halk arasında dolaşan bu rivayetin bu camia değil, belki aynı yerde yapılmış eski bir Selçuk âbidesine ait olduğunu kabul edelim. Binanın plânı çok basit. Çatısı tuğla ile örtülü dört köşe bir bina, köşelerinde bir minare, kapının önünde bir oda; hepsi bu kadar. Tahtadan yapılmış olan tavanı, içerisi gibi yeni boyanmış. Ötede beride eski sütun başlıkları ve muhtelit heykel parçaları görülüyor. Dedğimiz gibi hiç bir kitabe yok.

Dört nala kasabaya gidiş. Birkaç dakikadanberi yukarı şehirle aşağı şehri birbirinden ayıran açık sahaya götürüyo. Kaymakam bize bir sürpriz hazırlamış: Bize iüle taşı denilen iki küçük taş veriyor. Hakkaten Eskişehir, şehrin şarkında on saatlık mesafede bulunan Siligat dumagnezyum madeninin çıkarıldığı bir yerdir. Bu taş, şarkta hiçbir şeye yaramazsa da burada uzun sakallı ihtiyar Türkler şimdi pişmiş topraktan yapılmış furunlarda bu taşlarla çubuk yapıyorlar; halkın bir kısmı sigara içer; Avrupa sigaraları ancak Beyoğlu kahvelerine devam eden birkaç genç tarafından kullanılır. Bu magnezi emlahı külli yetli miktarda Avrupaya gönderilir ve orada bir defa yontulduktan sonra kabiliyetlerini ağızlıklarını kirletmeğe sarfeden sigara tiryakilerinin memnuniyetini temin eder.

Eğer Belediye tarafından yapılmış çeşme olmasaydı Eskişehir çarşısının hiç bir hususiyeti olmazdı. Bu çeşme üç satırlık bir Rumca kitabe ile süslenmiş ve bir ölünün hatırasını yaşatan dikili taşın ibaret: «Lucius Valerius'un en sevgili hayat arkadaşı Pulehérie'in hatırası için» Bu taş Eskişehirden biraz uzaktaki mezarlıktan getirilmiş. Türkçe yazılmış bir satırlık yazı çeşmenin yapılış tarihini gösteriyor. Birçok eski mezarlar Anadolunun yeni sahipleri tarafından şarkta bilhassa bir hayır sayılan umumî çeşme olarak kullanılmıştır. İstanbul sokaklarında veya Beykozdan birbuçuk saat mesafede meşhur bir Karakulak menba suyunun bulunduğu yerler gibi bazı vadilerinde dolaşırken tekne haline getirilmiş ve daima açık musluk altına konmuş beyaz mermerden yapılmış lâhirlere çok rastgeldik Demek ki insanlar kendinden evvelkilerin yaptıkları şeylerden yeni bir şekilde istifade ediyor. Onu yapan ölüyor, fakat mermer kalıyor. Bu, oturduğu memleket fakir ve amale ücreti pahalı olan yeni nesiller için ne kârlı iş. Buna en güzel misal Roma idaresinde zengin iken dört yüz sene harbe, gasb ve yağmaya maruz kalmış olan Anadoludur.

— Arkası gelecek sayıda —

KAYIPLARIMIZ :

FERİT UĞUR

Son aylarda aramızdan kaybettiğimiz değerli hocamız Ferit Uğur merhum hakkında; Ankarada basılan ve Türk kültürüne hizmet edeceği tuttuğu yoldan anlaşılan = Millet = mecmuasında; görülüp aynen alınmıştır.

«Konya» dergisinin değerli şahsiyeti Ferit Uğurun öldüğünü, büyük bir teessürle öğrenmiş bulunmaktayız. Yıllardır verimli, doğru çok faydalı çalışmasını bir çok Halkevleri dergilerine örnek gibi gördüğümüz «Konya» için; bu ölümün kederli mânasını derinden anlıyoruz.

Ferit Uğur; yüzlerce talebesi olan bir öğretan, doğduğu şehrin, o şehri barındıran yurdun tarihi ile candan ilgili bir tarih dostu idi. Yalnız Konyanın değil, belki bütün Türkiye'nin ilk rehberi olan «Konya ve rehberi 1923», kendisiyle ilk fikir tanışıklığını hazırlamıştı.

Ondan sonra Ferit Uğuru, sürekli olarak, memleket tarihinin hizmetlerinde gördük. Konyanın gazetelerinde sık sık yazılarını hep bu alanlara ayırdı. Bir gezi, bir merasim dolayısıyla Ferit Uğur memleket tarihine ait bir çok malûmatı, hemşerilerine - iddiasız, gürültüsüz - hediye etti.

Fakat, rahmetlinin, belki en güzel eseri «Konya» dergisindeki çalışması, incelemeleridir. Diğer arkadaşları ile birlikte yıllarca o sayfalar-da, Konyanın, Anadolu'nun tarihi ile esası olarak uğraştı. Kendisinin ele aldığı konular, Ferit Uğurun, geçtiği, gezdiği yerleri nasıl candan alâka ile incelediğini isbat eden, el dokunulmamış eserlerden hanlarımızın, türbelerimizin ufak ölçüde monografisini verirken çoğunun üzerinde durmadığını silik konuları seçmekle işe başlamasını dikkate değer bulurduk. «Dursunoğlu Camisi», «Horuzlu Han», «Gömeçhane» için yazdıkları bu aradadır. Bu küçük yazılarda Türk mimarlığını anlamamız için vakıfnamelerden, tarihî kayıtlardan nasıl istifade olunduğunu gösteren örnekler vermişti.

Eski tarihlerin yeni harflerle basılıp tanıtılması bahsindeki emekleri de değerliydi, «Konya»nın daha ilk sayısında «Şikârî tarihine başlar-ken» başlıklı yazısı, başlıca Karamanlılar tarihi olan bu eserin yerli yerine konması için ne güzel bir tetkiktir!.. «Şikârî tarihi» denen eserin - söylenmesine izin verilirse:- bir nevi monografisi olan bu tetkik, eskiden «Sehli Mümteni» dedikleri bir vasıftadır.

«Seydişehirin kuruluşu» (Sayı 4), «Takyeli dağ» (Sayı 5),.. Ferit Uğurun - yerli tetkiklere verdiği emeği başka yerlerde de gösteren iki

ayrı misaldir. «Eski Karaman vilâyetine ait kanunlar» (sayı 6) ele aldığı memleket mevzularını nasıl namuslu bir tarihçi gibi, tasfiye ettiğini gösterir.

Ölümünden önce Konya tarihi, anıtları ile ilgili, çok değerli bir eseri bitirmeğe uğraşıyordu. Konyanın ailelerinde hemen hemen umumî olan kitap severlik, kütüphanesi bulunmak imtiyazı, rahmetli Ferit Uğur-da da vardı. Tetkiklerinin çoğunda kendi öz kütüphanesindeki eserlerden faydalanması bir nimetti. (1)

Kendisini, yolunu bulanların güvenile, hızla çalıştığı ve çok değerli meyvalar vereceği sırada kaybetmiş bulunuyoruz. Duyduğumuz büyük acının başı budur. «Konya» dergisine başsağlığı dileriz.

(1) Rahmetlik, ölümünden yirmi bir gün önce, kitaplarının satılmamasını, tayin ettiği yolla milli kütüphanelere armağan edilmesini vasiyet etmiştir.

Hamid Beyin adı geçen mühim bir vakfiye

M. Mes'ud Koman

Selçuk, Karaman ve Osman oğulları devirlerine ait mühim vakfiyelerin Mecmuamızda neşirlerine, üzerinde durulmağa değer bir vakfiye ile, başlamak istedik.

Bu vakfiyede Eğirdir, Uluborlu, Isparta, Garbî Karaağaç, Yalvaç, Antalya ve havalisinde saltanat sürmüş bir sülâlenin başı bulunan Hamid beyin adı geçmektedir. (*)

Gerçi bizim vaktile görüp bir kopyasını aldığımız bu vakfiyenin musaddak suretini sonradan Mahir Erdem B. bulmuş ve (Un) refikimizin 16 ıncı sayı sında fotoğrafisile birlikte bir de kopyasını neşretmiş ise de, aslı silik bulunduğundan bazı yerleri okunamamış ve bazı yerlerinde de ufak tefek zühuller vukubulmuştur.

Elimizdeki suretle bunu karşılaştırarak düzelttik ve aşağıya koyduk.

701 H. senesinde tanzim olunan bu vakfiyeden — Konyada Selçuk tahtında Alâüddin Keykubad'ın son günlerini yaşadığı bir tarihte — (سلطان الاعظم و پادشاه المعظم سلطان سلاطين العرب و المعجم السلطان حميد اعز الله انصاره) unvanlarını alarak merkezle alâkasını kesmiş bulunduğunu. ve mülki, fetih hakkı olarak kendinin addettiğini anlıyoruz.

Aynı tarihlerde Eğirdirde, Uluburluda Hamid beyin torunu ve İlyas beyin oğlu Dündar beyin, (الامير الكبير الاسفهلار الميزيد المظفر الحبيب النسيب محرر الاطراف ملك) gibi büyük unvanlar almasına bakılarak şimdiye kadar Hamid oğulları devletinin kurucusu Dündar bey zanedilmekte idi. (**)

Vakfiyenin meali şudur :

Abdullah Ağa oğlu Ali Çelebi oğlu Hüsrev Çelebi 112 altuna Eğirdir gölünün - şimal kısmını teşkil eden Huyran gölünün - batı kenarında hudutları sayılan bir araziyi Sultan Hamid'den, Koyungözü Babaya, zaviye yapmak için satın alarak vakfediyor.

1313 H. tarihli Veli Baba menkibesinde (Uzun Er) namile anılan ve 763 H. tarihinde ölen (Ali Baba) nın yazdığı Arapça bir kasidesinden; (Koyun Gözlü Ali) namile anılan (Koyun Gözü Baba) nın (Hacı Bektaş Veli) ve (Baba Hüseyin Kargını) ile muasır bulundukları anlaşılmaktadır. (***)

Hamid oğullarından Hayrüldevleti Veddiyn Hacı Hızır Beye ait mühim bir vakfiyenin aslını da son günlerde Hikmet Turan Dağhoğlu kardeşimizde gördük. Bundan da ayrıca bahsedeceğiz.

(*) — Konya Evkaf defterleri I. Sahife 9

(**) — Profesör İsmail Hakkı Uzunçarşılı oğlunun Anadolu beylikleri tarihi ile kitabeler II. ne bakınız.

(***) — Un mecmuası sayı 16

Koyun gözü Baba mezraası vakfiye suretidir :

وانا الفقير ابو بكر المولى	وانا الفقير السيد مصطفى	ما فيه من الوقف وشرائطه وصح عندي وحكمة
عفى عنه	شكرى المولى بمدينة اولوبورلى	بصحة ولزومه عالما وانا الفقير مصطفى
بندة خدا	عفى عنه	المولى عفى عنه بمدينة اولوبورلى
السيد ابوبكر	بندة خدا	بندة خدا
	السيد مصطفى شكرى	السيد مصطفى

- 1 — الحمد لله والصلاة على نبيه محمد واله وصحبه اجمعين اما بعد فهذه حجة صحيحة شرعية
- 2 — يعرف مضمونها ويصح مكنونها عن ذكر ما اشترى خسرو چاي بن علي چاي بن عبدالله
- 3 — آغا من سلطان الاعظم و پادشاه المعظم سلطان سلاطين العرب و المعجم السلطان
- 4 — حميد اعز الله انصاره فباع من جمع مزرعة الكائنة المسماة بمزرعة دربند الشهير
- 5 — بمقصورير المحدودة قبلة بالبحر و شرقا بطاش كسك و شمالا بالجبال يوز دورمش
- 6 — وغربا بشر لا تقيج چاي مع الحدود الحقوق والتوايع واللواحق والطريق والمرافق داخلة
- 7 — وفيها خارجة عنها الى كتيب زليخان بالبحر مائة و اثنا عشر فلوريات من الذهب الا
- 8 — المسكوك بسكته طوطى القراب نصفه تأكيد الاصل وتوضيحا للفرع ست وخمسين
- 9 — بنقد المنقود مبيعة صحيحة شرعية مسلمة على الايجاب والقبول كان المزرعة المذكورة
- 10 — ملكا للشري
- 11 — ثم وقفا وحبس وسيل وتصدق للشيخ الاعظم صاحب الولاية والكرامات الشيخ
- 12 — قيون كوزى
- 13 — بابا و شرط المشيخة والتصرف للشيخ المزبور ثم اولاده و اولاد اولاده نسلا بعد
- 14 — نسل بطناً بعد بطن
- 15 — لا شريكه ولا قسمته فيه الى انقراض الزمان وما يحصل من هذه المزرعة يصرف للشيخ
- 16 — الصادر الوارد منهم
- 17 — وابن السبيل وقفا صحيحتا شرعيا مؤيدا محكوما بصحة
- 18 — ولزومه لا يباع ولا يورث ولا يرهن بيده فن بدله بعدما سمعه فانما اتمه
- 19 — على الدين يبدلونه ومن بدل فلعه الله عليه والملائكة والناس كلهم
- 20 — اجمعين صرف ذلك و حرر في رجب المرجب المعظم سنة اثني وسبع مائة من الهجرة النبوية

ما كان الكتاب الوقف
قبول المضمون وانا الفقير
عثمان المولى عبد الله
اولوبورلى
عفى عنه
مظهر نور آلهى عبده
السيد عثمان

الذكور في هذا الوقفة ما كان صورة موافقا للشرع القديم والصر احو
السقيم وحكمة بصحتها
وانا الفقير محمد القاضي
عبد الله اولوبورلى
السيد محمد امور

وشهد عا في عا على علي بن عبد المطلب
وشهد عا في عا على علي بن عبد المطلب
وشهد عا في عا على علي بن عبد المطلب
وشهد عا في عا على علي بن عبد المطلب
وشهد عا في عا على علي بن عبد المطلب
وشهد عا في عا على علي بن عبد المطلب
وشهد عا في عا على علي بن عبد المطلب
وشهد عا في عا على علي بن عبد المطلب
وشهد عا في عا على علي بن عبد المطلب
وشهد عا في عا على علي بن عبد المطلب

MAHALLÎ İNCELEMELER, FOLKLOR:

ANADOLU AŞİRETLERİNİN HAYAT, ÂDET ve ANANELERİ

KONYA VİLÂYETİNDE TÜRKMENLER

Memduh Yavuz Süslü

— III —

Diğer aşiretler. — Bu çölde yüze yakın yekûn tutan bir takım aşiretler daha mevcuttur ki, bunların dilleri Kürtcedir. Bu aşiretler arasında (Rışvan, Halekânî, Ekecik, Bülkânî...) gibi kabileler mevcuttur. Bu aşair arasında en çok temayüz etmiş olan kabile (Rışvan) dır. Bunlarında hemen, hemen birçok âdet ve ananâtı Türkmenlerin âdetlerini okşar. Mahallî san'atlardan bu aşair arasında «halı, cicim, sebirenk, at çulu» dokumaları taammüm etmiştir.

(Kuşca) köyünün (Sebirenk) leri; Umranlı köyünün halı ve seccadeleri, (Damlacık) köyünün kilimleri Konya mülhakatında dokunan halı kalitelerinin en mükemmellerini teşkil eder.

Kürtler, halı veya kilim cinsinden olan dokumaları yer üstünde dokudukları için ekseriya uçları eğri olur. Lâkin dokunuşları, ve ipliklerinin bükülüşlerinde fevkalâde itina gösterilir. Eskiden kök ve cehri boya kullanılırken son yıllarda maalesef Avrupa boyaları ile ipleri boyamaktadırlar.

Bu aşair ayrıca divarlara döşenmek ve üzerine yaslanmak için, kilim ve halı tarzında yastıklar da dokurlar. Gerek kilimleri, gerekse yastık ve halıları zamanla «antika» zümresine dahil olurlar. Kürt halılarının (ters) tarafı (yüzün) den daha gösterişli ve daha zarif olur. Her tarafı yün olduğu için yıllarca dayanır.

Kürtler. — Esbkeşan = Cihanbeyli, kazasının (300) tarihine kadar sınırları içinde eğleşen Kürt aşiretleri; Eylülün sonlarına doğru develerine göçlerini yükletirler, sürülerile birlikte (Halep altına) giderler; Mayısın ilk haftalarında ise (Espkeşan), yaylaklarına gelirlerdi. Bu hal (1278 H.) tarihine kadar devam eyledi. Mezkûr tarihte (Atçeken)

beylerinden Hacı İsak beyle, İbrahim bey bu aşairin Espkeşandan yurt tutmalarına iskânlarına delâlet etmişler ve bu aşiretlerde çadır hayatından kurtularak, koyunlarının gelişmesine elverişli geniş mer'alara yerleşmişlerdir.

Kürt, aşiretleri deve, koyun gibi hayvanların yetiştirilmesine ehemmiyet verdikleri gibi çok değerli (atlar) da bulundururlar. Çiftçilik Cumhuriyet devrinde inkişafa mazhar olmuştur.

Türkmenlerle, Kürt aşiretleri birbirlerinden kız alır verirler. Bu münasebetle aralarındaki husule gelen karabete çok samimi bir kıymet verirler. Bir Kürt köyünden kız alan bir Türkmen, artık o köylünün kâffesinin eniştesi olur ve artık aralarında kaç, göç olmaz. Bu aşiretlerin çocukları babalarını çağırırlarken (baba) diye ünlemezler. Adile çağırırlar. Son derece konuk severler, içlerinde sahavetile, yiğitliğile meşhur olmuş ağaları vardır. Suhlâ Osman paşa, Kart Hacı Ahmet Umranlı Ali bey, Kuşca Hasan efendi, Kozanlı Tosun ağa (Türkmen-dir), Bulduklı Miro, Hacı Bekdeş, Celepli Ali ağalar hakikaten cesur ve sahi adamlardır. Osman paşadan maadası, istiklâl savaşında sağdılar, orduya ve hükümetimize pek yararlı hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu ağaların bir çoğu şimdi vefat etmiştir.

Toz gölü i e ve bir çok Türkmen kabilelerinin yerleşmiş bulunmasile Şerefli Koçhisar mühim bir hususiyet arzeyelemiş bulduğundan bende yazılarım arasında bu kazadan taf ilâtla bahseylemeği faydalı buldum.

Ş. Koçhisar [*] — Bu kaza (Tuz gölünün) iki saat şarkında, Hasan dağından beri silsiile halinde uzanarak ormansız ve çıplak tepelerin yamacında kâin orta bir kaza merkezidir ve Ankara vilâyetine bağlıdır.

Kazanın arkasını kuşatan tepelerinin her birinin mahallî halkça adları vardır. Bunlar içinde (Güneş) tepe tuz gölüne nazır ve Koçhisarlılarca tenezzüh mahallîdir. Bu mevkiiden güneşin (göl) üzerindeki gurubu seyredilir.

Koçhisarın gurnbu [İsviçre]de bile bulunmayan şaheser bir tabiat cilvesidir.

Burada gurup hergün rengini değiştirir, tıpkı filimlerini sık sık, değiştiren sinemalar gibi!..

Koçhisara gelipte gurubunu öğmiyen hiçbir seyyah yoktur.

(Güneş) tepe sn'idir. Bazı yerleri kazıldığında içinden küp, yontulmuş taşlar çıkmıştır. Mevkiinin letafetini gözden kaçırmıyan eski Rum ve Ermeniler bu tepeyi toplanıp evlerini buraya yapmak ve bir şebeke teşkil etmek istemişlerse de muvaffak olamamışlardır. Şimdi etegine yeni yeni evcikler yapılmaktadır.

İçme suyu — Bu su (Tekke) suyu adıyla anılır. Lâkin içinde fazlaca emlahı madeniye bulduğundan halkın böbreklerini bozar. Bazı memurin yakın köylerden getirilen ve testisi beş kuruşa satılan sudan içerler.

(*) — Şerefli Koçhisar hakkında fazla malûmat isteyenler (Şerefli Koçhisarda tetkiklerim) adlı (1932) de yazdığım kitabımı lütten okusunlar. M. Y. S.

Peçenek deresi: Halk buraya (Peçenek özü) de derler. Bu su Koçhisar'a yedi saatlik bir mesafede (Camızlık) nam mahalden çıkar. Şu sular da yolda içine karışırlar: [Husrev, Davutlu, Cingil, Seğmenli, Karabük.]

Peçenek namını alan bu su (Hindılı) mevkiinde tuz gölüne dökülür.

Bu derenin yanlarında kasabanın ve bazı köylerin hayvanları yayılır. Halk kışık otu ekseriyetle buradan biçerler. (Peçenek) suyu çeşmelere alınmıştır.

Merhum şair Ermenekli Hasan Rüştü beyin[*] rivayetine nazaran Koçhisar'da (303) tarihinde âşar başkâtipliğinde bulunan İstanbullu erbabı kalemden bir zat çeşmelerin suyunun aktığı zamanı yadettirmek için alt mısraı tarih düşen şu manzum sözü söylemiştir:

«سوله دم تاریخی بالارتجال»

«قوچحصارده آقدی بو آب زلال»

Tarla ve bağlar bu su ile sulanır.

Peçenek civarında bir vak'a olmuştur ki el'an hatıratı yaşamaktadır.

Güya (Musa) bey adlı bir Türkmen beyi bu mahallin tepelerinde avlanırken atını ileriye sürmüş, mevsimde kış olduğundan bu kısım düzlük gibi görünüyormuş, zavallı Musa bey ve atı buradan aşağı uçmuştur. Şimdi bu tepeye [Musa bey] tepesi denilmektedir.

(Ş. koçhisar)ın nüfus, hane, mahalle, mevaki adedi ve mesahai sathiyesi:

Merkezi kazanın 1278 i kadın, 1237 si erkek olmak üzere 2515 nüfusu vardır. Ve yine merkezi kazada (205) ev mevcuttur. Kaza merkezi üç mahalleye ayrılmıştır:

(Hacı Hızır) İlyası, Aptülaziz)

Mevaki adedi 105 tir. Nüfus yekûnu umumisi 38970, mesahai sathiyesi (3538) kilometre karedir. Nüfus kesafeti (11) dir.

meskenleri — İptidaîdir. Temeller taş; üzeri kerpiç damlar da topraktır.

Ekseri evlerin döşeme kısmı da topraktır. Evler umumiyetle bir katlıdır. Her mahallede (ara odası) tabir olunan misafir odaları vardır. Bu odalara o mahalledeki komşular gelirler. Kış geceleri eğlenceler, sohbetler, helva, (Peşmani) keten helvası yaparlar. Bu odalarda Ramazan günleri iftar edilir ve cemaatla (Teravih) namazları kılınır.

Kasaba dahilindeki yüksek evlerin çoğu hristiyanlar tarafından yapılmıştır. Cumhuriyetin ilânından beri üç dört katlı yeni yeni evler ve mağazalar yapılmaktadır.

Resmî binalar — Gayet muntazam bir mektepi vardır. 9 muallimle idare olunmaktadır.

(*) — Ermenekli şair Hasan Rüştü hakkında fazla bilgi sahibi olmak isteyenler (1937) tarihinde çıkardığım (Hasan Rüştü) nün hayatını okusunlar. M. Y. S.

Hükümet ve belediye yapıları vardır. Belediyeye ait (bir gazinosu) var. İsmet paşa caddesinin sol tarafında çok Muntazam kârgir bir askerî deposu ve biraz harapça «askerlik şube» binası mevcuttur.

koçhisarın çarşısı — Çarşıda üç büyük mağaza, yirmiyi mütecaviz attar ve bakkal dükkânı, iki demirci, iki marangoz, üç kunduracı, bir kalaycı, üç ekmek fırını, bir nalbant, üç aşçı, dört kahvehane, dört dava vekili yazihanesi, üç testici dükkânı vardır.

Testi imaline mahsus dört adet fırın mevcuttur. Koçhisarın tuzlu testileri yaz mevsiminde suyu çok soğuk tuttuğundan meşhurdur.

Bu testinin imali ancak Koçhisara mahsustur. Beher davgana (surahi şeklindeki testiler) 15 - 20 kuruşa satılmaktadır.

Peçenek özü ve ümumiyetle bağlar, igde altı, tekke civarı "yeni yapılan park," her gün için tenezzüh yerlerindendir.

koşu yeri:

Koçhisarlılar bol senelerde at beslerler ve koşu yaparlardı. Bilhassa gölün emrû muhafazasında kullanılan kolcuların iştirakile sık, sık koşular yapılmaktadır. On beş seneye gelinceye kadar (cirit) oyunlarında oynarlarmış.

Halk pehlivanlığa da çok müstaittir. Hatta çocuklar bile ilk mektepte güreş mümareseleri yaparlar. Güreş tutulurken ihtiyar güreşçi ustası; pelivanlar rûkû vaziyetinde iken şu sözleri söyler:

«Merdâne merdâne; iki yiğit çıkmış meydana» «büyüğüm deye sevinme, küçüğüm deye yerinme» «Hızreti Ali indi pınara, her ikisinin işinde Allah onara»

Der pehlivanların sırtını sıgar.

Ziyaret yerleri: Kasabanın yukarı mezarlığına yakın ve şimdiki mektebin karşı istikametinde «Bey pınarı» nın üzerinde (H. Fatma - H. Dede) adlı bir türbe vardır. Kadınlar evvelce her hangi bir iş için niyet tutarlarmış; ve ellerini gözlerine kapayıp dönüp dönemiyeceklerine göre hüküm verirlermiş. Dönerlerse güya muhakkak surette muratları hasıl olurmuş, mumlar dikilirmiş. Bu türbe toprak izbedir, iki kabir vardır. Birisi Fatma dede diğeri rivayete göre kocası imiş.

Bunların arap olduğu söylenmektedir.

Birde kazanın garp tarafında bağlar yanında (Hacı Enbiya) adlı bir ziyaret yeri vardır. Burası meydanlıkta üstü kara örtülü toprak bir odadır. Kabrinde yazı yoktur.

Emeviye hükûmeti devrinde İstanbula giden araplardan birisine ait olduğu söylenen bu merhum evliyaya da horuzlar kesilir, mumlar dikilir, dualar edilmemiş.

Yağmur duası da burada yapılmış. Cumhuriyetin ilânındanberi artık bu köhne itikatlar mazi olmuştur.

kasabadaki hayvanlar:

Hayvanatı ganemiyeden (Koyun, tiftikkeçi, kıl keçi) fazlaca bulunur.

Hayvanatı bakariyeden (inek, öküz, manda) vardır.

Yük hayvanlarından (at, eşek, kısarak. katır) mevcuttur.

Kümes hayvanlarından (horuz, tavuk, hindi, kaz, ördek, keklik, güvercin) yetişir. Her sene Ankaraya binlerce yumurta sevkedilmektedir.

Halistüddem (Arap, İngiliz, Macar) hayvanları yoktur. Umumiyetle hayvan cinsleri ıslah olunursa bu kasaba hayvan yetiştirmeğe çok müsaittir.

Un fabrikası : Koçhisarın garbi şimalî cihetinde (İngiliz motörü) ile müteharrik ve Konyalı (H. Mehmet) efendiye ait bir fabrika vardır. Mezkûr fabrikada ancak (adı) derecede un ügütülmektedir. (Has un) için de ayrıca tesisat yapılacaktır. Mezkûr fabrika «emlâki metruke» dendir. Şimdi bir türlü mahallî «maden» kömürü ile işletemedikleri kömürle müteharrik ayrıca Alman motörü vardır ki kadimen hristiyanlar fabrikayı bununla idare ederlermiş ve Koçhisardaki (Linyit) kömüründen bu suretle azamî faydalar elde etmişlermiş.

Bağlar : Konya yolu ile kasabaya girerken sağ tarafa düşer. Oldukça mühim olan bu bağlar otuz kırk sene evvelki halini muhafaza etmemiştir. Şimdi bir kısım bağlar bozkır haline gelmiştir. İçindeki üzüm ıslah editmemiştir.

Üzümden halkın elde ettiği faydalar : «pekmez ve sirke» ye inhisar etmiştir. Ekseri bağlarda muntazam ve geniş Ada taşlarından yapılmış (şirahane) ler vardır.

Oldukça geniş bir sahayı kaplıyan bağlardan bugün için pek büyük istifadeler memuldür. Üzüm (omcaları) çibıkları nefis İzmir ve Amerikan çibıkları ile aşı yapılmalı; kasabaya ayrıca bir müskira fabrikası kurulmalıdır. Netice itibarıyla yapılacak istifade şekilleri istisgar edilmeyecek kadar büyük olacaktır.

Tarlalar : Koçhisarın tarlaları kasabanın garp ve cenup kısmındaki geniş ovardır. İlk baharda tarlaların zümrüt yeşilliği bu kasabaya bir kat daha güzellik vermektedir. İçinde biten çeşit çeşit çiçeklerle sanki bir çiçek deryası gibi bir manzara arzeder.

Toprağın evsafı : Toprak her türlü mahsule elverişli olup fazlaca suya ihtiyaç arzeder. Bununda başlıca âmili halk tarlalarını hiç gübrelemezler. Sonra aynı tarlayı dinlendirmeden her sene ekerler. Bu iki sakim âdetle toprağı bunaltmışlardır.

Toprağın mevaddı madeniyesi ve kilsî yerindedir. Kasabada ekilen hububatın neveleri : (Buğday, Arpa, Çavdar, Mısır, Nohut, Fasulya) dan ibarettir.

Tohum atma zamanları : «İlkbahar, sonbahar» hava müsait olduğu zamanlarda da şubat başlanır. Nisana kadar devam ettiğide olur.

Güzlüklerde hazır nadaslar üzerinde teşrini evvelin sonuna doğru ekilir.

Hasat zamanı : Arpalar haziran sonunda biçilir. Buğdaylarda temmuz ortasından itibaren başlar.

Ziraat aletleri : Pulluk; yeni, yeni taamüm etmeğe başlamıştır. Ekseriyetle halk, kara saban kullanmaktadır. Kasabada (Traktör) hiç yoktur.

Harmanlar fazla olduğunda, konu komşu birbirine yardımlaşır bu yardım şekline de (imeci) derler.

Teferrüç ve ziyaret yerleri : Halk eğlenmek için (Pelitler altı) ve diğer adıyla (Köşger) nam mahalle giderler.

Burası bağların yanında ekseriyetle fırtınadadan masun, iki büyük ve salhurde Palamut ağacıyla, akar suyu ve çeşmesiyle dîlrûba manzarasıyla pekte hoş giden seçme bir mevkidir.

Kasaba halkı (Nevruzda, Ruzu Hızır) da umumiyetle buraya çıkarak kuzular kızartırlar, dem çekerler geç vakte kadar eğlenirler. Ruzu Hızır Koçhisarlılar çok hazırlık yaparlar.

Halı, kilim, kumaş : Merkezi kaza ve etraf köyleri halı, kilim, kumaş dokurlar.

Koçhisarda dokunan sabit boyalı kilimlere (Hedebi) denir, Bu civarda dokunan halılarda meşhurdur. Giyecekleri elbiseleri de kendi yünlerinden dokurlar.

Koçhisarın büyük camii :

Selçukîler zamanına ait olan bu camiin resmen evkafta kaydına hiç rast gidilmemiştir.

Yalnız (Selçuk hükümdarlarından Alâettin) zamanında yapıldığı malumdur. 1283 hicrî tarihinde Koçhisar müftüsü merhum müderrisinden Hacı Ali efendi tarafından tamire başlatılmış ve bu tamirat üç sene devam etmiştir. 1286 senesinde ikmal olunmuştur.

Merhum H. Ali efendi mezkûr camide kırk sene «imamet» ve «hıtabet» vazifelerini ifa etmişlerdir.

Hacı Ali efendinin vefatını müteakıp mahdumları «Vehbi» efendi yerine kaim olmuşlardır. Bu zat iki yıl önce ölmüştür. Doğum tarihleri «1267»dir.

Camiin kapısının üzerindeki kitabe sureti şudur :

«سزادر دیدلر مفتی»

«من اسم الله لا تاریخ»

«مزاران حمد ایدوب بولدم»

«دیم تاریخ (غفور)»

Mezkûr kitabe merhum müftü Hacı Ali efendi tarafından inşad edilmiş ve yine kendileri tarafından taş üzerine kazılmıştır.

Cami kapısının etrafındaki «söğeler» ve içindeki minberinin yan taraftaki mozayıkları çok güzel bir surette işlenmiştir, başka şayanı kayt bir şeyi yoktur.

(Koçhisar hakkında başlangıçta arzettiğim (vilâyet) salnâmeleri ve (Kamusuâlâm) daki yazıları yeri gelmişken yazıyorum.

Kamusuâlâm sahibi aynen aşağıdaki malûmatı vermektedir.

«Koçhisar»: Konya vilâyet ve sancağında ve Konya'nın yüz kırk kilometre şarkı şimalisinde Kayserisinde yüz seksen kilometre garbinde ve hem namı olan tuz gölünün sahili şarkisinde kaza merkezi bir kasabadır, etrafında güzel bağ ve bahçeleri ve kilim ve seccade kabilinden mamûlâtı sinaiyesi vardır.

Koçhisar kazası Konya sancağının müntehai şarkı şimalisinde vaki olup garbi cenubî cihetinde nefsi Konya garbi şimali tarafından Akşehir kazalarıyla şimalen ve şarkan Ankara vilâyetile cenuben dahi Niğde sancağı ve Kara pınar kazasıyla mahduttur.

Bu kaza mukaddema «Esbkeşan» ismiyle yad olunup merkezi «İnevi» idi. Ve Koçhisar kasabası bu kazaya mülhak bir nahiyeun merkezi bulunurdu. Ahiren Koçhisar merkezi kaza itti haz olunup nahiye lağvolunmuştur. Kaza seksen karyeyi havi olup pek geniş isede ekser tarafları çöl halinde ve susuz ve ağaçsız olup başlıca gölün şark tarafı mamurdur. İhtiyacı mahalliyeeye kifayet edecek kadar zehair vesair mahsulâtıyla mebzul meyve ve sebzeleri vardır.

Koçhisar gölü «64» saatte devrolunabilecek derecede vasi olup suyu pek sığ olmakla yaz mevsiminde tebahhur ederek bir tuz ovası suretinde kalır.

Bu tuz beyaz ve pek lezzetli olmakla Anadolunun ekser taraflarına naklolunduğu halde mevcudunun ancak yüz binde biri nisbetinde bir miktar sarfolunur.

Gene Kamusuâlâmın beşinci cildind tuz gölü hakkında şu malûmat vardır.

«Tuz gölü» Konya vilâyetinin şimalî şarkı kısmında vasi bir göl olup kısmı âzamı Konya sancağının Esbkeşan kazasında ve müntehayi cenubisi Niğde sancağının Aksaray kazasında bulunuyor.

Muhiiti dairesi kışın «35» saat uzunluğunda olduğu halde derinliği ancak 60 ve nihayet 70 santimetredir.

Suyu pek tuzlu olup yazın tebahhur etmekle göl kuruyup beş, altı santimetre kalınlığında bir tuz tabakası kalır ki bu tuzdan senevî «20» milyon kilo kadar çıkarılıp Konya ve Ankara vilâyetlerinde sarfolunur.

Gölün içinde (6) ada bulunup birinin, üzerinde bir köy harabesiyle tatlı suyu havi bir kuyu vardır, Sahili şarkisi kurbinde Koçhisar kasabası bulunmakla, bu göle Koçhisar gölü namı dahi verilir.

Konya vilâyetinin 1300 senesi salnamesinde Koçhisar Esbkeşan kazasına bağlı bir nahiyeedir.

332 Hane 505 nüfustan ibaret deniliyor.

«1302» Tarihli salnamede de yine Konya vilâyetinin Esbkeşan kazasına merbut bir nahiyeedir denilmektedir.

«1308» Tarihli salnamede Koçhisar kazası olarak gösterilmektedir.

Mezkûr salnameler üzerinde yaptığım tetkikat neticesinde Koçhisarın muhiiti hakkındaki malûmatı biribirinden farksız buldum. Onun için 1308 senesinde neşredilen salnamenin 333, 334 ve 335 inci sayfelerindeki bilgiler aynen dercedilmiştir.

«Koçhisar Konyanın canibi şimalisinde basit bir mahalde bağlı ve bahçeli ve havası lâtif bir kasabadır. Her nevi sebze ve meyva hasil olur. Kasabada ve mülhak kurasında dahi diğer mahaller gibi halı, kilim, seccade, yastık nesç ve imal edilir. Ve cıbalı müteselsilesinde kömür ve alçı ve sair maadin asarı görülmektedir.

Burada etrafı erbaası altmış dört saatte dolaşılabilir bahire şeklinde bir memleha olup tuzu gayet temiz ve beyaz ve kuvvetli ve lezzetli olmakla sair göl tuzlarının kâffesine müreccahtır. Bu memleha her sene haziran iptidalarında tabii incimat ederek teşrini evvel evahirine kadar müncemit halde kalır. Bu müddette baran nüzül ederse bazı tarafları sulanır ise de tuz ihracı kabildir.

İşbu gölün derununda ufak ufak bir kaç ada vardır. Gölün kenarında hafrolunan kuyuların suyu içilmez derecede acı olduğu halde, adaların birinde tatlı su ve bazı ebniyei atika asarı mevcuttur.

Memleha müdüriyeti merkezi olan Yavşandan başka Tosun, Başhan ve kaldırım namında üç mevkide tuz satılır.

Beher sene tertip olunan tuz develeri vasıtasile gölden çıkarılarak açıkta yığın edilir.

Çıkarılan tuz, gölün mevcuduna nisbetle yüz bin cüz'ünde bir cüz'ü bile olamaz zannolunur.

Bu memlehanın etrafında on dör bap karakolhane mevcut olarak bunlar da bir sergerde ve bir başçavuş refakatinde kırk iki nefer daimi süvari mevcut ve müstahdem olup mevsimi sayfde iki nefer çavuş ile kırk sekiz muvakkat süvari ilâve ve mevakiî münasebede on mahalle çadır rekziyle karakolhane itti haz olunarak bunlar marifetiyle yaz ve kış gölden tuz şirkatı vukuuna meydan verilmiyerek hüsnü muhafaza olunmaktadır.

Ayrıca (Kâtip Çelebi) nin [Cihannümasında] tetkikatta bulundum, Maalesef bu zat kitabında bu kaza ve gölden hiç bahsetmiyor.

Tuz gölü :

Memleketimizde tuzlu bir çok göller vardır. bunlar arasında Konya tuz gölü namıyla yadolunan Koçhisar gölü memleketimizin tuz göllerinin en mühimidir.

Gölün vasatî derinliği üç metredir. Haziran ayı iptidasında tebehhurat başlar ve Ağustos ayında tuz ihracatına başlattırılarak, Teşrini evvel sonuna kadar imtidat eder.

Ücretli tuz ihraciyesi : Münakasaya konularak gölden tuz ihracı (arabalar ve develerle) yapılır.

Merkezden gösterilen ihtiyaca göre (15 - 25) milyon kilo tuz çıkarılır. Tosun memlehası için 8-10, Başhan memlehası için 3 - 8, Kaldırım memlehası için 2 - 5 milyon kilo tuz ihraç olunur.

Koçhisar gölü (1100) kilo metre kara genişliğindedir.

Sathi bahirden (940) metre yüksektir. En dar noktası Kaldırım memlehası olup (Sergerde) dairesine kadar olan kısmı beş kilometredir. Bu yolu takibedenler altı saatlik bir zaman kazanırlar. Yolun kıyılarında

işaretler mevcuttur. Bu nişanların yardımıyla korkulu yerlere uğramaz.

Bu noktadan (1639) senesinde Acemistana sevk edilen kıtaatı askeriyenin mürurunu kolaylaştırmak için bentler yapılmıştır. Şimdiki bakiye o bende aittir.

Flipsin yaptığı tahlillere göre (Yüzde 32,5) nisbetinde bu sulara tuzlar bulunduğunu ve sıklığı izafiyesinin de (1,24) raddesinde olduğunu kaydetmektedir.

Bu cihetle Koçhisar gölü sularının sıklığı, Lot gölününkünden fazlaya çıkmış bulunuyor demektir.

«Pelin» bu göl sularının göz hastalıklarının tedavisinde şifalı bir tesir yaptığını söylemiştir.

Tebehhurat esnasında göle atılan şekiller üzerinde tuz teressüp etmiş olması hadisesi bir çok tezyinî tuzların elde edilmesine badi olmuştur. Koçhisarlılar bu aylar zarfında (deve, koyun, kedi, at ve adam.) şeklinde destici çamurundan şekiller yapıp furunlarda pişirdikten sonra göle bir iple atarlar, Eylül ayı başlarında çıkarırlar. Bunları ahabplarına hediye göndirirler.

Gölün içindeki bir adada tatlı sulu bir kuyu vardır. Bir kaçta viran bina bakiyesi mevcuttur. Gölün cenup ve şark tarafı vasi bataklıktan kurtulmaktadır. Ve etrafında güzel göl, Deveci pınarı gölü, Tuz gölü, Köpek gölü vardır.

Koçhisar gölüne (In suyu) köyünden aynı namla geçen çay; Aksaraydan beyaz su (Ulu ırmak) namlarındaki sular akar.

Koca dağdan da bazı ufak dere suları akar.

Şimdi gölün idare ve şeklinden bahsedeceğim;

Evveîâ memlehaları mintakalara ayıralım : (Kaldırım, Başhan, Yavşan ve Tosun) Yalnız Tosun memlehası 1932 senesinde lağve-dilmiştir.

Şu şekildeki taksimat 1301 hicri tarihinde kurulmuştur. Ve (Düyunu umumiyei Osmaniye) idaresi altında teessüs ettirilerek 1335 senesine kadar imtidat etmiş ve ahiren «Cumhuriyet» hükümetinde de bu gölün bıraktığı servet doğrudan doğruya Millî hazine-mize girmiştir.

1301 Tarihinde konulan idare şekilleri :

Kaldırım memlehası : Burası memurlukla idare olunup (altı yüz kuruşlu bir memur, üçyüz elli kuruş maaşlı bir kâtip, üç yüz elli kuruş maaşlı bir sandık emini) ve üçyüz kuruş maaşlı bir kantarcı, iki yüz elli kuruş maaşlı iki nefer süvari ve yüz ellişer kuruş maaşlı iki piyadeden müteşekkildir.

Başhan memlehası : Müdürlükle idare olunup bin kuruş maaşlı bir müdür, beş yüz kuruş maaşlı bir başkâtip, dört yüz kuruş maaşlı bir sandık emini, üç yüz kuruş maaşlı bir tezkere kâtibi, üç yüz kuruş maaşlı bir vizin kâtibi, üçyüz kuruş maaşlı kantarcı, üçyüz kuruş maaşlı bir kolcu başı, iki yüz elli kuruş maaşlı iki süvari, ve yüz elli kuruşta müstahdem üç piyadeden ibarettir.

Tosun memlehası : Bin yüz kuruş maaşlı bir müdür, beş yüz kuruş maaşlı bir başkâtip, dört yüz kuruş maaşlı bir sandık emini, üç yüz elli kuruş maaşlı bir vezin kâtibi, ve üçyüz kuruş maaşlı bir kantarcı ve kolcubası, iki yüz elli kuruş maaşlı iki süvari, yüz elli kuruş maaşlı dört piyadeden ibarettir.

Yavşan memlehası : Diğer memurlukla idare olunan memlehalarda bu memlehayı merbut olup merkez müdiriyeti halinde idare olunmuştur. İki bin kuruş maaşlı bir merkez müdürü, bin beş yüz elli kuruş maaşlı bir başkâtip, dört yüz elli kuruş maaşlı bir ikincikâtip, altıyüz kuruş maaşlı bir sandık emini, dört yüz kuruş maaşlı bir tezkere kâtibi, üç yüz elli kuruş maaşlı bir vezin kâtibi, üçyüz elli kuruş maaşlı bir kolcu başı, üçyüz elli kuruş maaşlı bir kantarcı, ikiyüz ellişer kuruş maaşlı üç süvari, yüzellişer kuruş maaşlı beş piyadeden müteşekkildir;

Gölün emrû muhafazası :

Koçhisar merkez müdürlüğüne merbut (Sergerde) lik ünvanı altında (Yenihan) mevkiinde bir sergerde dairesi mevcuttur. O zamanki kadroya göre sekizyüz kuruş maaşlı bir sergerde, dört yüz kuruş maaşlı bir kâtip, beşyüz kuruş maaşlı bir baş çavuş, dört yüz kuruş maaşlı ikinci çavuş, ve üçyüz elli kuruş maaşlı bir üçüncü çavuş idaresinde; Tuz gölü etrafında on sekiz karakolu ihtiva etmek suretile ikiyüz elli kuruş maaşlı kırk bir nefer daimî süvari kolcu ile idare olunurdu.

Bu teşkilâta yaz günleri tuzun tebahhuratı zamanında ikiyüz kuruş aylıklı otuz dokuz muvakkat süvari ve yüz muvakkat piyade ilâve olunurdu.

Memurlukla idare olunan memlehalarda Yavşan merkez müdürlüğüne merbut olup merkez müdiriyeti de Konya mülga (Diyonu umumiye) nezaretine merbut bulunmuştur.

Nezaretlerde İstanbulda bulunan (Düyunu umumiye müdiriyeti umumiye) sine merbut idi.

(Nezaret) ünvanı meşrutiyetin ilâmı sırasında (Başmüdür) lüğe tebdil olunmuştur;

Şimdiki idare şekli malûm olduğundan tuzun istimalâtına nakli kelâm eyleyeceğim.

Tuzun istimalâtı :

Vücudumuzun tuza şiddetle ihtiyacı vardır. Yemeklerimizi tuzlamak için klorosodyum kullanırız. Bir insana günde 20-30 gram tuz lâzımdır.

Bazı hayvanlar bile tuzu istekle yerler. Tuz muzadı taaffün ve dafi-üttahammür olduğundan balık, et, peynir, yağ gibi mevad tuzlanarak uzun müddet muhafaza edilir.

Tuz elyevm sanayide klor sodyum, sodkostik, hamızı klorma, karboniyeti sod ve kibritiyeti sud imalinde çokluk sarfolunur.

Ş. Koçhisar ve köylerindeki sakinlerin mensup oldukları aşiretler :

(Şerefli, kurutlu, kortulu, adalar kurutlusu, Kıyaslı, Hacı Ahmetli, At-çeken, Sararlı, Cüdganlı ve Tatar)

Şerefli aşiretine dahil köyler :

(Koçhisar, Hamidiye çiftliği, Seğmenli, Çatçat, Cavlak, İbrahim beyli, Karamı dere, Deve kovan, Ali uşağı, Baltalı çiftlik, Üzengilik, Eley, Mamalı, büyük torun obası, Küçük torun obası, Mezgit, Fadıl, Kadı obası, Bağ obası, Demircili, Sipahiler, Göllü, Yaylak, Demirci obası.)

Adalar kurutlusuna mensup olan köyler :

Hamzalı; Dehmenli, Totuş, Kara mulla uşağı, Mustafacık.

Kutulu aşiretine mensup olan köyler :

Muhlis obası, Yağcılar, Palaz obası, Musalar, Haydarlı, Şeyhli, Deliler, Sadıklar, Parlasan, Derevenk, Kara buk, Kadıncık.

Kurutlu aşiretine dahil olan köyler :

(Acı kuyu, Kurutlu tepe, Vayvay, Hacı bektaşlı.)

Kıyaslı aşiretine giren köyler :

(İnebeyli, Cebirli, Çerkes uşağı, Kıyı evi, Yusuf uşağı, Kürtü.)

Hacı Ahmetli aşiretine dahil olanlar :

(Panlı, Hüsrev, Abalı, Tepe köy, kederli, Sarı Hasanlı, Abdil uşağı, Kaşı çalık, Göynük, Yağmur hüyükü, Davutlu, Kurt ini, Solular, Çatal çeşme, Ahırlı, Yenice köy, Camili, Kırım ini, Kılıçlı, Sarı ağıl, Çetmi, Şabanlı, Yeni Şabanlı.)

At çekenlere mensup olanlar :

(Kulu köy, Çingil, Sarı yahşi.) köyleri

Sararlı aşiretine mensup olanlar :

(Kütüklü) köyüdür.

Tatar köyleri;

1293 harbinde Kırımdan Romanyaya ve Romanyadan da bu mıntakalara hicret etmişlerdi. Koçhisardaki Tatar köyleri: (Şeker, Abdil ge-diği, Mandıra, Kırk kuyu, Akın)

Koçhisara tabi Kürt köyleri (Sebkenli) oluk içidde Cükanlı kolu da karışıktır. **kürt köyleri:**

(Yusuf kuyusu, Şedit hüyükü, Kanar, Odun boğazı, Eğri basan, Gör-doğlu, Cüdganlı, Akarca, Büyük kışla; Büyük damlacık, Küçük damla-cık, Kanlı kışla)

Yukarıda adları geçen Türkmen aşiretleri kâmilten (Peçenek) Türklelerine mensupturlar,

(Sarı yahşi, Çıkın ağıl, Deddik, Boğaz köy) sakinleri kendilerini Türkmenden addetmiyorlarsa da bu köyler örf ve âdetleriyle kısmen şerefli kısmen de kıyaslı aşiretine benziyorlar.

Koçhisarın şayanı kayıt köylerinden bazıları hakkında izahat vermek lâzım geldi.

Kulu köv : Diğer bir adı da (Kureysözü) dır. Bu köy Koçhisarın (60) kilometre garbinde düz bir ova üzerindedir. 536 ev, 2903 nüfuslu kaza-

nın en büyük köylerinden biridir. Kazaya Tuz gölünden geçilirse 8 saat Başhandan dolaşılırsa 12 saatlik bir mesafedir.

Hududu: Garp ve garbi cenubisi Konya vilâyetinin Cihan beylikazası, şark ve şarkı şimalisi Koçhisar şimal ve şimali garbi cihetleri Ankara vilâyetiyle çevrilmiştir.

Arazisi tuz gölüne civar olduğu için çoraktır. Şimali garbisine müsadif ve 250 metre yüksekliğinde ağaçsız ve çıplak (Karaca dağ tepesi) vardır. Arazisinin çorak olmıyan kısımları yağmurlu senelerde feyizli ekinler yetiştirir.

Bu parça arazi Cihanbeyli ile hudut olan yerlerdir.

Hasılâtı : Buğday, Arpa, yulaftır.

Koyunculuga, at ve hayvanatı bakariyeye ehemmiyet verirler.

Kulu köy topraklarında hiç ağaç ve üzüm bağlarına tesadüf edilemez. Kulu köy sahrayı Kebirdeki (Fizan) vahasına benzer.

Bu çölün ortasında kasabaya müşabih ve (Kürt) lerle meskün köyler vardır. Kulu köy Konyaya 30, Ankaraya 18, Koçhisara 8 - 12 saattir.

Köyde At çeken beylerinden İsmail efendiye ait bir un fabrikası vardır. Köyün hava ve suyu iyidir.

Tam devreni birde mektebi vardır.

İklim (berridir.) Kışın şiddetli soğuklar olur. Bunların mahratı ekseriyetle tezektir.

Kulu köy beyleri At çekenlere mensupturlar.

Otuz kırk sene evvelki rûhûrlerde (Kureys özü) ibaresi yazılıdır. Kureyişle Araplara karşı bir eğilme vardır.

Bu temâyül cahilâne taassubu tevlihetmiştir. Türkmenlerin bir kısmı geniş düşünen yollara girdikleri gibi bir kısımda böyle yollara sapmışlardır.

İşte şu (Kureyiş) adı Peygamberin kapiylesine imrenmeden doğmuştur.

Muhlis obası köyü: Merkezi kazanın 20 kilometre şimali garbisinde kâin olup 108 evi ve 790 nüfusu havidir,

Burada halk çiftçilikle geçinir.

Kilim, yastık nevinden bazı şeylerde dokurlar.

Köyün ağası Hamdi beye ait motorle müteharrik bir tane un fabrikası vardır.

Bu köyde halk çok fakir bir vaziyettedir.

Muhlis obası sakinleri kâmilten (Kortulu aşiretine mensupturlar.

Köyde bir ilk mektep mevcut olup bir muallimle idare olunmaktadır.

Solâk uşâğı köyü: kazanın tam şimalinde ve koçhisara 15 kilometre uzaklıkta (Koças) dağı eteginde Kızılırmak nehrine nazır bir mevkide dalgalı bir araziye maliki, iki derenin içinde kâindir.

Mezkûr köy 251 haneyi 687 nüfusu havidir. Suyu havası çok latiftir. Badem ağaçlarıyla, üzüm bağlarıyla meşhurdur.

Bu köyün sakinleri (Kıyaslı) aşiretine mensupturlar. Son derece misafirperverdirler.

Köyün yarım saat ötesinde kızıl ırmağa yakın bir çok sun'î (Hüyük) ler vardır,

Bu hüyükler kızıl ırmağı takiben (Ankara) vilâyeti istikametine doğru uzuyor. Yekdiğerine olan mesafeleri birer saattir.

Bu hüyüklerden biris vakiile açılmıştır. İçinde muntazam bina kemerleri taştan lâhitler ve insan kemikleri bakiyesine tesadüf edilmiştir.

Eski Mısır hükümdarlarından on sekizinci sülâleden ikinci (Ramse-sin) büyük bir debdebe ve haşmetle bu kızıl ırmak havzasından geçtiği halk arasında naklonulmaktadır ki bu tarihen de müsbet bir keyfiyettir.

Üzerinde tetkikat ve hafriyat yapılan (hüyük) solah uşağı köyünün yarım saat ötesinde ve Kızıl ırmağa en yakın bir mesafede olmaktadır.

Bu hüyükler edvarı kadimede muhaberat ve işaret teshil için yapılmış olup ekserisinde büyük kumandan ve adamların cesetleri gömülü bulunmaktadır.

«Küçük Asya» nam eserinde bu kısma dair yazılmış epiyce uzun bahisler vardır.

Sâri Yahşi köyü: Koçhisarın şimali şarkisindedir. Merkezi kazaya olan mesafesi yirmi kilometredir. Bağ ve bahçeleriyle meşhurdur.

Köyün şimal ciheti açık ve kumsaldır.

Bunun için şiddetli esen rüzgârlı zamanlarda köyün içine kum yağmuru yağar.

Bir çok göz hastalıklarına meydan verir.

Köyün suyu ve havası çok güzeldir.

Bunlar şerefli aşiretine mensupturlar.

304 evli 1450 nüfusludur.

İki muallimle idare olunan bir mektebi vardır.

Köyün içindeki camiin bazı sütunları işlenti ve san'at tarzı itibarile (Bizans)lılara aittir.

Bu mermer sütunlarda o kadar sitayişe değer bir iş yoktur. Köylü son derece misafire ikram ve izaz eder.

Boğaz köy:

Koçhisarın şarki şimalisinde bir vadidedir.

Merkezi kazaya yirmi beş kilometre uzaklıktadır.

161 ev 767 nüfustan ibarettir.

Suyu ve havası çok lâtiftir.

Bağ ve bahçeleriyle maruftur.

Bu köyün manzarası çok şairanedir.

Boğaz köylülerde (Şerefli) aşiretine girerler.

Burada da iki muallimle idare olunan bir mektep vardır.

Panlı nahiyesi:

Koçhisarın şarkında bir yayla üzerinde kurulmuştur.

Kaza merkezine takriben kırk kilometre uzaklıktadır.

137 evi 876 nüfusu vardır.

Müdürlükle idare olunmaktadır.

Diğer teşkilât henüz yapılmamıştır.

İklimi berridir. Mevkiinin letafeti, havasının ceyadetile meşhurdur.

Ciğerlerinden hasta olanlara şayamı tavsiyedir.

Bağ, bahçe ve ceviz ağaçlariyle maruftur.

Yaz mevsiminde hava serin, kış günlerinde ise serttir.

Köyün dört tarafı dere ve tepelerle muhat olduğundan manzarası uzaktan görülemez.

Şarkında (Viran kal'a Şelek gölü); cenubunda (Bükelk tepesi, burçak özü, Degirmen) garbinde (Kabak tepe, Koca tepe, Taş kal'a); şimalinde ise (Fren dede Türbesi) ile (Degirmen özü) vardır. Bu nahiyein halkı (Hacı Ahmetli) aşiretine dahildirler.

Çok sert ve dik seciyeli insanlardır.

Misafire çok iltifat ve ikram ederler. Hali vakti olanların hepsinde misafir odaları vardır.

Bu köyde birde medrese binası ve büyük bir cami mevcudsa da tarzı mimarî itibarile şayamı tezkâr değildir.

Nahiyeğe bağlı 30 parça köy vardır.

Buraya panlı tasmiye edilmesinin sebebi:

Vaktiyle derebeylik zamanında (Pan) adlı bir adam bu kısım araziye hakimmiş. İşte bu adama izafe edilerek bu isimle mevsim olmuştur.

Merkezi nahiyein on dakika garbinde (Pan hüyükü) vardır.

Halk arasında el'an bu adla çağrılanlar vardır (Pan mehmet) gibi.

Bu nahiyeğe de bir mektep mevcut olup iki muallimle idare olunmaktadır.

Husrev köyü: Burası Cihan harbi içinde (Hacı Ahmetli) aşiret köyle-rinin nahiye merkezi olmuştur.

Bu köy Koçhisar merkezinin kırk kilo metre şarkında (Peçenek) vadisi şubelerinden bir dere içinde kâindir.

85 haneli, 223 nüfuslu bir köydür.

Husrev'in yakınında (Yağmur hüyükü, Kurt ini, Oyma ağaç, Çatal çeşme, Sofular, Kılıçlı, Çalıklar, Sarı ağıl) köyleri vardır.

Husrev ve civarındaki köyler kâmilten Hacı Ahmetli aşiretine mensuptur.

Bu köyün hava ve suyu fenadır.

Suyunda bilhass kireç çok fazla miktarda bulunmaktadır.

Halkı çiftçilikle ve koyunculukla uğraşırlar.

Hacı Ahmetli aşireti

Kırşehir lehçesine tabidir.

Hamzalı köyü:

Koçhisar kazasının garbi cenubisindedir.

Tuz gölüne yarım saat mesafede (Ada)yı teşkil eden köylerden biridir.

Şimal ciheti kâmilten açıktır.

Bu köyün arazisi Koçhisar ovasına karışır.

Hamzalı köyünün 128 evi 605 nüfusu vardır.

Hamzalıının yakınında (Totuş, Dehmenli, Kara molla uşağı köyleri) mevcuttur. Mezkûr karyelerin birbirine olan mesafesi yarımşar saattir.

Hamzalı ve yanındaki köyler (Adalar kurutlusu) aşiretine mensuptur.

Bu aşiret halkı çok zekidir.

Bu saydığım köylerin ortası (Totuş) tur.

Hamzalıdaki mektep iki muallimle idare olunmaktadır.

Bu kısım köylerde halk umumiyetle reñber ve deveçidir. İzmir ve Adana havalisinde işlerler. Bu aşirette orta Anadolunun lehçesile konuşurlar.

Parlasan: Adıyla, mevkiyle mühim bir köy olan (Parlasan) Koçhisarın garbi şimalinde kâindir.

Köyün cenup kısmı düz olup şarki şimalişiyle garbi şimalisini Deliler ve Muhlis obası köyleri ihata eder.

Köy ağaçlık ve güzel bir manzara arz etmekte olup takriben (50-60) köyden ibarettir.

Bu nahiye de bir mektep mevcut olup iki muallimle idare olunmaktadır.

Köyde hayvan suvarılan ve mütehassısları tarafından çok eski bir zamana ait olduğu bildirilen mütevaziülla'la şeklinde ve hacmi dahili-si üç, üç buçuk metre mikâbı su alabilecek istiabda bir (vaftiz) taşı vardır.

Bu taş o köyde (Şeyh Mehmet) isminde bir adamın kapısının önündedir.

Bu mermer havuz şeklindeki taşın iki tarafında kuzu başları, diğer iki tarafında da iki kanatlı melekleri temsil eden çocuk şekilleri vardır. Dört duvarında çelenkler içerisine alınmış kabartma Bizans kadınlarının resimleri vardır. Taşın üzerindeki yazılar: (KNHCX APIV) bundan ibarettir.

Rumca ile iştiğal eden zevat bu yazıyı bittabi okurlar.

Halkın rivayetine göre bu köy vaktile (Parlusun) isminde bir kral tarafından şehir olarak yaptırılmıştır.

Bu köyün ortasında yapma bir (hüyük) vardır. Etrafı su yollarıyla çevrilmiştir. Parlasanda eski muhtar (Hasan) ağanın tandığı bir kadında beşibiryerde büyüklüğü ve ağırlığında üzeri resimli bir altın para varmış. Bu ciheti sabık Jandarma kumandanı Basri beyden öğrendim.

(Küçük Asya) müellifi (Charles Tekxier) Koçhisar hakkında aşağıdaki malûmatı vermektedir.

Cilt [3] Sayfa (78, 79, 80) Fasil (36).

Tata gölü - Tuz gölü

(Kapadokya) nın vasatında çökmüş ve suların işgaliyle bataklık olmuş geniş bir arazi vardır ki kudema buna (Tatayapalüs tatacapalus) ismini verirlerdi. Bu bataklığın suyu o kadar tuzludur ki içine batırılan her şeyin üzerinde derhal bir tuz tabakası hasıl olur. İlmûlarz noktai nazarından bu geniş su satırları İranda ve Afrikayı şimalide «Cot Schott» ve (Sebeha) namı verilen müteaddit göllerin aynıdır.

Bunlar sıcak mevsimlerde hemen kâmilan kuruyarak yüzünde beyaz bir tabaka bırakırlar ki tuzdan başka bir şey değildir.

Bu sebahalara İranın şimal taraflarında ve Şirazın civarlarında tesa-

düf edilir. Bu (Tatapalüs) gölü küçük Asyadaki diğer göllerden esas itibarile pek farklıdır. Derinliği (1,5) metreyi geçmez. Ve yazın hararetini müteakip bu derinlik hiss olunacak derecede azalır.

Buna Türkler (Tuzlu göl) ismini verirler, çıkarılan tuz saf [Clorso-diume] olup hiç bir istihzara hacet kalmaksızın ticarete sevk olunur.

Bu bataklıktan hiç bir dere akamaz bilakis müteaddit küçük sular buna akar.

Zaten Bahri muhit ile hiç rabıtası olmayan bütün içeri göller tuzlu birer deniz olup halbuki kendinden harice dereler çıkan diğer hep göllerin suları tatlıdır.

Tuzlu olan ve denizle hiç bir ittisali olmıyan [Van] ve [Rumiye] gölleri aynı şeraiti haizdirler.

[Melehobi] den [Tuzlu göl] tarikiyle [Aksaray] a gitmek için çorak ve ıssız bir ovayı takibederek 35 kilometre mesafe katedilir.

Aksaray kasabası eski [Arehelais] in mevkiini işgal etmiştir. On altıncı karinde bu havalinin nüfusu çok iken bu şehirde mamurdu. Halâ Selçukilere ait bazı mebani harabeleriyle bir cami, bir medrese ve bir hamamı mevcuttur.

[Beyaz su] isminde küçük bir çay şehrin cenubi garbisinden geçerek [30] kilometrelik bir mesafeyi aynı [Melehubi] ovası gibi çıplak ve bir çeşit ovada katettikten sonra göle dökülür, bu su kışın kervanlar için tehlikeli olacak derecede taşır.

[Koçhisar]; gölün dört kilometre garp tarafında ve [Aksaray] dan [60] kilometre mesafede küçük bir kasabadır. Bütün bu havali içmeğe salih sudan mahrumdur

Türkmen aşiretleri sularını pek derin kuyulardan tedarik ederler.

Müslümanlığın insaniyet ve merhametinden olmak üzere buralarda üzeri çalı çirpi ile örtülmüş kulübelerde su dolu testiler bulunur.

Müslimanlar indinde bu ihtiyatın mekkeye gitmiş kadar sevabı vardır.

Gölün kenarı bir saat kadar mesafede hep bataklıktır.

Koçhisar ise ovaya ve göle hâkim yüksek bir yerdedir.

Gölün suyu burada yarım metreyi geçmez. Suyun sathından yukarıda görülen taşların üzerinde tuzdan bir kabuk vardır; fakat kenarlarda çıkarılan tuza balçık karışmıştır ve rengi kiremide benzer kıızıdır. Gölün şekli pek gayri muntazamdır ve mevsime göre değişir. Büyük kutru şimali şarkiden cenubu şarkiye doğru 16 kilometre uzunluğundadır.

En çok geniş yeri beş kilometreyi geçmez. Tuz ihracı usulü bir kaç sene zarfında çok değişmiştir; iptidaları eşhası hususiyeyi iltizama verilerek varidatın üşrü alınırdı. Sonraları [14000] kuruş bedeli senevi mukabilinde Konya paşasınaver ildi, Ankara paşası da bir kaç sene istifade etti; fakat bu tahavvüller tuz fiyatına tesir etmiyerek okkası pazarlarda gene (10) paraya satılır. Toptan olduğu vakit tartmağa lüzum görülmeksizin yük ile verilir ahali tuzu hayvanlarına da verirler. [Tata]

gölünün teşekkülâtı Cezayirdeki [Sebeha] lar gibidir ve bunlarda alçı karışıktır. [Fırat] kenarında [Kuruçay] karyelerinde ve [Gercanis] de de vardır. Elcezirede, Musulu alçılı teressübatı da ve iranda kâin [Pirazon] dağının alçı taşlarında da aynı hal vardır.

Yanar dağ teşekkülâtı çizgisine muvazi olarak [İzmir] den başlayıp [Katasekomen] den [Karahisar] a çıkan ve [Erciyaş] dağında hitam bulan hep bu tuz teşekkülü ilmûlarzca sübut bulmuş bir meseledir. İlmûlarz erbabı bu iki teşekkülü böylece müteaddit yerlerde görmüşler ve bu yerlerde görmüşler ve bu şeraiti bilhassa garbî Asyada tesbit eylemişlerdir

[Küçük Asyadaki malûmat bundan ibarettir.

— Son —

LOZAN MÜNASEBETİLE

ALTAN

Ondokuz yıl önceki bugüne ait hatıralarını canlandırabilenler, o vakit, memleketi baştanbaşa kaplamış olan eşsiz heyecan dalgası içinde, bir millet kavuşumu bakımından, nasıl bir zaferin şimdi tabmini güç tadını tattıklarını bilirler. Aynı heyecanı duyan ve işitenlerimizle birlikte bir daha tatabilmek; ve o heyecanın ateşinde erimesini bilerek millet ırmağında bütünleşmek için Lozan'ı anıyoruz.

Bizi, bugün olduğu gibi, bir gönül halinde birleştirici heyecanlarımız olmasaydı hiç şüphesiz hal, aşılmaz bir geçit, istikbal, fethi imkânsız bir ülke ve belki de kapkara bir mezar olurdu.

Sonu gelmiyen oluş içinde, bu çıkışlı enişli hayata bizi bağlayan, dönen kürrenin üstünde tutundurulabilen hiç şüphesiz acı veya tatlı heyecanlarımızdır.

Nasıl fert olarak heyecanlarımız söndüğü gün mukavemetlerimiz eriyip yok oluyor; ve hayat taşınmaz bir yüke dönüşorsa millet halindeki varlıklar için de heyecansız kalmaktan acı ne vardır ki... Fertler, şahsî heyecanlarını, ölçüsü ve sınırları dar ömürlerinde bulurlar, fakat millet olarak, asırları kuşatan, tarihlerinin derinliklerinde ararlar. Onun kökünü kurutmamak bir millet diriliğinin ön dâvasıdır. Bu kökü olmıyan veya kurumuş olan cemaatlerin hazin manzarası, cansız, bezgin, soğuk bir yığın sürüklenişinden başka nedir!.. İşte Hindistan. Sırında taşıdığı milyonlarla geniş ve zengin bir ülke.. Kocaman bir Fil.. Fakat ne yazık ki bu filin derileri heyecanlara karşı sağır ve delinmez bir zırh gibidir; ve süvarileri daima yabancılarıdır. Kuruyan bir tarih, hiç bir millet canlılığı yoğurup yaratabilir mi?..

İşte Mûsa'nın kavmi.. Kuru maddeye tapınan bir et ve kan yığınının yer yüzünde heyecansız, soğuk yayılışı... Ne çare ki maddenin yüzü bütün heyecanlara karşı serttir, ekşi ve kayıtsızdır ve hattâ düşmandır.

Hiç kuru, soğuk maddeden bir tarih doğar mı?.. Bunların tamamiye tersine olarak dünya ölçüsündeki köklerle eşsiz bir tarih servetine malik olan milletimizin Lozan, belli başlı heyecan kaynaklarından birini teşkil eder.

Lozan'ın değerini takdir edebilmek için iki asırlık bir tarih gerile-yişimizin uğursuz seyrini boylamak, dönüşte Lozan'a gelince, orada bir an durmak ve düşünmek gerektir.

Bu durakta, dirilen bir milletin geniş bir nefes almaya başlayışının vatan boyunca yükselttiği canlılığın muhteşem manzarasını seyretmek bile Lozana değer vermek için yeter.

19 yıl önce bugün, işte bu muhteşem manzara ile, tarihe va talie dümen kırdıran Lozan adlı ve şerefli bir ahidname imzaladık. Bu ahitnamenin hukuk ve siyaset yönünden karakteri hakkında toplu bir fikir verilmek istenirse, denebilir ki, Lozan, üç asırdanberi şiddetli bir ihtiras ve sistemli bir düşmanlıkla varlığımızı saran Avrupa emperyalizminin dirilişimiz önünde, bütün vasıtalarına rağmen, ciddi olduğu kadar, kendi hesabına, acıklı bir gerileyiştir.

24 Temmuz, 1923 de buna takaddüm eden askerî zaferimizi, Lozanda siyasî kudret ve metanetimizin irkilmeden temin eylediği bütünleyici galebesi takip etti. Ve bu galebe ile istismarcı siyaset makinasının asırlardanberi işlediği karışık ve müzmin meselelerin tasfiyesi yapıldı. Bu itibarla hükümlerinin mahiyeti bakımından Lozan muahedesi, iki tip manzuma halinde mutalea olunabilir :

Birincisi : İmparatorluğumuzu yarı müstakil duruma düşüren siyasî, adlî, malî ve iktisadî imtiyazları tasfiye eden hükümler manzumesi,

İkincisi : Yeni devletimizin milletlerarası mahiyetine, haklarına, vecibelerine taalluk eyliyen esaslar manzumesidir.

Lozan'ın siyasî tarihimiz bakımından ehemmiyetini artıran cihet, bilhassa birinci bölümdür. Ve bu bölümün ihtiva ettiği, bütün pürüzleri, engelleri bertaraf eden tasfiyeci hükümlerdir.

Konferansın başından sonuna kadar akitlerden galip olduklarını iddia eyleyenler, bu bölümü teşkil eden meselelerin tasfiyesine yanaşmaktan daima kaçındılar. Fakat millî misak esaslarına göre kurulan Türk tezi, istismarcı sistemin bütün ta'biyelerine rağmen, çarpışmalarından sapa sağlam çıkmış ve Lozan bu yönden de tarihi vesikalandıran bir değer kazanmıştır.

Tezimizin muvaffakiyetile imzalanan muahede ve ilişkileri kapitilasyonları, azlıklar işi gibi pürüzleri tasfiye etmiş, borçlar ve boğazlar meselelerini uygun bir hal suretine bağlamıştır ki bütün bunlar, asırlarca, İmparatorluğun iç ve dış istiklâline, memleketin kalkınmasına şiddetli bir şekilde engel olmuşlardı.

Muahedenin yeni hükümler taşıyan ikinci manzumesine gelince : Yeni devletimizin coğrafi durumunu, haklarını, vecibelerini tesbit eyler ki topu birden «kayıtsız ve şartsız istiklâl» formüle edilebilir.

Bu manzumede yer alan hudut işinin millî misaka göre tesbitile daha önceki alçakça tertiplerin bertaraf olunduğu ve mütekabillik esasının kabul edildiği görülür.

Bunlardan mütekabillik esasının kabul edilmiş olması, milletler arası hukukunda mühim bir prensibin bizim için tanınması demektir ki bu hüküm, her türlü siyasî ve hukukî muameleler bakımından yeni devletimizin şartsız istiklâlinin bir teyidi olmuştur.

Lozan, ana çizgileri üzerinde durduğum, bütün bu hükümlerle Türk

milletine tarihî şeref ve onurunu geri aldırır ve Avrupalılara eşit şartlarla her türlü itibar ve hürmete lâyık bir milletle karşı karşıya bulunduklarını tasdik ettirdi. Bu tasdik, Türk azmi önünde garbın son asırda ilk gerileyişi olması itibarile, kendi başına, ayrı bir zaferdir.

Hiç şüphesiz Lozan, yiğit milletimizin asıl an'anesi olan kahramanlık eserlerinden biri olmuştur. Bunun için, onun değeri üzerinde titreyoruz.

Bu münasebetle zihinlerimizde şunu belirtmek lazımdır :

Bizim, daima ve her zaman Melazkirdin, Kosvanın, Niğbolunun, İstanbul, Çaldıramın, Mercidabık'ın Muhaçın, Plevnenin, İnönünün, Dumlupınarın, Lozanın torunları ve oğulları olarak kalmak, değişmez vasfımız ve iddiamız olacaktır. Bu vasıf ve iddia, ruhlarımızın aslâ soğumayacak ateşi, gerçek davamızı, hayat kavrayışımızı kuvvetlendirip kıvraklaştıracak dinamizmdir. Gövdemiz, dallarımız ancak bu tarih müşahedesile beslenerek yeşerecek, dalbudak salacaktır.

24/Temmuz/1942

Dördüncü Dil Kurultayına Girerken

M. Mes'ud Koman

Önümüzdeki Ağustos ayı içinde Ankarada toplanacak bulunan Dördüncü Dil Kurultayı, bana vaktile Konya çevresinin ve Halkevinin dil devşirmesiyle birlikte diğer çeşitli dil çalışmalarını hatırlattı.

O zamanlar Halkevinin Dil, Edebiyat Komitesi Reisi bulunmam dolayısıyla, Konyanın bu alandaki çalışmasını belirtmeyi bir vazife bildim.

Arkadaşlarımın bu sahadaki çalışmalarını şu şekilde tasnif edebiliriz:

A — Konya ile kazalarından toplanan söz derleme fişleri.

B — Müteferrik dil çalışmaları.

C — Taranan kitaplar.

Ç — Yayın.

* * *

A — Konya ile kazalarından toplanan söz derleme fişleri:

O zamanlar seferber hale konulan merkez, kaza ve nahiyelerimizdeki muallimlerle memur arkadaşların yürekten çalışmaları neticesinde 30.000 i mütecaviz söz derleme fişi toplandı.

Bunlar, azalarımızdan: Maarif Vekâleti umumî müfettişlerinden Ali Rıza Özkut'la Ankara İsmet paşa Kız Enstitüsü müdürü iken vefat eden ve o zamanlar şehrimiz Kız muallim mektebi müdürü bulunan Mustafa Lütfi ve Kız muallim mektebi edebiyat muallimi Hicri Güncel taraflarından incelenip elden geçirilmiş ve benzerleri alakonularak 10,000 e yakını Ankaraya gönderilmiştir ki Merkezce bunlardan çok istifade olunmuştur. Bu suretle derleme işinde Konya ikinci dereceyi kazanmıştı.

Merkez tarafından çıkarılan sözlükteki kelimelerin karşılıklarından bir çokları gönderdiğimiz bu fişlerde yazılı olduğu halde, halk dilinde yaşayan bu karşılıklar kullanılmayup, Anadolu lehcelerinden gayrı lehcelerden ve ecnebi kelimelerden adeta kelime icad edilmesi üzerine, atıyen meydana getirilecek Büyük Türk sözlüğüne esas olması için bu 10,000 kelimenin Konya lehcesi adile basılmasına teşebbüs ettik ve 1936 yılı başlarında Konyada çıkan Yeni Seste ve Cumhuriyet gazetesinde buna dair olan beyanatımız dikkat gözü çekmiş ve merhum Atatürk tarafından haklı görülmüştü. Bu diğer vilâyetlerimizdeki lehcelerin de basılmaları ve bundan sonra Büyük Türk sözlüğünün vücade getirilmesi için bir hareket meydana getirecekti.

Konya lehcesinin basılması Konya için büyük bir âbide olacaktı. Fakat bazı kimseler bu eserin basılmasına imkân bırakmadılar.

B — Müteferrik Dil çalışmaları:

1 — Ana dilden derlemeler adlı Lûgat kitabını esas tutan Halkevimizin dil kolu azaları, bu kitaptaki sözlerin şümül çerçevesini genişletmekle beraber lûgat kitaplarında bulunmayan 3000 kadar söz bulmuş ve bunları Merkeze göndermiştir.

2 — Türk dili merkezinin açmış olduğu Arapça ve Farsça sözlere karşılık anketi üzerine dil kolu azalarımız tarafından geç vakitlere kadar çalışılarak bulunan ve kabul olunan karşılıklar, günü gününe daktilo edilerek merkeze gönderilmiştir ki tutarı 1319 dur. (Bunlar aynı zamanda Ekekon gazetesine verilerek neşrediliyordu.)

Dil merkez üyelerinden Konya Mebusu Naim Hâzım Onat, her yandan gönderilen karşılıklar içinde Konyadan gelenlerin en iyilerden olduğunu bize gönderdiği bir mektupta bildirmişti.

3-4 — Azalarımızdan Ali Rıza Özkut 3000 i mütecaviz, Ahmet Şükrü Esen de yazı dilimize girmemiş 2400 Türkçe lûgat vermiştir ki, (Ana dilden derlemeler) adlı kitapta bunlardan pek çok istifade olunmuştur.

5 — Hicri Güncelin Tarama dergisine katılmak üzere Konya derlemesinden ve değerli söz kaynaklardan topladığı büyük bir sayı tutan karşılıklar da merkeze gönderilmişlerdir.

6 — Yine Dil kolu azalarımızdan eski başmuallimlerden Abdulgafar Totaysalgır 500 ü geçen sözü resimlerle de tesbit ederek göndermiştir ki, merkezde bunlar için hususi bir camekân yaptırılmıştır.

7 — O sırada Halkevi Reisi bulunan merhum M. Ferit Uğur da Orta mektep coğrafya muallimi Vehbi ile 395 coğrafya ve meteoroloji istilahı bularak Maarif Vekâletine göndermişlerdir.

* * *

C. — Taranan Kitaplar:

1 — Eski Evkaf Müdür Umumisi ve o zamanlar Dil, Edebiyat komitesi âzamızdan M. Hayri Önel'un Konya eski eserler müzesinde Çağatayca Kur'anıkerim tercümesinden taramış olduğu lugatlar, yine o zamanki Dil, Edebiyat komitesi âzamızdan Kız muallim mektebi edebiyat muallimi Hicri Güncel tarafından halk dilinde yaşamakta olan benzerleriyle üretilerek 3000 e yakın kelime birbirile karşılaştırılmış ve bunlar dosyalarile Ebedî Şefe gönderilmişti. Bu araştırmalar pek beğenilmiş ve kendilerine verilen değer tekrar tekrar bildirilmişti.

2 — Dil merkez kurulunun gösterdiği lüzum üzerine ondördüncü asırda Ahmedî tarafından yazılmış olup Konya eski eserler müzesinde bulunan İskendername, yine arkadaşımız Hicri Güncel tarafından tarandı.

3 — Meşhur mutasavvıf Eşref oğlunun Konya eski eserler müzesinde bir nüshası bulunan ve ana dilimizin gerçekten bir hazinesi olan «Mezekki-ül-nüfus» adlı eseri de yine dil kurumunun teklifi üzerine bu eserde Hicri Güncel tarafından tarandı.

(Bu değerli kaynaklardan çıkarılan öz Türkçe sözlerin, 5000 i geçen fişi dil tetkik cemiyetine gönderildi.)

4 — Avukat Hulki Karagüllede bulunan manzum ve isimsiz Türkçe sayanı dikkat yazma bir lûgatden de 200 ü mütecaviz lûgat taranıp Halkevine verilmiştir.

5 — Yine o zamanlar komitemiz âzasından olup (halen Adana Ağır Ceza reisi) Ahmet Şükrü Esen de bir nüshası bulunan Aydın oğullarından Umur bey zamanında yazılmış «Kıyas Enbiya», komite arkadaşlarımız tarafından taranıldı.

Ç. — Yayın:

a — Dil araştırmaları üzerine yazdırdığımız kitaplar:

- 1 — Türkçe tipler (Hicri Göncel'in) (Bastırıldı)
- 2 — Kemalın kökeni » (yalnız birinci kısmı bastırıldı)
- 3 — Temel Rumca mıdır »
- 4 — Soydaş dil kökleri ve eklentiler (Hicri Göncel'in)

5 — Dil ankeli karşılıkları { İlk tedrisat müfettişlerinden Veliddin'in Babalık gazetesinde tefrika edilen bu toplaması risale halinde de bastırılmıştır.

b — Dil araştırmaları üzerine gazetelerde çıkan yazılar:

Konyada çıkan Babalık, Yeni Anadolu, Ekekon gazetelerile Terbiye Postası, Dil, Edebiyat, Tarih araştırma notları ile Konya mecmuasında dil mevzuu üzerinde Hicri Göncel'in müteaddit yazıları çıkmıştır.

c — Dilimize çevrilen kitaplar:

Kaşgarlı Mahmudun üç cilt üzerine bastırılmış bulunan meşhur «Divanı Lûgatı Türkî» o zamanlar Dil, Edebiyat komitesi âzamızdan bulunan muallim Abdullah Atif Tüzüner tarafından Arapçadan tercüme, alfabe sırasile tanzim ve tertip ettirildise de maalesef tahsisat kısalığından bastırılamadı ve Konya Halkevi bu suretle bu şereften de mahrum kaldı.

d — Dil mevzuu üzerine bazı arkadaşlara müteaddit konferanslar verildi.

Hatırama nihayet verirken yukarda saydığımız işlerde sürekli ve değerli emekleri geçen ve bugün aramızdan ayrılmış bulunan üstad Ferit Uğur, Mustafa Lütfi, başmuallimlerden Zeki Dalboy ve Veliddinle Türkçe muallimlerinden M. Emin Ekeyi rahmetle anarım.

Ali Rıza Özkut, Abdullah Atif Tüzüner, Türkçe muallimlerinden Raşit Edip ve Zeki, başmuallimlerden Rüstem Sungur, Necati Atalay, Naci Kutulmuş, İbrahim Aczi Kendi, Abdurrahim ve Sıraç Aydın Büyük Taşbaşı, Posta idaresinden Tahir Kurşun ile vilâyet merkezinde gerek kaza ve nahiyelerimizde Evimizin dil çalışma işlerinde yararlığı görülüp adlarını buraya sırasile maalesef geçirmeğe imkân bulamadığım arkadaşlarımıza yürekten gelen şükran borçlarımı sunar kendilerine sağlıklar dilerim.

“KÜPE DAĞI,” NİN “TOSUN,” U

Sevgili Hemşehrilerime

Bu dağda bir koç yigit tek başına yaşardı,
Görünce bir yabancı coşar, gürler, taşardı!
Otağının yanından geçmezdi bir yağı (1)
Titrerdi heybetinden «TOSUN» un Küpe Dağı!..
Bu koca TÜRK oğlunun vardı bir tek tasası,
Kahpe «CENEVİZ» lerden ÖÇ almaktı yasası!
Bir sürü aç köpekler basınca SEYDİŞEHİRİ,
Dökülen masum kanlar andırmıştı bir nehri!..
Bir gündü.. Yigit TOSUN «TAŞPINAR» ın başında (2)
Gördü bir oduncu kız: on dört - on beş yaşında...
Çekerek palasını koştı hemen yanına,
Girecekti neredeyse zavallının kanına!..
Bekliyordu güzel kız bir yardım kendisinden,
Belliydi bu dileği hıçkırıklı sesinden!..
Çevrilmişti gözleri TARAŞÇI (3) yollarına,
Düştü bir ceset gibi TOSUN'un kollarına:
CENEVİZLER, bu sefer, köyleri basmışlardı,
Karşı duran gençleri hep kesip asmışlardı!..
Anlayınca koç yigit genç kızı yakan derdi,
SEYDİŞEHİR'lileri kurtarmaya söz verdi!..
Otağının önünde bir su testisi kırdı,
Sonra YAVUZ ERLER'e dönüp şöyle haykırdı:
«Düğümlensin atların bir lâhzada kayruğu,
SAVAŞ var, arkadaşlar! Gök Tanrının buyruğu!..
Atladı şaba kalkan kır atının sırtına,
Kesemezdi yolunu ne şimşek ne fırtına!..
Bir yanda kızanları, oduncu kız bir yanda,

(1) — Yağı = Düşman

(2) — Taşpınar: Seydişehir'in meşhur üzüm bağları.

(3) — Taraşçı: Küpe Dağı eteginde Seydişehir'e bağlı bir köydür. Odunculukla geçinir.

Müthiş bir korku sardı ortalığı bir anda!..

Sıyrarak kınından gümüş saplı palayı,

Görülmemiş bir hızla parçaladı alayı!..

Boyandı dört yan bir gün içinde kızıl kana,

Mezar oldu nihayet SEYDİŞEHİR düşmana!..

Sıyrıldı kara bulut üstünden GÜZEL YURD'un,

Alkışladı Gök Tanrı öz oğlunu «BOZKURD» un!..

Kutlulandı tam kırk gün, kırk gece düğünleri,

Unuttular, kıvançtan, geçen kara günleri!..

Seydişehir 1939

Cemal Oğuz Öcal

ÂŞIKLARDAN: 3

ÂŞIK KUL MAHMUT

İbrahim Aczi kendi

Kul Mahmudun Osmanlı devri ön çağ âşıklarından olduğu söz ve türkülerinden anlaşılıyor. Nereli olduğu cönklerde yazılı değildir.

Devrinin bir mecmuası demek olan cönkler bu gibi halk şâirlerinin ancak türkülerini yazarlar ve bunlarla halk arasında saz ve muhabbet derneklerinde terennüm ederlerdi. Dört No.11 cöngün 94ci sahifesinde Kul Mahmudun şu türküsünü sadeliği ve saf ezgisi dolayısıyla olduğu gibi gençliğe sunuyoruz. Bu türkünün ifadesine göre Kul Mahmudun da saziyla, sözüyle gezgiç bir âşık olduğu ve gördüğü her hangi bir şeyden ilham aldığı sözlerinden açıkca anlaşılır. Aşağıdaki türkü ırkımızın eski nesilleri arasında çalışma çağının bir tasviridir. Çünkü ırkımızın eski nesilleri çalışma çağına gelince namusuyla, gücüyle çalışarak ev, bark kurmiya, evlenmiye, çoluk çocuk yetiştirmeye sağlam bir bağlılıkla bağlı idiler. Bu suretle bir çok yurt gençleri civardaki islek şehirlere giderek oralarda, sefahatten uzak kanaatla çalışır, bir kaç yıl sonra üstü başı temiz ve zengin olarak yurtlarına dönerler çift ve çubuklarını düzerek işsiz gençlere kazanç örneği olurlardı İşte Kul Mahmut uğrağı yerlerde başına toplanan gurbetkeşlerin haliyle gendi gİrbetkeşliğinden aldığı ilhamla bu türküsünü söylüyor. Ve yurt bağlılığını dinleyen ruhlara yanık yanık aşlıyor öyle ki, sıla yani yort ve obası aşkını, sılasından kulağına ün gelir, diye ruhları bu sevgiye tam yerinde bağlıyor. Türkü olduğu gibi şudur.

T Ü R K Ü

Gurbet ilde neler gelir başına
Sılasından ayrı düşen yigidin
Onbuş gün girer düşüne
Sılasından ayrı düşen yigidin.

Anlasınlar gurbetliği çeken
Gözlerinden kanlı yaşlar dökeni
Gül olur gözüne sarı diken
Sılasından ayrı düşen yigidin

Ey ağalar göresim geldi sılamı
Bâri Hüdâ böyle çekmiş kalemi
Bayram günlerinde ister âlemi
Sılasından ayrı düşen yigidin.
Sılasından kulağına ün gelir
Bir dem sürür bir dem gam gelir
Ağladıkça gözlerinden kan gelir
Sılasından ayrı düşen yigidin.

Açık mı ola yaylamızın yolları
Biter mi ola sümbülleri gülleri
Mecnûn gibi söyler dilleri
Sılasından ayrı düşen yigidin.

Kul Mahmut eder bize kimler ağlasın
Ölürsem çenemi kimler bağlasın
Anası olan olan yansın ağlasın
Sılasından ayrı düşen yigidin.

Bundan sonra üçüncü cöngün 8 zinci sahifesinde Kul Mahmudun şı tarihî türküsüne raslarız. Bu türkünün Karaman oğulları devrine yanaştığı ifadesinden bellidir. Görülüyor ki her zeminin bir ilhamı, her ilhamında bir anı vardır. Gerçi bu bir türkü isede tarihî büyük bir mahiyeti canlandırmaktadır. İşte öyle devirki o zamanın türkülerinde harp, askerlik, tarih terennümüle riyle doludur, Oldngu gibi yazıyoruz.

T Ü R K Ü

Siyah kemerin dakmış koluna
Ben giderim Karaman iline
Telâm söylen gelmiş beline
Gelirim ben sen kal kara gözlüm.

Karaman oğlu bizi çağırmiş
Analar bizi bugün doğurmuş
Kendi dönek yurdu yıkık
Unutma selâm sal kara gözlüm.

Karaman oğlu atmış mekik
Tavşan çayından sınır dikik
Kendi dönek yurdu yıkık
Bir aydan haber al kara gözlüm.

Yağz atın çöüirdim başın
Tezce görürüz Lârende işin
Kul Mahmuda çatma sen kaşın
Beni yanında bul kara gözlüm.

GENÇLİK TÜRKÜSÜ

Yer yer ateş almış bir orman gibi
Karaya kıpkızıl doğmak isteriz!
Kıyı tanımayan bir umman gibi
Karanlığı basıp boğmak isteriz!

Tan yolunu tuttuk ülkü peşinden
Kanadı yorulan geriye dönsün!
Gündüz istemeyiz el güneşinden!
Yabancı ışıklar sönerse sönsün!

İğriye, kötüye, yalana düşman,
Güzele, iyiye, gerçeğe kuluz!
Barışta, savaşta biziz kahraman!
Sevmiye doymayız, aşka yoksuluz!

Üstünlüğe dedik: «bize bayrak ol!»
Onunla yürüdük tarih önünde
Sonsuzluğa dedik: «gönlümüze dol!»
Bugün de bizimdir, yarın da dün de!

Konya: 19/VII/1942

Ali Rıza Özkut

Türkiye Maarif Tarihi

Cilt: 3 (Mutlakiyet devri mektepleri)

Tabii tarihi: 1941 Sayfa: 678-1052 yahut 374

Yazan: Bay Osman Ergin
İstanbul Vilâyeti Mektupçusu

C. Ali İmer

Bu satırları yazarken şunu bir daha tekrar edelim ki bu cildi de Türkiye Cumhuriyeti iyi görücü yau hakiki münevver diye adlandırmak pek doğru Yurddaşlara ve gelecek soyumuzun çocuklarına pek önemli bir armağan ve Maarif tarihimize ek - Bugüne göre - özlü bir meyvesi sayılabilecek bu üçüncü cildir. Önce, birisi kısa ikincisi uzun olan iki yazımızla değerlerini belirtmeye çabalarıyla çalıştığımız birinci ve ikinci «Türkiye Maarif» tarihlerinde bahis mevzuu edilen kültür yuvalarımızdan birazdaha bahsolunup ve daha doğrusu (Birinci meşrutiyet veyahut yayılma ve ilerleme seneleri) için bilgi veriliyor ve bu cildin (İstanbul mektepleri ve ilim, terbiye yurd, sanat müesseseleri dolayısıyla) yazıldığı gibi yüksek ve çok önemli çalışmalarla bugün de yarı da Türkiyemize candan yurtseverliklerini minnetle kendilerine bağlattıran bilgin, kitap muharriri Bay Osman Ergin kardeşimizi bir daha yerlere kadar eğilerek çok derin bir saygı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin yirmi milyonluk yurddaşlarının okuyan, anlayanları ve yarını anlayacakları karşısında anmak bir öz borç olduğunu bir daha söylemek, hayır! hayır! bağışlamak bir öz borçtur. Şöyleki: Küçük yazılarının anlamları çok, pek çok olan bu büyük kitapta yukarıda arzettiğimiz gibi birinci ve ikinci ciltlerde bildirdikleri, kültür işleri ve okullar için önce verilen bilgi birazdaha özlü verilerek tamlanmış veyahut pek kısa verilen bilgiler çoğaltılmış ve yepyeni yazılanlar'da büyük emeklerle yazılmak - zahmeti çekilmiş denilmesin - hiç duyulup işitilmemiş bilgiler pek ilişik çekmektedir.

Bahislerin adlarını aşağıya dizdikten sonra bunlar hakkında yazabildiğimiz kadar yazmak düşüncesindeyim. Bahisler şunlardır:

Önsöz 32 sahifedir. İlk, orta, lise tahsili veren mektepler, Askerî mektepler, askerlik için zâdegân sınıfları ilk okulların iptidai mektepleri diye anılması, ekleri, kız rüştiyeleri askerî rüştiyeler, liseler, idadiler (ekler), İstanbuldaki idadiler, hususî mektekler (İstanbulda) Darüşşefeka bugün bir lise olarak idare edilen bu okuldan -saygıya lâyık muharrir ilk ve orta okumalarını kendisini tanıyanları havret ve hayranlık içinde bırakan bir yaratılış ve çalışkanlıkla burada bitirdiklerini keneilerini çok yakından tanıyanlardan öğrenmekle mübahiyim.- birçok belgelere dayanarak anlatıyorlar.

Medresei hayriye, medresei edebiye, Mektebi Hamidi, Darü't-talim, Darü'ttedris okulları anlatılırken Darü'ttalim ile Darü'ttedris için tam 37 sayfa yazı ve ekler vardır ki yüksek okuma ve bilgiler taşıyan ölmüş veya yaşları çok ve pek çok ilerlemiş büyüklerimiz ders verdiklerini, sayısı yüzleri geçen münevverleri yetiştirdiklerini güçlü belgelerle anlatmaktadırlar.

Nümunei terakki okulundan'da bahsedilirken meşhur ve merhum yurtsever, bilgin riyaziyeci Mehmet Nadir bey,den eski ve son hizmetlerinden uzun uzadıya bahis buyruluyor. M. Nadir'in sabık darülfununda hesabı ihtimalî okuttuğunu, riyaziyeci ve fizikci Salih Zekilerin ve daha bazı münevverlerimizi yetiştirdiklerini ve nihayet M. Nadir gibi tarihî bir Şahsiyetimizin haylıca önemli hal tercümesinide yazara onun 13/1. Kânun/1927 de bu dünyaya gözlerini kapadığını bize hatırlatmaktadırlar.

Rehberi Maarif, Ravzai Terakki, Bünyani terekki, mektebi eep-leri anlatıyorlarken bu bilgi yuvaları içi tek mil Türkiyemizi ilgilendiren kıymetli ve yılmaz, usanmaz çalışmalarına biz bile mektep sıralarında hayranlık ve saygılarla canlı şahit olduğumuz Ali Nazima ustadan, eserlerinden, uzun, hayırcılıklarından yine eklerle bahsediyorlar. Bu anılar birçok münevverlerimizle biz yurda, yurttaşına kul olurcasına çalışan ve yaşayanlara ayrıca bir bilgi vermiş oluyorlarki şükranlara sezadır.

Yine İstanbulda Meşriki fuyuzat, Şemsül mekâtipler de anlatılmıştır. Yukarıda işaret ettiğimiz uzunca yazımızın, Halkevimi-zin Konya Mecmuasında çıkan, sonlarında biraz bahsettiğimiz (azlık mektepleri) nden boşlaca Rum, Ermeni, Yahudi mekteplerine yine ilişiliyor. Bunların idaresile ilgili olan, Rum yurttaşların başına geçenlerin ve hele patriklerin nankörcesine propagandalarından, yabancı gazetelerde bize bağlılık (!) larını göstererek verdikleri beyanatı gözden kaçırmıyarak bu ölmez eser olan üçün-

cü siltte bizlere derin, derin ibret dersleri vererek kaydediliyor. Hele Ermenilerin Kıbrıslı Kâmil paşanın bir yazısı karşısında tam anlamı ile (dik başlık) yapılarını, Yahudilerin İspanyol ve İbrani dillerile çalışmalarına devam edişleri kendileri için hiç iyi bir netice vermediğinin farkında olduklarını, yabancı dillerden Fransızca ve Almanca öğrenirlerse bilgi ve teknik bakımından kendilerinin bu yolda faydalanacakları birer dil olabileceğini anlatarak — Güzel Türkçemizi — öğrenmek kendileri için artık btr borç olduğunu anladıklarını yazmaktadırlar.

Öyleya bugün bu Yahudiler biraz, biraz değil fazlaca koruyan bizim yüksek varlık ve idareemizle geçinmelidirler. Yahudiler dünya devletlerinden Rusya, İngiltere ve Amerikada rahattırlar. Obür memleketlerde sırf kendi menfaatleri adına koştukları, yurttaş oldukları devletlere karşı aykırı duygu ve yürüyüşlerde bulundukları da belirtilerek yer, yer kovulup bağlı bulundukları devletlerin sınırlarından dışarıya atıldıklarını mal ve mülklerinin zaptedildiğini, hergün gazetelerimizin sütunlarında görüp okumaktayız.... Biz de Türkiyemizde yukarıda bahsettiğimiz Rus, İngiliz ve Amerika devletlerinin ülkelerinde yaptıkları gibi açık yürekli ve tam bir dağlılığı gösterir bir varlığı göstermelerini ve bize sarılmalarını istemekte yurtseverlik ve yurttaş severlik duygularımıza dayanarak istemekteyiz.

Yalnız bu yurttaşların değil Teşkilâtı Esasiye Anayasamızın emrettiği ve bildirip, yurdumuza ve bayrağımızın altında ve gölgesinde yaşayan ve Türk sayılanların hepisinden istemekteyiz.

Yabancı mekteplerin ilk okullarını son defa neşrettiğimiz (kıyafet)) yasası ile de daha çok önayak olarak bunların iskelet halinde bulunan bu ilkokulları hep kapatılmıştır. Mevcut olup, bazı orta ve birkaç danecik te yüksek okulları yine açılmış ve 1876 (1293) Osmanlı Rus savaşından sonra ayrı, ayrı birer devlet olan Sırp yani şimdiki Yugoslavya, Bulgarlardan başka en çoğu İstanbulumuzda olmak üzere obür vilâyetlerimizde bulunan bu gibi yabancı ohullara ilişilmekte ve Lozan antlaşma ve anlaşmasından sonra eskisi gibi varlıkları olduğu ve kontrolümüzde bulundukları bildirilirken bir vakitler okullarımızdaki birçok eksiklikler karşısında çocuklarını yabancı okullara vermeğe kalkanların pek çok olduğunu, kadrolarını dolduran o okulların: yerimiz yoktur alamayız karşılıklarıyla karşılaştıklarını hatırlatıyorlar.

O bür sahifelerde yüksek tahsil, meslek ve ihtisas mekteplerine geçiliyor ve bunlara başlanmazdan evvel en çok ilk ve biraz da

orta okulları andıran (Şeyhzadegân) mektebi adlı bir mektebe ilâşılırken 19 ncu yüz yılın sonu Osmanlı devletinin (Yok) idildiği zamanlara kadar Hükümdar soyundan olanlarla büyük yerlerde bulunan Paşa ve Vezir denilen Devlet adamlarının çocukları ve daha sonraları Saraya yerleşmiş ve yamanmış olan kadın ve erkeklerin erkek çocuklarının 1908 meşrutiyetine kadar Saraydaki Enderun adındaki okulda okutuldukları ve okuma programları, oranın idaresi, programı hakkında pek meçholümüz olan ve dikkate değer bilgiler verilmektedir. Bu, eklerle uzun uzadıya anlatılmaktadır. Bu arada son hükümdarlardan olan 2 inci Abdülhamidin saray hayatından, Padişahlık durumlarından, onun suikast korkularından ve suikastlardan, Şeyh ve hocaların bu padişaha sokulup İstanbulda tutunmalarından ve selâmlık resimlerinden hayretler uyandıracak bilgilerin biriktirilmesiyle sayfalarca bilgiler yazılır.

1876 da açılan fennî resim ve mimarî mektebi, mektebi fununu maliye, hukuk mektebi ve muallim haneî nuvap mevzu bahsoluyor geçen 19 ncu yüz yıldaki açılışları, o zamanın taassubuna rağmen bazı bilgili ecebilerin az para alarak bir iyilik yapmak veya hut parasız çalışmak hislerinin üstünlüğü ve yüksek okullardan bir kısmının açılmasına saik olduğunu ve Hukuk mektebi için de (Osmanlı hükûmeti için bir medenî kanun tanzimi zarureti) doğması vesile olduğu gibi 1855 tarihli bir meclisi âliî tanzimat kararı sebep olmasıyla açılması mümkün oldu denilmekte ve programı için şümüllü malûmat verilmektedir.

Sonra 1879 da açılan Sanayi nefise mektebi ele alınarak çok sahifeler dolduran eklerle sanayi nefise ile birlikte yaşayan ve açılışı 1868 tarihinde vukubulan müze ve müze mektebinin kuruluşuna girişiliyor. 1297, 1299 tarihlerinde ki bazı ilerlemeler ile bugünkü (Güzel sanatlar akademisine geçiliyor.) «Güzel sanatlar akademisinin 1927 de açıldığı malûmdur.»

Yüksek mimarî şubesi resim ve heykeltraşlık şubeleri, tezyinî sanatlar şubeleri de en yeni bilgilerle bezenerek anlatıla, anlatıla armağan olunuyor.

Ticaret mektebi için de 12 buçuk sahifelik çok zengin ve yürek kabartıcı malûmat verilerek zaman icapları ile birlikte bu mektebin değeri canlandırılıyor. Mektepteki olgunluk ve ilerililiğin yılları yurda gerekliliği nişbetinde gözlerimizin önünde büyütlüyor. Darül ameliyat yahut tatbikat mektebi, hendesi mülkiye mektebi (Mühendishaneî berriî humayun) veyahut yüksek mühendis mektebi 10 buçuk sahifelik bilgi ve güzel bir ekle bildi-

ilmektedir ki son yıllarımızda şubelere ayrılan ve bütün şubelerle yurdumuza her alanda yüksek yararlıkları tokunan, bilgili ve olgun mühendisler veren bu yüksek bilgi ve fen yuvasını da çok güzel anlatmışlardır. Az, çok bilgimiz olduğu halde onu artırmışlar ve kendilerine, biz okuyucuları minnetlendirmişlerdir. 1887 de açılan Nümune bağ ve aşı ameliyat mektebi için de kısa ve faydalı bilgi verilmiştir.

Yakın yani bundan 53 yıl önce açılan dilsiz ve körler mektebi ders ve cetvelleri ve netice olarak bu mehtekten son yıllarda edilen istifadeler incelenmiş, ellerinden tululması bir insanî borç olan o zavallıların yetişmeleri yolunda sevinç ve ümit verici bu yuva için bilgiler yazılmıştır. Ba da şükranlara şayandır.

Son yıllara gelinceye kadar yetiştirenler aşağı yukarı bütün yurttaşları sevindirmeyen — Şimdiki göğüs kabartıcı hizmetleri heriç — bir mektep olan (Mülkiye Baytar Mektebi) 1887 açılış tarihidir ki ayrıca varlığı incelenmiş, bu mektep için yapılan fedakârlıklar sayılmış ve buranın varlığı ve açılmasında ve yararlığı dokunan, efkârı nmumiyemiz karşısında hizmetleri yüce olan sayın şahsiyetlerin çalışmaları canlandırılıp ve yükseklikleri belirtiliyor ki bu da ayrıca bir yurt ve yurtseverlik borcu ve yazısıdır. Kendilerine bundan ötürü de ne kadar teşekkürler etsek yeridir.

Bugün yurttaki güzel ve durumları cidden göksümüzü kabartan (pek değerli bir polis vardır) dedirten gerekli müesseselerimizden, polis mektebinin ilk açılışı ve dershanesi (açılış tarihi 1889) işte bu da çoklarımızca meçhuldü. Üç büyük sahifeye sığdırılan bu bilgi de çok güzeldir, Dünyada şehir düzenlerinde gördükleri hizmetler iftihara lâîk olduğnu şuracıkta biz de itiraf etmekle vicdanî bir zevk duymaktayız.

İkinci Abdülhamidin korktuğu yerlerin pek çoklarına yardım kalktığını o devri hatırlayanlarımız biliriz. 19 uncu 100 yıl sonlarında bu kabilden olarak doğu vilâyetlerimizde aslen ve ırkan Türkten başka bir milliyeti olmıyan ve 15000 lûgatı bulunan, bunun da 900 ü Türkçe ve geri kalanı Fars, Arap ve İbrani kelimeleri olan (Kürtce adındaki dili konuşan yurttaşlarla sivri kafalı geçinen bazı Türk ileri gelenlerimiz çocuklarını subay yetiştirmek maksadile açılan (Aşiret mektebi humayunu) o bür taraftan Türk olmıyan veya olmak istemeyenlerden bir kısım müslümanları bir bağla bağlamak gayesile açılmış olan bir mekteptir. Muhterem muharririn bize bildirdiğine göre burada bizim bildiğimiz yukarda kaydetmek gayretinde bulunduğumuz Kürtler-

den başka Çerkes, Gürcü, Boşnak, Arnavut ve Macar çocuklarının bulunduğunu (açılışı 1892 dir) sekiz büyük sahife içinde bize ibret dersleri veren malûmatla anlatmışlardır.

Gümrük memurları için bir mektep yerinde olmak üzere yine 1892 de açılan (Gümrük Darüttalimi) müessesesini de kısaca ve faydalı bir haşiye ile uçbuğuk sahifede anlatırken yabancı mekteplerin yüzdeyüz kötülüğümüze olarak oyunlar oynadıklarını, 1814 deki birinci dünya savaşında Osmanlı devletinin kendisini güçlü gören devletlerin tazyiklerini hiçe sayarak kapitülasyonlara baş tutmuş olduğunu, 1918 de gene yabancıların zoru başlamışsa da Ulusal güç ve kalkınma ile önlendiğini tebarüz ettiriyorlar.

Aşı memurları mektebi, Gülhane askerî tababet mektebi ve seririyatı, muallimler heyeti ve dersleri başlıklı bahisleri için de sevinç, ümit ve bihakkin teselli verici bilgiler toplanmış ve yazılmıştır.

Nihayet bundan 42 yıl evvel açılan (1900 yahut 1316) Darülfununu Şahane için 9 büyük ve küçük sahifeli bilgi toplamı armağan buyruluyor. Adının Birinci Cihan harbile yalnız Darülfünün olduğunu, ne de olsa haylice milletçe faydalanıldığını, programını ve idaresini ele alarak bildirmektedirler. Bunlara da sevinilmeğe ve iftihara değer ilim kaynak ve yuvalarımız olduğunu bildiğimiz halde bir kat daha ve etraflı sevinçler bahşeden bilgi kurumlarımız olduğunu açıkça öğrenmiş bulunuyoruz ki sonsuz minnetler.

Darülfunun Ulumu Âliye-i Diniye, edebiyat, ulûmu riyaziyye ve tabiiye şubeleri hakkında 16 sahifelik hep bilmediğimiz, birçok faydalı malûmat toplanmış ve konmuş... Yukarıda dedığımız son ıslâhat ve yeniliklere kadar pek çok değerli ve gayretli ve haylice bilgili şahsiyetlerin bu yuvanın göksünden fişkırcasına yettiğini pek haklı olarak bildirmektedirler.

Şubelerin programlarından bahsederken felsefe, tarih, coğrafya şubelerile ilâhiyat fakülteleri ve programları dört sahifede de güzel haşiyelerle belirtiliyor. Daha sonra fakülte adile yaşamaya başladıkları ve yaşamakta olduklarına göre de son bilgilerde canlandırılarak uzunca haşiyelerle bizi bilgilendiriliyor.

Millî ve yabancı bankalara ve gerekli iktisat işlerimize mutlak surette yarayışlı, liseler bitirmiş geniş bilgilerle yetişmiş gençlerimizin yetişmekte olduğunu iktisat fakültesinin bu günkü iktisat alemindeki yüksek varlığını umulan değerine yarar bir durumla anlatmaktadırlar.

Darülhayri âli ve lisan mektepleri bahsi: Kıymetli muharrir bay Osman Ergin büyük bir emek ve enerji sarfederek bu darülhayrin açılması işini anlatıyor ve İkinci Abdülhamidin hükümdarlığının 25 nci yılı şenlikleri yapıldığı sırada kendisine istida veren altı yaşındaki yetim bir Türk ve Müslüman çocuğunun okutulup bir sanat adamı yetiştirilmesini dilemesi dikkat nazarını çekerek obür Osmanlı yurddaşlarının bu gibi müesseseler kurduklarından Türk ve Müslümanlara ve hele Milliyet ve cins ayırt edilmeden böyle bir hayır evinin yapılmasını istemiş olduğunu o zaman yani 1900 tarihinde bir bina yapılacağı ortaya yayılmışsa da 1903 tarihine kadar bu işe teşebbüs olunmamış olduğunu eğer olsaydı 4000 kişilik bir yetim topluluğunu yetiştirmek üzere bir yuvaya alınacağı ümidi izhar olunmuş iken yüzü üstü kalmış olduğunu ve nihayet bir kaç sene sonra arsa için yetmiş bin kuruş ve yapılması içinde iki milyon altı yüz kûsud bin kuruş sarfedileceği haberi bir daha ortaya çıktığını yazıyorlar ki nihayet 1903 senesinde altı sınıflı ve Rüstiye dereceli yani orta okul dereceli bir mektep açılması ve her sınıfta dersten başka bir sanat dahi öğretilmesi kararlaştırılmış ki marangozluk, aşçılık, tatlıcılık, pastacılık, bahçıvanlık, oyuncakçılık ve çiftçilik ileride de telgrafçılık şubesi açılacaktı deniliyor. Bu son mesleki elde edebilenler Hicaz demiryolunda telgrafçılık yapacaklarmış...

Az yukarıda bahsi geçen tarihte vaktile Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali paşanın kızı Zeynep hanımın - içinde bulunduğumuz 1942 yılında bir yangın çıkarak haylice kısmı yanan Eski Darülfünün ve yeni Tıp fakültesi laboratuvarı olan bina - konağı Hazinei hassasın malı denilerek hükümdar tarafından bu işe verilmiş olmak için Maarife bırakılmış ve İstanbuldaki Zephiye resmi artırılarak oradan para verilmiş olduğu sırada 1903 senesinin 19 ağustosunda açılabilir ve fakat az sonra bunun mümkün olmayacağı çünkü konakta bir çok değişiklikler ve atölyeler yapılması ibap edeceği ve idaresi için de sanattan anlıyan birisinin eline bırakılacağı ortaya sürülmüş ise de muhterem muharririn kullandıkları kelime ve cümleleri aynen yazalım: Meclisi 'maarif azasından ve sarıklı ülemadan hoca İshak efendinin oğlu Cemalettin efendi Müdürlüğe getirilmiş, bir müddet sonra çekilmiş yerine yine Meclisi maarıftan Haydari zade İbrahim efendi - bu zat 1914 - 1918 Dünya savaşının sonlarına doğru Osmanlı imparatorluğunun Şeyhülislâm makamına getirilen 1918 mütarekesinden sonra esasen Iraklı olduğundan oraya çekilip giden adamdır. - Getirilmiştir.

Bu müesseseye bir defalık bile mezun vermeden 1908 meşrutiyetinin ilânı üzerine olduğu gibi bırakılmış ise de 1909 senesinin yaz aylarında Darülfünuna geniş bir yer gerektiği belirmiş ve böylece burası lağvolunup bir milyon küsur kuruşluk tahsisatı Darülfünuna alınarak aletleri ve laboratuvarlar malzemesine tahsis olunmuştur.

Bu müesseseye (âlî) adı da padişaha nisbeti dolayısıyla olduğunu yine sayın muharrir yazıyorlar.

Lisan mekteplerine gelince: İdadi adıyla anılacak olan, Arabî, Frsça, Fransızca, Almanca, İngilizce gibi dillerin okunması için İkinci Meşrutiyetin ilânından beş yıl önce bir lisan mektebinin İstanbulda açılması, Devlet Şurasının tanzimat dairesinde uzun müzakerelerle yol açmış ve Meclisi vükelâda görüşülmüş, Mülkiye mektebine bağlı (Şimdiki Siyasal Bilgiler Okulu) bir mektep olması da düşünülmüş olduğunu şûranın, sürüncemeli işleri arasına girerek nihayet açılmadığını yalnız son zamanlarda Darülfünun adının üniversiteye çevrilmesiyle Avrupada olduğu gibi Pesegen sınıfları adıyla açılan yabancı dillerin kurslarına iyi bir kontrol ile devam ettirilen gençlerin dil öğrenme ve okuma işlerinden büyük faydalar umulduğunu anlatmaktadırlar.

Biz, lisan mektepleri bahsi için saygıya lâyık muharririn ikinci cilt (Türkiye Maarif Tarihi) eseri için naçizane yazdığımız uzun yazımızda kendi yazılarından mülhem olarak kavrayıp anlıyabildiğimiz kadar bahseylemiştik. Tabii burada tekrar etmek yersiz olurdu. Dil kursları için «ek» olarak yazdıkları yazılardan biz yurttaşlar pekçok ümitliyiz. Çünkü kendisini bütün benlik ve varlığıyla bilgi öğrenmeğe veren ve dediğini yapan, sözünden dönmeyen gençlerimizin değerli varlıklarından bunu bugün de yarın da ummaktayız.

KÖY TETKİKİ:

Zıvarık Köyü

NAMIK AYAS

Genel Durum :

1 — Zıvarık, Konyanın Cihanbeyli kazasına bağlı (120) evli ve (1205) nüfuslu bir nahiye merkezidir. 1920 yılında nahiye haline getirilmiştir.

2 — Zıvarık Konyanın (55) kilometre kuzeyinde biraz doğuya doğru Konyadan Ankaraya giden şosenin (8) kilometra sağında, hafif yamaca kurulmuş bir köydür. Doğusundan küçük sırtlar tepeler uzanır. Kuzeyi ve batısı sonsuz ovalarla çevrilmiştir. Toprak kumlu ve kireçlidir. Sırtların yetiştirme gücü ovalara göre daha çoktur.

Köyün adı "Suvarmak - sulamak," kelimelerinin parçalarından "Suvarık," iken zamanla değişerek "Zıvarık," biçimine girmiştir.

3 — Zıvarıkta Bizans eserleriyle sık sık karşılaşılır. Bir mescit duvarıyla asari atika mütehasşislarının dikkatlerine çarpan bir yazılı taş vardır. Değerli bir kaç taş da Konya müzesine gönderilmiştir. Burada Bizanslılar zamanından kalma oymalı taşlar ve sütunlar kullanılmış Selçuk işi bir de han vardır. Bu hanın eskilik değeri azdır.

4 — Zıvarık köyü toplu değildir. (90) evi bir yerde, (15) i (Körkuyu) adını alan bir yaylada, (15) i Yeni yaylada yapılmıştır. Halk bu yalalara yaylın gerekliliği dolayısıyla çıkmaya mecbur olmuştur. Zıvarığa Körkuyu (7), Yeni yayla ise (10) kilometre uzaktır. Ayrıca yazın göçülerek kışın dönülen "Keşlik," ve "Gilet," adında iki yaylası daha vardır.

5 — Köy halkı tamamen Türktür. Nahiye diğer köyleri de böyledir. Nüfusunun yüzde onunu Kırımdan göçenler tutar. Bunlar otuz sene önce yerleşmişler ve halkla kaynaşmışlardır.

Soysal Durum :

1 — Nahiye halkı yıllardanberi buralarda sürüp giden kuraklıktan ötürü gülmeyi, sevinmeyi unutmışken üç beş yıldanberi oldukça refaha kavuşmuştur. Kadınlar eğlence de erkeklerden daha hareketlidirler. Dü-

gün, kına, nişan gibi fırsatlarda eğlenmesini bilirler. Böyle gecelerde içlerinden biri eline leğen veya tas alarak ahenkle çalar. Genç kızlar kaşıklarla oynarlar. Bunlar en ulusal Türk oyunlarıdır ve bu oyunlar da türküler, koşmalar da söylenir. Bu türkülerden birini aşağıya yazıyorum :

*Kız seni gayet güzel dediler
Zülfünü yüzüne yazar dediler
Ağlaya ağlaya gezer dediler
Kız seni almağa geldik almağa
Açılmış gülleri geldik dermeğe*

★

*Baban değneğini alsın eline
Türlü armağanı soksun beline
Gelsin, baksın şu kızının haline
Kız seni almağa geldik almağa
Açılmış gülleri geldik dermeğe*

★

*Dam başına mumlar yaktım yanmadı
On parmağa yüzük taktım olmadı
Kız babanı ben çağırdım gelmedi
Kız seni almağa geldik almağa
Açılmış gülleri geldik dermeğe*

★

*Telli poşum sıyırdılar başımdan
Ayırdılar, boydaşımdan, eşimden
Ben gülmedim, tâ küçücük yaşımdan
Kız seni almağa geldik almağa
Açılmış gülleri geldik dermeğe*

Erkekler olsun, kadınlar olsun, yaz gübleri tarlada, bahçede, harmanda çok yorulduklarından geceleri uzak harmanlardan ay ışığının engin parıltıları arasında gelen yiğit türkülerini dinliye dinliye erkenden uyurlar.

Kışın erkekler, orta Anadolunun misafir evleri olan odalarda oturur, komşular hep o mahallenin büyüğünün odasına gelirler. Odalarda efsaneler anlatılır. Vahşi hayvanlara aid vakalar söylenir. Eski günlerden konuşulur. Kadınlar evlerde yüzük, fincan oynarlar. Gruplar halinde akrabaların, komşuların evlerine giderler. Köy halkı, kışın bile karışık köy işlerinden yorgun olduklarından en geç saat dokuzda hepsi uyumuş bulunur.

2 — Kadın bu nahiye ev ve tarla işlerinde erkeğinden fazla çalışır. Fakat soysal işlerde, dış yaşamada onun hiç reyı yoktur. Kadın geçmişin kadınlığa yaptığı en büyük felâkete uğramış, kapatılmış, erkek gözlerine karşı maske takınmıştır. Bir kız, az çok göze çarpacak bir yaşa gelince ona ak patiskadan, yahut Konya yerli tezgâhlarında işlenerek "şelme", adı vırılan bir örtü verirler. Kadın evinde çemberinin, dışarda bu ak örtünün içinde ihtiyarlar. Kendini en yakınlarından başka kimse görmez. Zıvarık kadınının içinde taşıdığı ev işlerine, aile soadetine, çocuk büyütmesine aid en iyi cevherler dört duvar içinde saklı kalmaya mahkûm olmuştur.

Mektebe giden kızlar entari giymeğe alışmışlardır. Yetişkin kızlar bütün Konya havalisinde kullanılan "içlik şalvar", giyerler. Mamafih bu kıyafet hakkile araştırırsa kadınların ev ve tarla işlerini yapmalarına daha elverişlidir. Kadınlar çok temizdir. Temizlik işlerini evlerinde de ihmal etmezler. Kapılarının önünü ve odalarını yakından getirdikleri ak toprakla badana yaparlar. Çiçekleri, yeşilliği severler. Bu güzel duygu, onların hepisinde, saksıda çiçek bulundurmak, ilk baharda çiçek yetiştirmek gibi güzel neticeler vermiştir. Dil inceliği de onlarda erkeklerden daha ileridir. Hele türü yeniliği pek çabuk kaparlar. Şehirden gelenlerin, konukların yanına giderek onlara benzemek isterler. Köyde evvelce kadın öğretmen bulunması onların ince duygulu, ve soysal anlam yönünden ileri olmalarına çok yaramıştır. Kadınlar, okulda yapılan musamerelere koşa koşa gelirler. Her zaman yenilenmesini dilerler. Böyle müsamere günleri okulda bir tek bile boş yer kalmaz.

3 — Erkek Zıvarıkta, tabiatın yol verdiği günler, tarlasında, çiftinde koyununun arkasında kendini unutarak çalışır. Kışın köyde kahve olmadığından halk vakit geçirmek için odalara toplanır. Buralarda, güddüz sabahtan akşama, gece de uyku vaktine kadar oturulur, konuşulur, saz çalınır, ulusal türküler söylenir. Bu odalar aynı zamanda köyün konuk odalarıdır. Gelen konuklar eğer hatırlı ve tanınmış kimse-ler ise bu odalarda misafir edilirler. Tanınmayanlar köy kenarındaki hanlarda yatarlar.

Erkeklerin seceleri evlerinde çoluk çocuklarla bir arada oturmaları âdet olmamıştır. Kadınlar erkeklerden ayrı otururlar. Erkekleri çok sayarlar. Bu saygı onların içine sinmiş ve değerli bir armağan gibi anadan kıza kalmıştır.

4 — Çocuk Zıvarıkta değeri olmayan bir nesnedir. Köylü çocuğuna da ancak koyununa ve çift hayvanına verdiği değeri verir. Ne doğuşuna ne de ölüşüne fazla ehemmiyet vermez. Çocuk her evde çoktur. Ailenin büyüğü onlardan ancak koyunundan bahsettiği kadar konuşur. Bu alâkasızlık o kadar geniştir ki bazan yeni doğmuş ve her hangi bir sebeple ölmüş bir çocuğun ölümü için kendisine "Başın sağ olsun", diyenlere, baba gülerek ve utanarak karşılık verir.

Çocuklar sokaklarda göbrelilikler, süprüntüler içinde oynarlar. Sabahleyin evinden çıkan çocuk ne anası, ne babası tarafından bir kez olsun aranmaz. Karnı acıkınca bu çocuk eve gelerek bir barça ekmek

alır. Bu ekmeği sokakta toz, toprak içinde kendisi gibi acıacak boydaşları içinde ısıra ısıra yer. Babalar çocuklarını ancak akşam görürler. Onlarla konuşmazlar.

5 — Taassup Zıvarıkta ancak geçmişin taassuplandığı zümrede yaşlılarda kalmıştır. Bunların bile yeniliğe bir özenme duydukları, kimseye belli etmeden uzaktan olsun gıpta gözleri fırlattıkları görülüyor. Gençler böyle geri duygulardaki uzak yetişmektedirler. Köylerinin her yönden güzelleşmesi genç neslin ilk isteklerindendir. Batıl ihtikatlara da gene yaşlılarda görülür. Gençler batıl ihtikatlara şimdilik şüphe ile bakıyorlar.

6 — Zıvarıkta içki ancak düğünlerde eskiden alışmışlar tarafından kullanılır. Kumarın ise ancak adı duyulmuştur. Sekiz sene burada bulunduğum halde kumar oynayan ve sarhoş olan bir kişiye bile rastlamadım.

7 — Bir zamanlar köyde zengin bir aile vardı. Orta halli otuz ev sayılırdı. Sıcak yemeği iki günde bir görenler pek çoktu. Tatlıyı yılda bir kez, o da ancak komşu evlerde veya düğünlerde yerlerdi. Bu bölüm halk iyi gıda alamadığından çok cılızdı. Evvelce Konyanın buğday anbarı sayılan bu köyün bu çalışkan bölümünün bu kerte düşmesine dokuz sene süren kuraklık sebep olmuştu. Bu halkın ot yediği, Kızılaydan aldığı una sıcak su katarak yediği günler olmuştu. Bu bölümün üst başları da böyleydi. 1933 de köy okulunu teftiş eden Maarif müdürü gezdiği bütün köyler içinde bunlar kadar kötü ve eski giyinmiş okullu bulmadığını söylemişti. Bu halkın büyük bir kısmı ve en çok gençleri uzak yerlere iş aramağa gitmişlerdi. İçlerinde bulamadan dönenler olmuş, ötekiler (30) kuruş güdeline bile razı olmuşlar, beş ay sonra çoluk çocuklarının yanlarına ise ancak 10 - 15 lira ile dönmüşlerdi.

8 — Kurak yıllarda Zıvarığın orta halli ve fakir halkı çok borçluydu. Bu borcun çoğunu Ziraat bankasına olanı teşkil ediyordu.

Bunun sayısı (12,000) liraydı. Ziraat bankası önce halktan (% 14) faiz toplamıştı. Faizin yüksekliği halkın evvelce aldığı paranın iki kata varmasına dayanmıştı. Zıvarıklı bu borçları hep kuraklık yüzünden değerli ev eşyasını sattıktan sonra yapmış, kurak senelerin sürüp gideceğini bilemediğinden de haline göre bankadan bir az para almış, ve borç yükü altında kalmıştı.

9 — Zıvarıkta evlerin çoğu tek katlıdır. İki oda, bir aralıklı ev sayısı altıyı geçmez Bu tek kat evlerden birine girerseniz önce oldukça geniş bir avludan geçersiniz. Bu avluya her evde yerine göre bir iki akasya fidanı dikilmiştir. Yaz günü sizi bu evlerde renk renk çiçekler karşılar. Avlu duvarları dışarıdan görülmeyecek kadar yüksek bir çitle çevrilmiş ve du çitin üzeri dikenle kapatılmıştır. Kırışık küçük kapıdan ya bir iki merdivenle, yahut doğruca girersiniz. Karşınızda aralık ve aralığın ortasında da çokluk bir ocak bulunur. Aralık adamı çok evlerde yatok odası işinide görür. Sağda ve solda birer oda vardır. Odaların iki üçer penceresi bulunur; Güneşe karşı yapılmıştır.

Güneş girmeyen ev pek azdır. Zıvarıkta her odaya da ayrıca "ev, aralığa da "Araev," denir. Evler pencerelerine kadar yıkıklardan getirilen (*) taşlardan, geri kısmı da kerpiçten yapılır. Toprak çok sağlam olduğundan üzerine beş on senede bir vurulan çamur sıvalarla bu evler uzun seneler yıkılmaz. Bu yapılarda kullanılan harç belli ki gene çamurdur. Toprak Zıvarık gibi ova köylerinde köylünün her şeyidir. Köylü ona eker, ondan alır. Zahiyesini onuu içinde saklar. Fazla samanının üzerini onunla kaplıyarak kıştan, yağmurdan korur. Yazın yattığı yer onun üzeridir, kışın da keçesini onun üstüne serer. Evlerinin bütün malzemesini o verir. Damını bile toprakla sıvayarak yağmura karşı akıntı yapar. Çocuğu toprakla oynar. Hamrunu toprak tandıra yapıştırarak ekmek haline getirir. Köylünün çok zengini de altın liralarnı gene toprak kaplarda toprak içinde mûhafaza eder.

Evlerin dışına hiç badana yapılmaz. İçi sık sık (Aktoprak) denilen ve yakından getirilen bir cins toprakla çırpılır.

10 — Evlere keçe denilen ve köylü yününden şehirde yaptırılan Bir sergi serilmektedir. Tek tük evlerde halı da kullanılır. Masa ve sandalya kullanmak adet olmamıştır. Odaların köşesine sıra ile oturak minderleri konur. Köylünün geceleri yattığı yataklar ve bazı küçük eşya odalarda "oymaca," denen kapaksız dolaplarda saklanır. Bu oymacaların üstüne yünden yapılmış "cicim," yahut "tülü," denen birer örtü asılır. Köylü yerde yatar. Köylü odalarını süslü göstermeğe çok düşkündür. Meselâ raflara evde renkli ne varsa konur. Renkli tabakalar, kâseler, taslar, süs kapakları rafların süs eşyasıdır. Geceğeri seyyek gelen misafire bir yiyecek çıkarmak adet olmuştur. Buna "Çetneviri," denir. Çetneviri, büyük bir sini üstüne konan; üzüm, leblebi, igde, şeker, bulgur, düvü teşkil eder.

11 — Köyde ortalama olarak yılda (25) doğum (10) ölüm sayılır. (4) evlenme olmaktadır. Uzun yıllardandere boşanma olmamıştır.

12 — Zıvarık nahiye merkezi bir köy olduğundan halk nüfusa aid işlerini nahiye nüfus memurluğunda yaptırmaktadır. Evlenme işleri de nahiye görülür. Zabıtaya aid işler yine yerinde karakolda görülmektedir. Nahiye müdürü halkın idarî işlerini görmekte, şikâyetleri dinlemektedir. Halk diğer işlerini yapmak üzere kaza merkezi olan Cihanbeyliye gider. Bunlar yaş değiştirme, ufak tefek davalar, vergi, icra işleridir. Ancak kazada asliye teşkilâtı, doktor, ağır ceza mahkemesi olmadığından halk bir kazada vilâyet merkezine yollanmaktadır. Cihanbeyli, Zıvarığa (45) kilometre uzakta, kuzey yöndedir.

Zıvarıkta inzibat çok iyidir. Halk çok geçimli ve namusludur. Yerinde görülen bir iki hırsızlık vakasından başka bir yaralama vakası bile olmaz. Zıvarıkta adam öldüren bir kişi bile yoktur.

(*) Çünkü Zıvarık eskiden (1000) evli bir köymüş. Nüfus çokluğu, yaylanın darlığı ve tarlaların uzaklığı yüzünden otuz senedenberi halk yaylalara dağılmağa başlamışlar. Yavaş yavaş köyden ayırmışlar. Şimdi Zıvarıktan ayrılarak kurulmuş (6) köy vardır. Bunlar: (Ölmez. Sarınc. Zengicek, Maydos. Hoydos, dedeler) atlarını taşır.

13 — Halkın çoğu köyünden ve Konyadan başka yer bilmez. İçlerinde askerlik dolayisiyle yurdun dir çok yerini, hattâ Galiçya, Hindistan, Hindicini, Mısırı görenler bile vardır. Bir aile Konyada (Zıvarıklı zadeler) adı altında oldukça mühim bir ticarethane idare etmektedir.

Kültürel Durum :

1 — Zıvarığın 14 yıl önce mescitten bazı değişmeler, ayrılmalar yapılarak okul haline getirilmiş, taş yapılı beş sınıflı, bir salonlu, muallim odası bulunan bir okulu vardı. Okulun bu hale getirilmesi için (300) lira kadar bir para harcanılmıştı. Bu okul bir kaza neticesi yarıncı köylü Mf. müdürünün verdiği plâna göre yeni bir okul yapmıştır. (3) muallimle idare edilen okulun kadrosu beş senedenberi bire indirilmiştir.

2 — Okulun devam eden talebe sayısı (100) dır. Köyde tahsil çağında çocuk sayısı (150) den çoktur. Yılda çıkan talebe onu geçmemektedir. Buna çocukları babalarına yardım gibi sebeplerle okuldan vakitsiz ayrılmaları sebep olmaktadır.

3 — Okulu bitirenler köylerinde kalmakta ve çiftlerle çubuklarile uğraşmaktadırlar. İçlerinde üniversitede tıp bölümünde babasının büyük para yardımları ile okuyan ve doktor olan yalnız bir genç vardır.

5 — Öğretmenlerin okul dışında uğraşmaları iyi sonuçlar vermiştir. Bu uğraşmaları talebenin ve okulu bitirenlerin yaptığı müsamerelere köylünün gelmesi, sık sık okıda sıhhi, içtimai, terbiyevi konferanslar vermek, kanunun verdiği köy işleriyle uğraşmak, okul bahçesinde fidan yetiştirmek ve Konyadan getirilen fidanları parasız halka dağıtarak diktirmek, bayramlarda candan alâkadar olmak, köy evlerini süslemek, meydanda konferanslar vermek, köy odalarında gündelik gazeteleri okuyarak halkı tenvire çalışmak teşkil eder.

5 — Köyde erkeklerin hepsi - yaşlılar ayırt - okuma yazma öğrenmişlerdir. Kadınlardan okuma yazma öğrenerek ulus okulunu bitirenlerin sayısı (58) dir.

6 — Köyde medreseden başka yerlerde okuyanlar yoktur. Köy okulunu bitirenlerin sayısı (80) kadardır.

7 — Köyde Konyada çıkan "Ekekon," "Babalık," "Ulus," "Yurt" gazetele-ri gelmektedir.

8 — Posta nahiye müdürlüğünden alınır. Nahiye müdürlüğüne de ara sıra işi düşerek kazaya gidenler getirirler, Pasta işi emniyette değildir.

9 — Köylünün hükûmete yapacağı dilekleri okulun bitirenlerden biri yazmaktadır. Okur yazar çok olduğundan mektupları, bilmiyenler en yakınına yazdırırlar. Bu mektuplarda açık ve gönülden kopan sözler göze çarpar.

10 — Halk dersanesinden 1929 da 108, 1930 da 62, 1931 de 12, 1932 de ise 7 yurttaş çıkmıştır. Yazık ki içlerinde ilerleyenler pek azdır. O zaman ısrarla açılması istenen okuma odaları işinin takip edilmemesi köylünün öğrendiğini bile unuttuk duruma gelmesine sebep olmuştur.

11 — Zıvarıklılar öz türkçe kelimelerle konuşurlar. Öğretmenler dil seferberliğinde buradan tam (1000) derleme fişi göndermişlerdir.

Ekonomik Durum :

2 — Köylünün geçim yolu çiftçilik ve koyunculuktur. Toprağın suyu yalnız yağmurdan alması köylünün ziraatin diğer alanlarında da ilerlemesine engel olmuştur. Toprak, yalnız eksilen daneyi büyütmede ve koyunlarla sığırlara doyacak kadar ot yetiştirmekte güler yüz göstermiştir. Arıcılık kuraklıktan önce yapılmakta iken bu küçük hayvancıkların bile konacak çiçek bulamaması sönmeye neticelenmiştir.

Bu ovada yetişen ot, en şen yıllarda bile (20) santimetreyi geçmediğinden ticaret için sığır yetiştirmek te güçtür. Tavuk, sahipleri tarafından bakılmadığından yılda (60) yumurta vermektedir.

Her evin kendine göre ekecek tarlası vardır. Bir pınarın akıntısı ile sulanan bahçelerde az ölçüde sebze yetiştiriliyor. Bu köyün en zengininin (1000), orta hallilerin (100-300) koyunu vardır. En fakir ailenin bile (1-2) koyunu sürüye katılmıştır. Her ev koyunundan yiyecek, zenginse satacak kadar yağ, kışlık yoğurt almaktadır.

Elinde atı arabası olanlar iyi günlerde Köçhisar tuzlasına giderek tuz taşırlar.

2 — Köylünün yıllık geliri en az (200), ortaların (1500) ve en çok (5000) liradır.

3 — Köyde tabii zenginlik olarak birşey bulmak mümkün değildir. Yakınlarda (krom, gümüş, kurşun) madenleri bulunduğu söyleniyor. Bu madenlerin imtiyazı alınmış ise de işletilememektedir.

4 — Köylü ürününü Konya'da satar. Bu ürün buğday ve benzeri ile, yapığı, tiftik, koyun, bazan da yağ, yumurtadır. Bu ürünleri alacak yakınlarda başka bir pazar yoktur. Ürünleri köyden satın almağa gelen bazı araçlar varsa da bunlar da kazanç aradıkları cihetle köylü malını bunlara satmak istemez.

5 — Ziraat burada eski usullerle karışık kombina yardımı ile yapılmaktadır. Karasaban yerine pulluk kullanılır. Bazı evlerde ekin makinası da vardır. Toprak, ekim miktarından çok ve değersizdir. Her yıl ekilen yerlerden artan kısımlar sürülerek nadas edilir. Nadas, toprağın dinlenmesine ve verim gücünün çoğalmasına yarar.

Köyde (3557) koyun, (1114) keçi «Tiftik» (128) at, (140) öküz, (62) inek, (60) eşek, (1100) tavuk vardır. Tohum ıslahı, gübreleme, yetiştirme için fennî tedbir alınmıştır.

6 — Köyde iyi dikiş diken kadınlar vardır. (20) dikiş makinası, (80) süt makinası, (2) gramofon, (8) saz, (3) radyo vardır.

Zıvarıkta bütün yakın köylere un yapan bir değirmen vardır. Motorle işleyen bu kuvvetli değirmen sahipleri yerli değillerdir.

Köylünün ve memurların zarurî ihtiyaçlarını karşılayan 4 bakkalda pamuklu kumaşlar, gaz, zeytin yağı, şeker, sabun, kahve, çay, peynir mayası, defter, kalem, kâğıt, zarf ve daha birçok ufak tefek satılır. Halk

bu dükkânlardan alacağı eşyayı kendi ürünile mübadele etmek suretile satın alır. Bu dükkânların senelik kazançları (800) lira kadardır. Köye seyyar satıcılar da gelir. Halk mevsime göre bunların sattığını da gene kendi ürünile değiştirir.

Sağlık Durumu :

1 — Köy denizden (1000) metre yüksekte kurulmuştur. Kuzeyi açıktır, yakınlarda bataklık yoktur. Havası ve suyu iyidir.

2 — Köylü köyünün iyi havasına, oldukça iyi suyuna karşılık kanlı ve canlı değildir. Buna; giyiniş, gıdalanma iyi ev olmamasının tesir ettiğinde şüphe edilemez. Çocuklar cılız ve neşesizdirler. «Yüzünden kan fışkırır» tabirinin söylenebileceği adam Zıvarıkta yoktur.

3 — Geceleri hep bir odada yatmanın zararları yüzlerden okunmaktadır. Bunun gibi köylünün içeceği suya dikkat etmemesinin, meselâ biraz uzakta pınar suyu varken kuyulardan su içmesinin, bazen içme suyu doldurulan pınarda çamaşır yıkamasının sağlığa dokunduğu meydandadır. Gübreliklerin sokak aralarına dökülmesi de belli olmadan kendilerini yaralayan bir kötü alışkanlıktır.

4 — Evlerin çokluk güneş gördüğünü ve temiz olduğunu yukarda yazmıştım. Oda sayısı çoğaltılmak şartile köy evleri bu biçim yapı malzemesi ile sağlığa zarar vermez.

5 — Zıvarıklı her köylü kendi ürününden yaptığı gıda ile geçinir. Bulgur pilâvı herhalde iki günde bir olsun her evde yenecektir. Un çorbası, hamurdan yapılmış saç böreği «yağlama» kuru fasulya, patates, pekmezle yapılmış hamur katmeri, yağda pişmiş yumurta en çok yenen yemeklerdir. Yumurta çiğ olarak yenmez. Öğle yemeği sabah saat (9) da yenir. İkinci vakti biraz peynir ekmek yemek âdet olmuştur. Okuldan öğle yemeğine ayrılan çocukların çoğu - bulurlarsa - yalnız bir parça ekmekle sovan, yoğurt yiyerek dönerler.

Et, çok seyrek yenir, Orta halli aileler bile koyunu herhangi bir kaza neticesi yaralandığı, kurt tarafından bir yeri koparıldığı, yahut hastalık alâmeti görüldüğü zamanlar keserler. Kurban bayramında orta halliler hep birer ikişer koyun, keçi keserler. Fakir tabakanın et yemesine kurban bayramı biricik vesiledir. Kövün suyu oldukça iyidir. Dağlara sızan yağmur suyu uzaklarda süzülerek köy içinde iki yerden harice çıkar. Bunlarda eskiden çamaşır yıkanmakta iken çok doğru olarak nahiye müdürlüğü tarafından yasak edilmiştir. Köylünün bazıları pınara gitmiyerek suyunu kuyulardan içer.

Giyinme orta hallilerde kapot ve «kıvratma» denilen bir bezden yapılmış alt gömleği, üstünde pazen bir işlik, dışarda erkeklerde yelek, şalvar, kadınlarda üst işliği ve şalvardır. Erkeklerden kadı ve avcı biçimi denilen pantolon giyenler de çoktur. Gece erkekler ve ihtiyar kadınlar takye giyerler. Gündüz, kadınlar başlarına çember, erkekler daha çok kasyet giyerler. Saçlar kadınlarda kısmen kısa kesilmiştir. Temizliğin kolay yapılması için mektebe gelen kız çocukların saçları da ke-

silmiştir. Ayakta ençok Konya yerli mestleri ve kundura görülür. İstanbul mestleri de giyenler olduğu gibi yalnız çorap ve takonye giyenler de vardır. Çorap, kendileri tarafından yünden örülür. Köyde bir konduracı vardır.

6 — Sıtma köyde seyrek görülür. Grip, dizanteri, zatürrie, zatülcenp ençok görülen hastalıklardandır. Köyde serpici hastalıklar çabuk yayılır. Dört yıl önce difteriden (15) çocuk ölmüştür. Kabakulak, boğmaca öksürüğü, kızamık gibi hastalıklar pek çabuk yayılmıştır. Bu yıl serpici bir hastalık görülmemiştir.

Köye beş yıldanberi doktor gelmemiştir. Yılda bir uğrayan kaza küçük sıhhat memuru da ancak çiçek aşısı yapmaktadır.

7 — Doktorsuz köylü hastalıklarının tedavisi için çaresiz kalarak bazı yollara baş vurur. Birkaç hastalığı ele alarak ne yolda tedavi ettiklerini yazıyorum. :

Yaralara, çibanlara: Tarlalarda «enekmene» denilen ot kökündeki kırmızı iarafları kopararak ateşte yağ içinde erimesinden hasıl olan merhemi,

Fındık merhemi, dane sakızı, zift, zeytin yağı, çam sakızı, kemiklerden çıkarılan ilik bir arada kaynatılarak elde edilen merhem sürülür.

Kellere: saç cimbızla yolarlar, zift kaplarlar. Kavrulmuş çekirdek yağı ve çini taşı eriterek sürerler.

Dış ağrısına: çürüklere karanfil, tuz, nişadır korlar,

Öksürüklere: Yağ, kaynamış sığır kuyruğu suyu içirirler.

Boğmacaya: Arı kovanından alınmış mumla tereyağının karışmasından hasıl olan merhemi boğaza sararlar. Bir kısmını da yedirirler.

İdrar zorluklarına: kaynatılmış mısır püskülü içirilir. Karın üzerine kar konur.

8 — Aptesane lâğımları yere kazılan çukurlardır. Dışarda çukursuz aptesane yoktur. Su, kuyulardan cingirikla, yahut çıkırıkla çekilir. Kuyuların etrafına taş çember konmuş, etrafı taşla örülmüştür.

9 — Köyde frengi ve bel soğukluğu bulunmaz. Çünkü halk fena kadınlarla temas etmez. Zaten köyde uygunsuz kadın da yoktur.

10 — Yemek ocaklarda pişirilir. Tezek, diken ve iri saman yakılır. Sobalarda da bunlar yanar. Okulun yaktığı da tezektir. Orman köye en az (40) kilometredir.

11 — Köyde spor yapılmaz.

12 — Beden temizliği ovünmeğe değer. Vücut sık sık, yüz her gün yıkanır. Sabun bulamayan aileler başlarını kille yıkarlar. Kil yağı ve kiri emdiğinden çamaşır da pınar yanında bununla yıkanmaktadır.

Köyde saç sakalı uzamış kimse görülmez. Köylüden bir de berber vardır.

Süprüntülerin ve gübrelerin sokağa dökülmesi genel düzenliği bozmakta ve birer mikrop yuvası olmaktadır.

Nahiye müdürlüğünce cumhuriyet meydanına güzel bir âbide diktilmiştir. Bu meydan düzeltilerek köye iyi bir toplanma alanı temin edilmiş olacaktır. Sokaklar düzgün ve oldukça geniştir.. Köy güneyinde yeşil bahçeler ve ağaçlıklar vardır. Mektep bahçesine de (80) kadar fidan dikilmiştir.

Inkişaf Tedbirleri :

1 — Köy kanunu köylerin inkişafına yarıyacak en güzel bir yasadır. İşler bu kanunda yazılı olduğu gibi ve hiç bir parçası geri bırakılmaksızın tatbik edilmelidir. Köylerin fakirliği kanunun para ile yapılabilecek bazı işlerini geri bırakabilir. Bu zarurîdir. Fakat parasız görülecek işler de öyle çoktur ki bunların yerine getirilmesi köylerimizi zenginletecek, köylümüzü de bazı mühim istihsale sahip kılacaktır. Meselâ; köy odası, planlı mektep, çamaşırhane, su getirilmesi, telefon yaptırılması, kütüphane tesisi parasız zamanda yapılacak işlerden değildir. Fakat; güzel bir meydan açılması, yol yapılması, harabelerin kaldırılması, bağlar tesisi, fidanlıklar emece yapmağa imkân olmadığına göre muhtarların, nahiye müdürlerinin ve kaymakamların işi başlıca bu noktalar üzerinde birikmelidir. Meselâ köy kanununda köylünün yılda en az bir fidan dikmesini gösteren çok güzel bir madde vardır ki tatbik edilmemektedir. Bunun geri bırakılması köylerimizin kasaba ve kent yollarının, dağlarının, evlerinin çıplak kalmasına sebep olmuştur. Hükümet, kanunun emece ile yapılacak maddelerinin tatbik edilmemesine aslâ tahammül etmemelidir.

2 — Yaylacılık Orta Anadoluda yalnız başına uğraşılacak bir derttir. Yaylalar, hükümet teşekküllerinden uzaklaşmış topluluklardır. Bunlar hükümet kuvvetlerinin halka bahşettiği iyiliklerden istifade edemezler.

Hükümet, halkın karşılık vazifelerini gösterir emirler, talimatlar gönderir, bunlar yaylalara tebliğ edilemez, köyde oturanlar, cami kapısında okur, dellâl ağzından dinlerler. Bazı yerler, köylere gazete, msemua gönderir, yaylacı okumaz. Hükümet mektep açar, yaylacı çocuğunu gönderemez. Köyde konferanslar, müsamereler verilir; bayramlar ırpılır, yavlacı gelmez, görmez, dinlemez. Köyde bütün köylü muhtarın ve ihtiyar hey'etinin daimi tetkik nazarı altındadır. Yaylacı bu nazardan da mahrumdur. Hele tek tük evlerle kurulan yayla insanları cemiyetten ayrılmış, vahşileşen fertlerden başka bir şey değildir.

Bu noktadan Zıvarıktan yaylalara göçmüşlerden evi Zıvarıkta olanların kışları olsun köye döndürülmesini tavsiye ederim. Okulun açık bulunduğu zamanda ise hükümetin alacağı tedbirle çocukların köy merkezinde kalmaları temin edilmelidir. Meselâ; Zıvarığın «Körkuyv» ve «Yeniyayla» adındaki daimî yaylalarında okuma çağında (45) çocuk okul kapısından bir kez bile girmemiştir. Yaylalarda köy ihtiyar heyetile daimî bağlılıkta bulunacak bir de mümessil bulunmalıdır.

3 — Yakınlarda, hükümet el kattığı takdirde hem hazineye bir gelir, hem de köylüye uzun bir çalışma verecek madenler de vardır. (Krom, amyan, demir, simli kurşun) madenlerinin zengin olduğu söyleniyor.

Nahiye merkezi olan Zıvarıkta ziraî kooperatif teşkili için on yıl önce işe girilmişti. Köylüye ürünlerinin müsait zamanlarda elverişli fiyatlarla satışını temin edecek bu ortaklama işle de vakit geçirmeden uğraşmak gerektir.

4 — Boş topraklardan akıp giden Konva-Ankara şosesinin hem nahiye, hem de bağlı köylerinin iyiliği için Zıvarıktan geçirilmesi gerektir. Bu takdirde hem yol yapılırken lazım olan taş Zıvarık dağlarından temin edilecek, hem de yol bir nahiye merkezi ve köyleri halkının faydalanmasına ve devlet merkezile vilâyet merkezi arasındaki bağlantının sıklaşmasına yarıyacaktır.

5 — Sığır, koyun, keçi, at gibi demirbaş hayvanlar buralarda dejenere olmuştur. Buna sebep uzun yıllardanberi cins boğa, cins koç, cins aygırla çiftleşmesidir. Bu hayvanlar cılız, verimsiz, durgundur. Buralara herhalde damızlık iyi hayvan dağıtmak gerektir.

6 — Hükümet, köy kanunu gibi çok iyi düşünülmüş hazırlanmış bir yasayı istenilen şekilde kullanmak için ellerine verdiği muhtar ve ihtiyar heyetlerine, amaçlarının genişçe anlatılması için nahiye veya kaza merkezlerinde kurslar açmak zarureti vardır. Bu kurslara, yarın da onların muhtar veya aza olabilecekleri ihtimaline karşı isteyen köylünün de devamına müsaade edilmelidir. Yılda (15-20) gün devam edecek bu kursların küçük masraflarını da köylünün seve seve vereceğinden eminim.

Kurslarda maliye müdürü, kaymakam, öğretmenler, vergi, tapu, ziraat, sıhhat memurları, doktor, jandarma ve kıta zabıtları dersler verirler. Köylü bu kurslarda hem kanunun tatbik yolunda, hem de bilgisini genişletmek yönünden çok fayda görecektir.

7 — Sağlık işinde çok duygulu olmak gerektir. Doktor yılda bir kez olsun köylere de uğramak imkânını bulmalıdır.

8 — Yeni yapılmış ve (100) çocuklu okulda da bir öğretmen azdır. İyi inkişaf ve tenvir için çok unsurla ve metotla yürümek gerektir.

9 — Nahiye (8) köyünde de öğretmen yoktur. Bu itibarla nahiye merkezinde bir köy yatı okulu açılır ve çocukların köylerden bu yatı okuluna devamı temin edilirse köylere ayrı ayrı öğretmen vermek işinden de şimdilik vazgeçilmiş olur.

10 — Köyde en değerli iş çocuğu okutmak, yetiştirmek kadar büyüğü de yetiştirmektir. Hükümet, köy okullarının ıslâhını düşündüğü bugünlerde bilhassa bu nokta üzerinde çok durmalıdır.

Köy okullarında, öğretmenin özene bezene yetiştirdiği çocuğu büyüklerin ellerine veriyoruz. Büyükler istediğimiz amaca yürümemişlerse çocuğu da kaybederiz. Bununla beraber köyde ancak okutarak ve biraz hesap bilgisi vererek bıraktığımız çocuk bugün köyüne yarayan bir insan değildir. Köylerde ziraat bilgisine ihtiyaç vardır. Köy ekonomisi, köy sağlığı, köyde tavukçuluk, arıcılık, ekim usulleri, ağaç yetiştirmek, yurt bilgisi büyük köylüye öğretilecek derslerdir. Yurt ve inkilâp dersleri şüphesiz en başta gelecektir.

Yeni harflerle okutup yazma seferberliği gibi, köylerde büyükleri öğretme ve yenileştirme seferberliği açmak gerektir. Bu seferberliği dirik, yurt sever, ülkülü gençlerin başaracağına şüphe yoktur.

Köyde dünün hocası muayyen yoldan köylüyü uhreviyet amacına nasıl götürmüşse, bugünün hocası da köylüyü aynı yoldan başka amaca götürmelidir.

11 — Yeni harflerin kolaylığı izinde okuma yazma öğrettigimiz köylü bu bilgisini unutmak üzeredir. Biz bunun önüne ancak okuma odaları açmak, oraya kitap, gazete, mecmua getirmek, orada masal söylemek, orada saz çalmak, orada konferans vermek suretile ve gelmeyi önce mecburi tutarak odaları can çekecek bir biçime getirdikten sonra da serbest bırakmak yolu ile geçebiliriz.

Köylünün kış aylarında odalara gelecek bol bol vakti vardır. Öğretmenli köylerde dirik öğretmen bu işi becerir. Diğer köylerde de bu yüküm nahiye müdürlerinin olmalıdır. Okuma odalarında tutacağımız metodik yol sonunda, köylümüz daha bilgili, daha çalışma sevar, yurduna tutkun yetişecek ve böylelikle (40 bin) bucakta (10,000.000) ışık yanacaktır.

Konya bir müze daha mı kazanıyor ?

M. Mes'ud Koman

Şehrimizde çıkan Ekekon gazetesinde, Konya asari atika müzesi yeni müdürünün bir mülakatını gördük. Bundan, müze ittihaz edilmiş bulunan Mevlâna dergâhının hücrelerinde ve bahçesindeki islâmî ve gayri islâmî eserlerin oralardan kaldırılarak haricte ayrı ayrı iki binaya yerleştirileceğini anladık.

Esasen Mevlâna Celâleddin Rûmî gibi şarkın ve garbın hürmet ettiği beynelmilel bir Türkün türbesi başlı başına maddî ve manevî cihan değer bir müze kıymetindedir. Burasının hey'eti asliyesile muhafaza edilmesi lâzım gelirken onunla alâkası bulunmayan eserlerle doldurulması büyük dâhinin mevkîini bir kat daha yükseltmek gayesine matuftur denemezdi. Zaten Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti hem bu büyük Türke hürmet hislerini belirtmek ve hem de edebiyata, musikiye hizmet etmiş bir tarikat hakkında genç nesle bir fikir vermek gayesile burasını hey'eti asliyesile muhafaza etmek istemiş ve müze ittihaz etmişti.

Hal böyle iken Mevlevî tarikatında terbiye bakımından büyük bir mevkî olan mutbah bozularak buraya ait öteberi satıldı ve burası kütüphane salonu ittihaz edildi. (*)

Yavuz Sultan Selim tarafından yaptırılmış ve Sultan Abdülaziz devrinde tamir görmüş, Türk mimarîsinin zarif bir eseri olan şadırvanın üstünde sütunlara müstenid örtü kaldırıldı.

Dergâhın etrafındaki derviş hücrelerine, Yeniçeri müzesinde olduğu gibi, Mevlevîler ve diğer tarik mensuplarının kıyafetlerini gösteren mankenler konulabilirken ara bölmeleri açtırılmak suretile mimarî hususiyetleri de yok edildi.

Dergâhın bahçesinde gömülü Şeyhül-islâm Başmakçı zade Abdullah efendi, meşhur Halet efendi, Ali Kemâlî paşa gibi tarihî zevatla Mevlevî tarikatına hizmet etmiş birçok kimselerin mezarları da kaldırıldı.

Mescidin kapısı üstündeki ikinci Sultan Abdulhamidin altın yaldızlı tuğrası da kazıtıldı.

Mevlâna etrafında gömülü ve bize Mesnevi gibi bir büyük eserin ibda edilmesinde âmil olan Çelebi Hüsamettin başta olmak üzere mevlevî ekâbirinin sandukaları başlarındaki tarihî sikkeler de çıkarıldı ve etraflarına perde çekildi.

(*) — Mecmuamızda yakında Mevlevîlerde mutbah terbiyesi adlı bir makale çıkacaktır.

Bütün bunların hepsi müzeyi ziyarete gelen yerli ve yabancı zevatın teessür ve teessüfünü mucip oluyordu.

Nihayet sayın Maarif Vekilimizin kiyasetile ilk önce sikkeler yerlerine konuldu ve sonra da perdeler kaldırıldı.

* * *

1935 senesinde Konya Halkevi Dil, Edebiyat, Tarih komite reisliğinde bulunduğumuz sırada Halkevi riyasetine bir teklif yapmıştık ki bilahare bunu neşrettiğimiz Konya mecmuasında çıkan bir yazımızda da not olarak tekrarlamıştık.

Bunda: Konya çevresinin Etiler, Frikler, Elenler, Rumenler, Bizanslar devrindeki tarihî ehemmiyetine işaret ederek bu devirlere ait bir takım kitabeler üzerinde Türkçe adlara bile tesadüf edildiğini kaydetmiş, vilâyetimiz çevresinde her adım başında tesadüf edilen, asarın toplanılarak bir araya getirilmesi suretile başlı başına bu devirlere ait bir müzenin meydana gelebileceğini ve bu işe bihakkın vakıf ve salâhiyeti haiz bir mütehasşsın da tahsisatı vilâyet hususi bütçesinden verilerek celbini dilemiş, Anadolu'nun göbeğinde kurulacak olan bu zengin müzenin hem ilim ve hem de Turizm bakımlarından memleket için fevkalâde istifadeli olacağını ilâve etmiştik.

Bittabi yeni açılacak olan bu müzeye Mevlâna müzesi bahçesinde burası ile alakası olmayan âsar da naklolunacaktı.

Her ne halse yedi yıl evvel Konya Halkevi hesabına bahis mevzuu ettiğimiz işin semeresi, bugün müzenin yeni müdürü B. Zeki Ural'ın zamanında tahakkuk ederse, Konya'ya ikinci bir müze kazandırılmış olmasından dolayı, kendilerini H. E. Müze ve Tarih komitesi namına şimdiden tebrik ederiz.

İMTİYAZ SAHİBİ: M. MES'UD KOMAN — MES'UL MÜDÜRÜ: HULKİ KARAGÜLLE
KÜTÜPHANE MÜDÜRÜ. AVUKAT.

YENİ KİTAP BASİMEVİ — KONYA